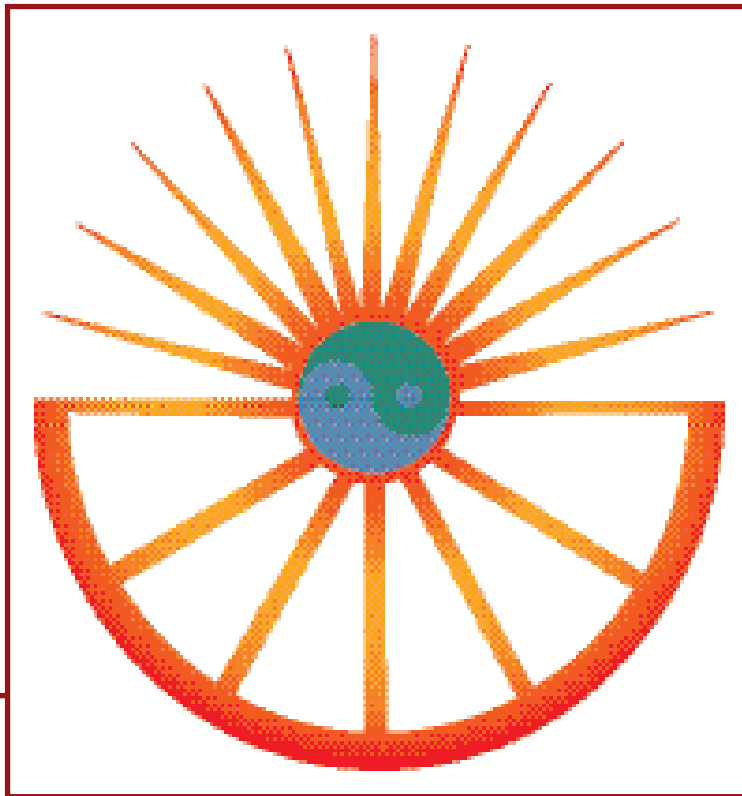

ISTORIA ȘI TRADIȚIILE RRROMILOR

**PETRE PETCUȚ
DELIA GRIGORE
MARIANA SANDU**

București , 2003
EDITURA RO MEDIA

Lucrarea *Istoria și tradițiile rromilor* a fost publicată în cadrul parteneriatului dintre *Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului* - Direcția Generală pentru Învățământ în Limbile Minorităților Naționale și Accesul la Educație - și *Reprezentanța UNICEF în România*, ca material didactic auxiliar. Lucrarea este destinată, deopotrivă, profesorilor care predau istoria și tradițiile rromilor la clasele a VI-a și a VII-a sau ca disciplină opțională la nivel liceal, îndeosebi la clasele de învățători rromi, și, nu în ultim rând, elevilor și studenților rromi, familiilor acestora, publicului larg.

Referenți:

- *Carol Căpiță*, lect. dr. la Facultatea de Istorie, Universitatea București
- *Liviu Cernăianu*, autorul Programei de istoria și tradițiile rromilor pentru cl. a VI-a și a VII-a
- *Gheorghe Sarău*, conf. dr. la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, secția de limbă și literatură rromani, Universitatea București

Contribuția autorilor:

Lecțiile 1-48: Petre Petcuț
Lecțiile 49-62: Mariana Sandu
Lecțiile 63-82: Delia Grigore

Copertă și ilustrații: *Eugen Raportoru*

Redactare: *Gheorghe Sarău*

Layout design: *Victoria Dumitrescu*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PETCUȚ, PETRE

Istoria și tradițiile rromilor/ Petre Petcuț, Delia Grigore,
Mariana Sandu - București: Ro Media, 2003
ISBN 973-86043-7-0

- I. Grigore, Delia
- II. Sandu, Mariana

323.1(=214.58)(498)

Editura Ro Media - 331.02.00

ISBN 973-86043-7-0

Lucrarea *Istoria și tradițiile rromilor* a fost publicată, cu suportul financiar al Reprezentanței UNICEF din România, pe baza fondurilor primite de la Comitetul Național pentru UNICEF din Elveția, în 1000 ex., ce vor fi distribuite gratuit în școli și la partenerii în profil educațional de către Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului.

Cuprins

ISTORIA RROMILOR

CAP. I. RROMII – IDENTITATE ASUMATĂ ȘI IDENTITATE ATRIBUITĂ

Lecția 1

Istoria orală – mărturii ale memoriei colective
Rromii între istorie și mit

Lecția 2

Teorii și izvoare privind istoria rromilor

CAP. II. RELIGIILE INDIEI

Lecția 3

Hinduismul vedic
Brahmanismul

Lecția 4

Jainismul
Buddhismul

CAP. III. STRUCTURI SOCIALE ÎN INDIA MEDIEVALĂ

Lecția 5

Casta brahmanilor și casta războinicilor
Oamenii liberi și clasa servilă

Lecția 6

Oamenii fără castă și sclavii
Sclavia în Dacia romană

CAP. IV. MIGRAȚIA RROMILOR

Lecția 7

Cauzele migrației
Muzicanții rromi în Persia

Lecția 8

Mahmoud Ghazni cucerește nordul Indiei
Prezența rromilor în Orientul Apropiat, nordul Africii și în Imperiul Bizantin

Lecția 9

Primele apariții ale rromilor în țările europene
Rromii în Imperiul Bizantin și în Peninsula Balcanică

Lecția 10

Atestarea rromilor în diferite țări europene

Lecția 11

Rromii și India. *Lecție de sinteză*

CAP. V. NEAMURILE DE RROMI ȘI OCUPAȚIILE TRADIȚIONALE

Lecția 12

Perpetuarea meseriilor

Lecția 13

Neamurile de rromi și ocupațiile lor în perioada medievală. Rromii domnești, rromii mănăstirești, rromii boierești

CAP. VI. AȘEZAREA RROMILOR ÎN SPAȚIUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, AL TRANSILVANIEI ȘI MOLDOVEI

Lecția 14

Prezența rromilor pe teritoriul României

Lecția 15

Situația Țărilor Române în a doua jumătate a secolului al XIV-lea

Lecția 16

Românii și rromii

Lecția 17

Domnia voievodului rrom Ștefan Răzvan în Moldova. *Studiu de caz*

Lecția 18

Modele de conviețuire interetnică. *Lecție de sinteză*

CAP. VII. STATUTUL SOCIAL-ECONOMIC ȘI POLITIC AL COMUNITĂȚILOR DE RROMI

Lecția 19

Sclavia medievală în lumea necreștină

Lecția 20

Originea sclaviei în spațiul românesc
Influența tătarilor

Lecția 21

Pierderea libertății
Dovezi ale libertății inițiale a rromilor
„Țigănia” – spațiu exclusiv rrom

Lecția 22

Robi și stăpâni

CAP. VIII. STATUTUL JURIDIC AL RROMILOR

Lecția 23

Considerații generale
Legi privitoare la drepturile și obligațiile robilor

Lecția 24

Căsătoria
Aspecte ale căsătoriei

Lecția 25

Măsuri laice și bisericesti în privința căsătoriei

Lecția 26

Schimbările secolului al XVIII-lea
Anularea reformei

CAP. IX. PROPRIETATEA LA RROMI

Lecția 27

Legi privind proprietatea
Mărturii privind existența rromilor liberi

CAP. X. VÂNZAREA ȘI CUMPĂRAREA ROBILOR

Lecția 28

Tranzacții cu robi

Lecția 29

Prețurile robilor rromi în prima jumătate a secolului al XVII-lea

Lecția 30

Tendențe și variabile în valoarea robilor

Lecția 31

Eliberarea din robie

Scavia în Peninsula Italică. *Studiu de caz*

CAP. XI. MODUL DE VIAȚĂ: NOMADISM ȘI SEDENTARIZARE

Lecția 32

Moștenirea bizantină

Nomazi și sedentari la nord de Dunăre

Lecția 33

Feluri diferite de viețuire

Locul rromilor în economia Țărilor Române. *Lecție de sinteză*

CAP. XII. SITUAȚIA RROMILOR ÎN TRANSILVANIA

Lecția 34

Voievodatul Țiganilor (rromilor) ca formă de autonomie

Mărturii ale autonomiei rromilor

Lecția 35

Sfârșitul primului voievodat rrom

Autonomie internă

Lecția 36

Politici de asimilare inițiate de Maria Tereza și Iosif al II-lea

Decretele Mariei Tereza

Lecția 37

Iosif al II-lea continuă reformele

Prevederi referitoare la rromi

CAP. XIII. RROMII DIN BASARABIA ȘI BUCOVINA

Lecția 38

Basarabia. Prezentare generală

Eliberarea rromilor basarabeni și evoluția demografică

Lecția 39

Bucovina. Prezentare generală

Eliberarea rromilor bucovineni

CAP. XIV. DE LA ROBIE LA EMANCIPARE ÎN EUROPA MODERNĂ

Lecția 40

Societate și economie

Realități social-economice de dinaintea dezrobirii robilor rromi

Lecția 41

Începutul schimbării

Primele legi ale dezrobirii robilor rromi

Lecția 42

Revoluția de la 1848

Îmbunătățirea situației robilor rromi

Lecția 43

Dezrobirea ultimilor sclavi rromi

Ineficiența măsurilor statului

Rromii – cea mai numeroasă minoritate din Principatele danubiene

Lecția 44

Migrația rromilor nomazi spre vest

Abolirea sclaviei populației de culoare din Statele Unite ale Americii. *Studiu de caz*

CAP. XV. RROMII ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Lecția 45

Considerații generale

Încercări de emancipare politică

CAP. XVI. HOLOCAUSTUL RROMILOR

Lecția 46

Măsuri polițienești împotriva rromilor

Lecția 47

Ideea deportării rromilor

Acțiunile de evacuare

Lecția 48

Realitatea dură a Transnistriei

CAP. XVII. RROMII ÎN TIMPUL REGIMULUI COMUNIST

Lecțiile 49 și 50

Minoritatea rromă în noile condiții social-politice și economice ale societății românești (1945 – 1965)

Situația politică a României în perioada 1945-1965

Problema minorității rrome

Lecția 51

Situația economică a României în perioada 1945-1965

Procesul colectivizării și efectele sale asupra populației rrome

Lecția 52

Procesele de industrializare și naționalizare și efectele lor asupra populației rrome

Lecția 53

Tendențe de modificare în structura socio-culturală a populației rrome

Modificări în sfera ocupațională a rromilor

Lecția 54

Modificări în sfera tradițiilor și a obiceiurilor rromilor

Modalități de asimilare a comunităților de rromi

CAP. XVIII. MINORITATEA RROMĂ ÎN PERIOADA REGIMULUI CEAUȘIST (1965-1989)

Lecția 55

Contextul politic și social-economic din România în perioada regimului ceaușist

Procesul de sedentarizare a rromilor nomazi și de sistematizare a localităților

Lecția 56

Destrămarea comunităților tradiționale

Lecția 57

Rromii și politica socială pronatalistă a regimului Ceaușescu

Lecția 58

Tradițiile culturale ale rromilor în timpul regimului ceaușist

Lecția 59

Programul de integrare socială a rromilor din perioada 1977 - 1983

Lecția 60

Relațiile dintre autorități și populația rromă. *Studiu de caz*

CAP. XIX. RROMII – PARTICIPANȚI LA MIȘCĂRILE DE PROTEST ÎMPOTRIVA REGIMULUI CEAUȘESCU

Lecția 61

Participări ale rromilor la mișcările de protest anterioare anului 1989

Lecția 62

Participarea rromilor la Revoluția din anul 1989

TRADIȚIILE RROMILOR. INTRODUCERE ÎN CULTURA TRADIȚIONALĂ RROMĂ

Lecția 63

Rromanipen - model de solidarizare și de responsabilizare intra-comunitară

Lecția 64

Conceptele de *pur* și *impur*

Lecția 65

Nomadism și sedentarism

Lecția 66

Meseriile tradiționale ale rromilor. Prelucrarea fierului

Lecția 67

Meseriile tradiționale ale rromilor. Prelucrarea aramei

Lecțiile 68 și 69

Meseriile tradiționale ale rromilor. Prelucrarea metalelor prețioase

Lecțiile 70 și 71

Meseriile tradiționale ale rromilor. Prelucrarea lemnului

Lecția 72

Meseriile tradiționale ale rromilor. Muzica

Lecția 73

Meseriile tradiționale ale rromilor. Prelucrarea osului și a cornului. Prelucrarea pieilor și a părului de animale

Lecția 74

Meseriile tradiționale ale rromilor. Cărmidăritul. Ursăritul. Negustoria de cai

Lecția 75

Familia tradițională și căsătoria

Lecția 76

Etapele căsătoriei tradiționale

Lecția 77

Nunta la rromi

Lecția 78

Nașterea, educația și protecția copilului în cultura tradițională rromă

Lecția 79

Botezul

Lecția 80

Ritualuri funerare în cultura tradițională rromă

Lecția 81

Reprezentările autorității, factorii de control și sancțiune socială în cultura tradițională rromă

Lecția 82

Elemente de folclor rrom. *Purane godimata*

Vocabular cu termeni utilizați în prezentarea culturii tradiționale rrome

Istoria rromilor

Rromii – identitate asumată și identitate atribuită

Lecția 1

Istoria orală. Mărturii ale memoriei colective

Cercetarea trecutului rromilor nu a reprezentat un țel al istoricilor din vremurile mai vechi și nici al istoricilor din zilele noastre. În Evul Mediu, rromii erau văzuți și înțeleși de către popoarele cu care intrau în contact în funcție de manifestările și valorile lor: limbă, îmbrăcăminte, obiceiuri și tradiții, mod de viață etc. Dar acestea nu erau puse în legătură cu o țară de proveniență sigură, crezându-se, de pildă, în mod greșit că rromii vin din Egipt. Era evident că vechii europeni nu cunoșteau prea bine Egiptul și nici pe egipteni dacă au făcut o astfel de confuzie întreținută chiar de rromi.

Migrarea rromilor, sosirea și integrarea lor în diverse țări europene nu au adus modificări importante în acele locuri, astfel că istoricii, care de obicei sunt atrași să scrie doar despre lucruri cu totul și cu totul deosebite, nu au sesizat importanța extraordinară a sosirii rromilor și nu au consemnat nimic despre aceasta.

Istoria unui popor nu este scrisă neapărat de cineva din alt neam. Rromii înșiși își puteau relata istoria. Puteau, de exemplu, scrie de ce au plecat din țara lor, ce alte țări au străbătut și ce alte popoare au întâlnit. Există un inconvenient destul de mare. Ei nu știau să scrie și să citească. Și nu numai ei. Aproape toți oamenii de atunci nu știau să scrie și să citească. Doar puțini oameni, și care se aflau pe lângă împărați, regi și prinți știau acest lucru. Așa că rromii nu au avut o istorie scrisă care să le amintească de unde au plecat. Locul istoriei scrise a fost luat de istoria orală, istoria povestită de bunici și de părinți copiilor lor. Acest mod de a transmite istoria nu este cel mai potrivit, în câteva sute de ani uitându-se numeroase lucruri.

Și astăzi noi putem auzi întâmplări deosebit de interesante și de valoroase din povestirile bunicii și a altor bătrâni din comunitate despre cum era viața rromilor când erau ei tineri.

Rețineți!

Vocabular:

integrare – proces social prin care o persoană sau un grup etnic distinct este acceptat cu drepturi egale de o comunitate locală.

Verificați-vă cunoștințele!

1. De ce migrarea rromilor nu a intrat în atenția istoricilor și a geografilor medievali, care nu au consemnat nimic despre aceasta?
2. Cum s-a transmis istoria în cadrul comunităților de rromi nomazi?

Grup de rromi nomazi

Rromii – între istorie și mit

Un rrom coșnițar din Bulgaria, Ali Ceaușev, povestea că rromii /.../ "aveau un împărat mare, un Rrom. El era prințul nostru. Era padișahul nostru. Rromii locuiau pe-atunci cu toții laolaltă într-o țară, într-un vilaiet bun. Numele acestui vilaiet era Sindh... aceasta era o țară curată (frumoasă). Găseai acolo multă fericire și multă bucurie. Toți o duceau bine. Numele împăratului nostru era Maramengro Dev. El mai avea doi frați. Numele lor erau Romano și Singan. Toate bune și frumoase, dar se întâmplă un mare război. Musulmanii l-au făcut. Soldații au distrus țara Rromilor. Au pârlolit pământul. Toți Rromii au fugit din țara lor... Cei trei frați și-au purtat oamenii pe drumuri îndepărtate. Unii au mers în Arabia, unii în Armenia și alții în Bizanț." (fragment preluat din lucrarea: Gheorghe Sarău, *Rromii, India și limba rromani*, 1998).

Sunt multe asemenea povești care relatează lucruri interesante despre rromi, dar căror nu trebuie să li se dea crezare pe deplin. În afara acestor povești și legende, ceea ce trebuie să știm este că țara de origine a rromilor a fost India, iar limba rromani este o limbă neoindiană, așa cum sunt limbile-surori: hindi, bhili, punjabi, rajasthani ș.a.

Rețineți!

Vocabular:

padișah – împărat, nume dat conducătorului unui stat oriental

tradiție – moștenire de obiceiuri, datini, credințe care se transmit (prin viu grai) din generație în generație

coșnițar – persoană care confecționează coșuri din nuiele sau din papură

vilaiet – diviziune administrativ – teritorială din Imperiul otoman, condusă de un valiu

musulman – credincios al lui Mahomed, mahomedan

limbi neoindiene – limbi indiene, care, după o fază medie, au format grupul de limbi indic modern

Verificați-vă cunoștințele!

1. Întrebați-vă părinții și bunicii dacă ei cunosc legende privind originea rromilor.
2. Ce valoare trebuie dată acestor povestiri și legende?

Distrugea țării rromilor

Teorii și izvoare privind originea rromilor

De la sfârșitul secolului al XIV-lea și până în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, s-a crezut în mod eronat că rromii ar fi venit din nord-estul Africii sau din alte locuri, fapt pentru care în țările europene li s-au spus *egiptiacos*, *pharaons* (Transilvania), *gypsy* (Anglia) sau *gitani* (Spania), cea ce însemna, de fapt, același lucru: egipteni. În alte părți aceștia apar menționați și sub denumirea de *zingari* (Italia), *cigani*, *ciganos*, *tsiganes* (Franța), *Zigeuner* (Germania) sau *ațigani* și *țigani*, în Țara Românească și în Moldova.

Alte relatări, de-a dreptul fantastice, susțin că rromii descind din Ham, legendarul fiu al lui Noe, care a răs de tatăl său, sau din preoții lui Isus și chiar că ar fi supraviețuitorii regatului scufundat al Atlantidei.

Cine sunt rromii?

Pentru a ști cine sunt vechii rromi, pentru a le cunoaște limba și originea, a fost nevoie să treacă mai multe sute de ani până când maghiarul Wáli István și-a dat seama că limba rromani este de origine indiană. Wáli István, fiind student la teologie în Olanda, în anii 1753 - 1754 a remarcat o asemănare izbitoare între limba vorbită de colegii lui veniți la studii de prin părțile Indiei și limba vorbită de rromii din Ungaria.

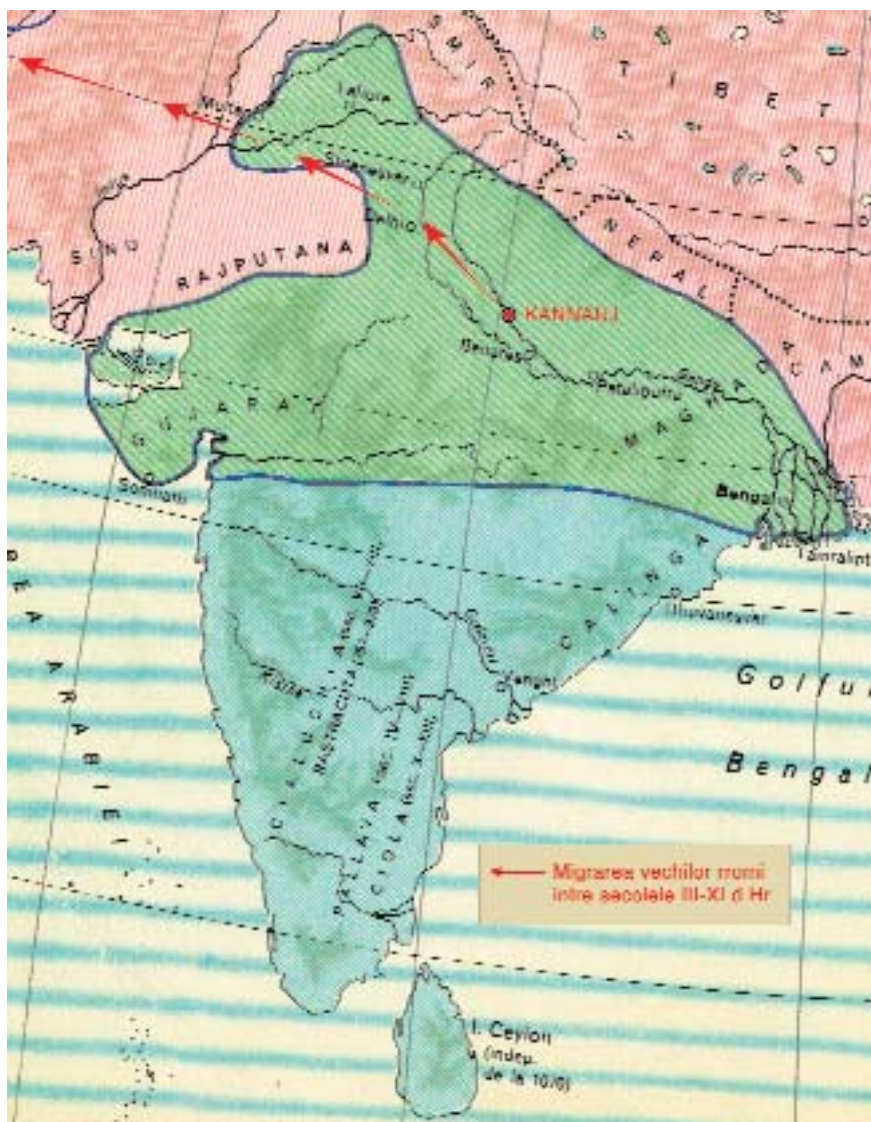
Dacă în Evul Mediu se credea că rromii ar fi fost „egipteni” și nu se știa nimic referitor la momentul plecării lor, studiile moderne de limba și istoria rromilor au stabilit că rromii au origine indiană. Punctul de început al lungii lor migrații către vest a fost plasat, după cei care au cercetat această problemă, cândva, între secolele al III-lea și al XI-lea d.Hr.

India a fost și este unul dintre cele mai mari state din lume, având o suprafață de peste 3 milioane km.², având, în prezent, peste 1600 de limbi și dialecte. Din spațiul indian au migrat către Europa foarte multe popoare, cunoscute sub numele de *indo-europeni*. Rromii sunt ultimul dintre aceste popoare. În acele timpuri, strărromii puteau fi unul dintre

numeroasele popoare nomade, care cutreierau subcontinentul indian sau doar o parte a lui, forțați fiind să se mute dintr-o parte în alta de desele conflicte între statele indiene sau de invaziile migratorilor.

Nu se știe dacă strămoșii rromilor și-au constituit un stat propriu sau dacă au fost incluși în formațiuni statale străine lor. Este foarte probabil ca sub dinastia Gupta (cca. 320 – 647 d.Hr.) care a reunit aproape întreaga Indie sub o conducere comună, vechii rromii să fie cuprinși în cadrul imperiului.

India în sec. III-XI

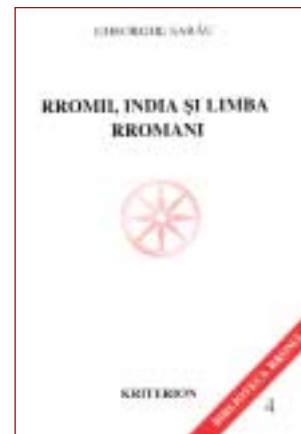
(Reproducere și adaptare după „Atlas Istoric”-Ștefan Pascu, 1971)

Știați că...

- * În primele decenii de la sosirea strămoșilor rromilor în Europa, existau rromi care cunoșteau încă din relatările familiei lor că provin din India?
- * Grupurile de rromi migratori erau conduse de prinți rromi?

Verificați-vă cunoștințele!

1. În ce perioadă au plecat vechii rromi din India?
2. Arătați pe hartă statul indian de astăzi și statele vecine lui!
3. Definiți următorii termeni și alcătuiți cu fiecare dintre aceștia câte o propoziție: *origine, migrare, istorie, legendă, strămoș*.
4. Citiți afirmația de mai jos și încercuiți răspunsul corect:
 Limba rromilor atestă:
 - a) proveniența egipteană a rromilor;
 - b) faptul că rromii știau carte;
 - c) proveniența lor indiană;
 - d) continuitatea lor ca popor.
5. Completați spațiile libere din propozițiile de mai jos cu informația corectă:
 1. Migrarea vechilor rromi spre vest s-a produs între secolele
 2. Alte elemente care arată locul de proveniență a rromilor sunt

India azi. La intrarea în Kannauj

Foto: Dr. Marcel Courthiade, noiembrie 2003

Istoria marilor religii indiene

Istoria marilor religii indiene cuprinde: Hinduismul, Brahmanismul, Jainismul și Buddhismul.

Hinduismul vedic (aprox. 1 800 – 800 î.Hr.)

În limba sanscrită Veda înseamnă „cunoaștere”, „înțelepciune”. Vedele sunt culegeri de texte sacre și se împart în:

- Rigveda* (Veda imnurilor de laudă, cuprinde aproximativ 1000 de imnuri incluse în 10 cărți);
- Samaveda* (Veda cântărilor);
- Jadurveda* (Veda pentru sacrificii - utilă în cunoașterea desfășurării ritualurilor);
- Atharvaveda* (Veda Vrăjilor - cuprinde formule magice, necesare în practica religioasă).

Vedele au fost transmise, ca și celelalte culegeri religioase, pe cale orală, timp de mai multe secole. În religia indiană există un mare număr de zei. Zeii vedici se împart în două grupuri opuse și parțial ostile: *asurii* (duhurile bune) și *devii* (duhurile rele). Aducerea de jertfe reprezenta mijlocul principal de comunicare al oamenilor cu zeii. Nu existau însă temple, sanctuare și preoți.

Rețineți!

Vocabular:

limba sanscrită – limba veche indiană
sacru – sfânt, divin, în legătură cu zeii
jertfă – ceea ce se aducea ca dar zeilor (mai ales vietăți sacrificate), pentru a-i îmbuna
sanctuar – spațiu sfânt unde preoții desfășoară diverse acțiuni ce țin de ritual, de comunicarea cu zeii; templu; biserică

Verificați-vă cunoștințele!

- Arătați în câte părți se divid Vedele!
- Care erau zeii „buni” și care erau zeii „răi” la vechii indieni?
- Mai cunoașteți și alți zei din Antichitate? Care sunt aceștia?

Brahmanismul

Brahmanismul este o formă a religiei trăită de preoții hinduși (brahmanii), în care zeii vedici sunt adorați în continuare, în prim plan aflându-se cei trei zei:

- *Brahma*, creatorul Universului;
- *Vișnu*, păstrătorul Universului;
- *Shiva*, distrugătorul Universului.

Apar divinități feminine, credința în reîncarnare, Karma (prin comportarea sa omul își poate singur făuri soarta la viitoarea lui reîncarnare). Cultul religios poate fi practicat doar de către aristocrație, iar literatura religioasă crește în importanță. În India existau numeroase tratate teologice numite *Upanishade*. Legea brahmanică întărește împărțirea societății indiene în caste, primele trei reprezentându-i pe arieni (brahmani, războinici, meșteșugari), cea de-a patra pe nearieni (sclavii).

Rețineți!

Vocabular:

reîncarnare – credința că omul după ce moare se naște din nou, într-o nouă ființă, putând fi tot om sau orice fel de animal, în funcție de faptele bune sau rele din viața anterioară
aristocrație – clasa bogată a societății, care deține funcții importante în stat și în biserică
caste – pături sociale delimitate strict care separă societatea indiană

Animal sacru, vaca

Jainismul

Jainismul a apărut în sec. VI î. Ch. și propovăduia învățătura potrivit căreia întreaga lume materială e un rău, iar omul trebuie să se elibereze de ea. Cere un ascetism sever, unii dintre adepții săi refuzând să se îmbrace (călugării „îmbrăcați cu cer”) sau să omoare ori să mănânce vreun animal. Cu timpul au fost construite temple și sanctuare, unele dintre ele fiind săpate în stâncă.

Rezumând, jainismul poate fi restrâns la învățătura celor trei Giuvaieruri:

Primul Giuvaier: *Dreapta credință* – *Jina* a descoperit dreapta credință care duce la Adevărul Absolut.

Al doilea Giuvaier: *Dreapta cunoaștere* – cuprinde mai multe etape, doar cei care au devenit *Jina* pot atinge perfecțiunea.

Al treilea giuvaier: *Dreapta purtare* – cuprinde cele cinci mari legăminte ale călugărilor (să nu ucizi, să nu minți, să nu furi, să nu ai relații sexuale, să nu aduni averi pe acest pământ) și cele cinci legăminte mici ale laicilor: să nu fii violent, să fii cinstit, să fii sincer, să fii fidel în căsnicie, să renunți la bogății efemere.

Templul din Mamallapuram

Buddhismul

Buddhismul este o religie care apare în India în secolele al VI-lea – al V-lea î. Ch., fiind întemeiată de Buddha („Iluminatul”).

Fiind o religie mai simplă, buddhismul s-a răspândit foarte mult. Acum încep să se construiască temple din dorința brahmanilor de a-i învinge pe buddhiști. Doctrina și cultul brahman erau strict aristocrate, de aceea buddhismul a cuprins majoritatea populației. Au apărut zeii mântuitori pământeni (Krisna și Rama). Religia buddhistă nu a fost structurată și scrisă, fiind transmisă pe cale orală de la Buddha către discipolii săi. Buddha lasă urmașilor săi patru adevăruri: 1) *Totul este suferință*, 2) *Originea suferinței este*

dorința, 3) *Dorințele trebuie înlăturate*, 4) *Pentru înlăturarea suferinței se va alege Calea de Mijloc*.

Buddha

Rețineți!

Vocabular:

religie – ansamblu de idei și credințe structurate și omogenizate de un întemeietor care mai târziu ajunge personaj sacru pentru urmași

iluminat - persoană care deține învățături sacre, primite de la o divinitate anume

Verificați-vă cunoștințele!

1. Care sunt principalele religii în India?
2. Numiți principalul zeu (zei) din cadrul fiecărei religii.
3. Prin ce se diferențiază brahmanismul de buddhism?

Structuri sociale în India medievală

Lecția 5

Casta brahmanilor și casta războinicilor

Originea indiană a rromilor ne obligă să cunoaștem câteva lucruri despre vechea Indie.

Societatea medievală indiană era împărțită în caste, după tradiție, acestea fiind în număr de patru: *brahmanii* sau preoții, *kshatrya* sau războinicii și nobilii, *vaisya* sau oamenii liberi și *shudra* sau clasa servilă.

Vechile scrieri indiene ne spun că brahmanii s-au născut din gura lui Brahma, războinicii și nobilii din brațele lui Brahma, oamenii liberi din coapsele lui și clasa servilă a apărut din picioarele acestuia. Cei care nu aparțin acestor caste sunt în afara societății, ei nu există.

Casta brahmanilor și casta războinicilor

Îndatorirea *brahmanilor* este să predea Veda, baza oricărei cunoașteri; ei sunt preoți și dețin puterea sacră. Era interzis ca brahmanii să fie supuși la orice fel de pedeapsă corporală.

Nobilii războinici (*kshatrya*) aveau funcția de a governa țara. Ei constituiau o aristocrație, având posturi de guvernatori, generali, administratori și înalți funcționari. Regele provenea din rândul lor.

Nobilii aveau două modalități prin care se puteau căsători. Prima era răpirea logodnicei, iar cea de-a doua era un concurs de tragere cu arcul. Învingătorul își alegea soția.

Războinic

Oamenii liberi și clasa servilă

Oamenii liberi (*vaisya*) aveau dreptul să învețe Veda, dar ei erau considerați inferiori preoților și războinicilor. Datorită îmbunătățirii situației lor financiare, ajung un fel de burghezie, cu ocupații ca experți de bijuterii, de țesături, de metale sau mari proprietari funciari.

Clasa servilă (*shudra*) era situată pe o treaptă socială și religioasă inferioară. Ei erau socotiți inferiori și nu aveau dreptul să studieze Veda, ci doar textele anexe ale acesteia. Nașterea în această castă se credea că se datorează faptelor rele comise în viețile anterioare. Din rândurile ei făceau parte servitorii de tot felul, salariați, subordonați, muncitori, lucrători, mici funcționari,

meșteșugari săraci. Ei lucrau în contul unor bogați comercianți și proprietari funciari în baza unui contract.

Rețineți!

Vocabular:

burghezie – pătura de mijloc a societății, care trăiește îndeosebi la oraș

contract – înțelegere scrisă între două sau mai multe persoane

Oamenii fără castă și sclavii

Cei *fără castă* sau „ultimii născuți” erau ținuți de o parte de vasele rituale, fiind considerați *paria*, intangibili în limbajul de astăzi. Se îndeletniceau cu meserii de jos, fiind vânzători, pescari, măcelari, tăbăcari, călăi, măturători etc.

Acestora le era interzis orice fel de contact cu ceilalți, în caz că nu respectau acest lucru erau supuși la pedepse grele.

Sclavii provin în general din rândul prinșilor de război, al datornicilor sau dintre condamnații de drept comun. Ei se pot răscumpăra din sclavie cu bani și se pot călugări, schimbându-și numele pentru a se uita că au fost sclavi vreodată.

Stăpânul avea voie să-și pedepsească sclavii prin bătaie, lovindu-i doar spinarea, și putea chiar, să-i mutileze sau să-iucidă, dacă aceștia nu i se supuneau. Sclava care năștea un copil al stăpânului era eliberată de acesta și primea din partea lui o sumă de bani.

Știați că ...

* În luna mai se sărbătorește nașterea și moartea lui Buddha?

* Jainismul provine de la cuvântul *Jina*, care înseamnă „Învingătorul”, „Triumfătorul”?

* Buddhiștii afirmă că o treime din populația lumii este buddhistă?

Rețineți!

Vocabular:

paria - categoria de persoane care se situează pe treapta cea mai de jos a unei societăți, fiind desconsiderați de toți ceilalți

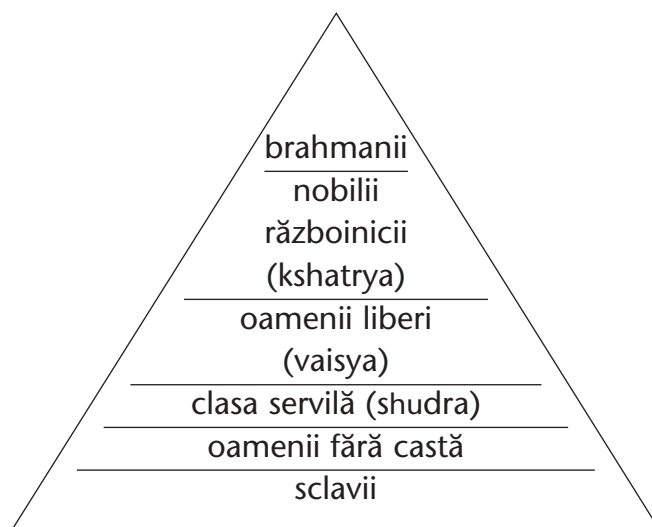
intangibil – care nu poate fi atins, în afara oricărui contact uman

sclav – persoană lipsită de libertate, stăpânul putând dispune după liberă voință de ea

Verificați-vă cunoștințele!

1. Uniți cu o linie cuvintele din prima coloană care corespund cu cele din coloana a doua!

Nobilii	proprietari funciari
Brahmanii	pescari
Clasa servilă	înalți funcționari
Oamenii liberi	preoți

Reprezentarea societății indiene pe caste

- Definiți următorii termeni și alcătuiți cu fiecare dintre ei câte o propoziție: *castă, religie, zeu, războinic, societate*.
- Completați spațiile libere din propozițiile de mai jos cu informația corectă:
 - Brahmanii nu puteau fi pedepsiți, deoarece ei erau
 - Buddhismul era o religie care se adresa ...
 - Principalele religii din India medievală erau
- Principala carte religioasă pentru creștini este Biblia. Dar pentru indieni?
- Ce categorie de oameni nu avea dreptul să învețe din cărțile religioase, fiind socotiți impuri?

Buddha (statuie din sec. VII, d.H.)

Foto: Dr. Marcel Courthiade. Kannauj, noiembrie 2003

Sclavia în Dacia romană

În Antichitate, sclavia era o realitate răspândită aproape pretutindeni. În Dacia romană, în funcție de proveniența lor, sclavii se împărțeau în sclavi din naștere și sclavi ce proveneau din oameni liberi. Aceștia din urmă deveneau sclavi, fiind capturați în războaie, condamnați pentru crime, pentru datorii neachitate, comerțul cu robi din afară etc. Sclavul nu era considerat om, ci obiect. Sclavul este proprietatea unui stăpân, a mai multor stăpâni, a unei colectivități publice sau private sau a unui templu și se află sub puterea acestora. Sclavii nu se puteau căsători legal în condițiile oamenilor liberi. Nu existau piedici între căsătoria sclavilor cu persoane libere. Dreptul roman spunea că „dintr-o sclavă și un om liber se naște un sclav, dimpotrivă, dintr-o femeie liberă și un sclav se naște un om liber”. Principalul stăpân de sclavi este împăratul. Dreptul de a deține sclavi îl

aveau atât cetățenii romani, cât și cei care nu erau cetățeni ai imperiului (peregrinii), deoarece robia făcea parte din dreptul popoarelor. Textul contractelor de vânzare-cumpărare prevăd garanții formulate precis pentru cumpărător, în scopul asigurării că sclavii nu au vicii (sănătatea, fuga, furtul, vagabondajul) și că ei nu vor fi revendicați mai târziu de altă persoană.

Eliberarea sclavilor era considerată ca o recunoștință față de loialitatea și serviciile aduse de ei stăpânilor și ca un act de milă al stăpânilor de sclavi.

Dacia romană

(Reproducere și adaptare după „Atlas Istoric”-Ștefan Pascu, 1971)

Cauzele migrației

Unii istorici și lingviști cred că plecarea rromilor din India s-a produs în secolul III d.Hr., când șahul Ardashir (224-241 d.Hr.) cucerește și transformă nordul Indiei într-o colonie a Persiei (Iranul de astăzi). În aceste condiții, strămutarea vechilor rromi s-a produs treptat și într-un mod pașnic, bogăția Imperiului persan atrăgând tot

felul de lume acolo. Printre noii sosiți se aflau și numeroși muzicanți, cunoscuți pentru talentul lor. Există trei versiuni ale acestei ipoteze, fiecare pornind de la insuficiența muzicanților din Imperiul persan, de unde și necesitatea aducerii lor din India.

Muzicanții rromi în Persia

În prima variantă, șahul persan, Bahram Gur, dorind pentru supușii săi mai multă odihnă, serbări, petreceri și distracție - pentru acestea nefiind destui muzicanți în timpul său - i-a scris regelui Indiei, Shankalat, care i-a trimis mii de

ceară să-i trimită patru mii dintre cei mai buni muzicanți și cântăreți la curtea sa. După ce Shankalat a făcut acest lucru, Bahram i-a răspândit pe muzicanți în tot regatul, poruncind oamenilor să-i angajeze și să se distreze, ascultându-le muzica, și să le plătească ce li se cuvine. Și, din descendenții lor, au apărut întunecații Luri, care sunt maeștrii în cântul la flaut și liră". (Donald Kenrick, *Rromii: din India la Mediterana*, 1998).

Indieni și dansatoare

muzicanți Zott, iar Bahram Gur i-a direcționat în orașele imperiului său.

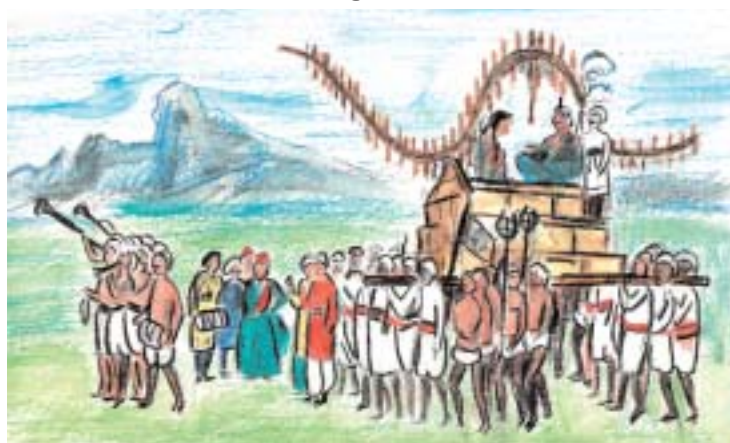
O altă istorie persană relatează despre o legendă similară. Se arată că același Bahram Gur "într-o seară, întorcându-se de la vânătoare, a trecut pe lângă un grup de oameni care stăteau pe iarbă și beau, privind apusul de soare. Le-a reproșat că nu au muzică, pentru că muzica încântă spiritul. Ei i-au răspuns: O, tu, rege, am căutat un muzicant pentru 100 de drahme, dar nu am găsit nici unul. Atunci Bahram a spus: vom găsi unul!; și a poruncit unui scrib să-i scrie lui Shankalat Indianul și să-i

O a treia istorisire despre muzicanții indieni o avem de la persanul Firdusi, care, la anul 1011, scria:

"Guvernatorii locali ai șahului i-au raportat acestuia că săracii se plâng că cei bogați beau vin și ascultă muzică uitându-se de sus la săraci, care beau fără muzică.

Șahul a trimis o scrisoare lui Shengil, în care spunea: "Alege zece mii de Luri, bărbați și femei, maeștri în cântul la liră și trimite-i aici". Când muzicanții Luri au ajuns, șahul

Alai regal indian

i-a primit, le-a dat la fiecare câte un bou și un măgar, pentru că vroia să-i determine să cultive pământul. Le-a dat o mie de sarcini de porumb, pentru ca să-și cultive pământul cu ajutorul boilor și măgarilor, să folosească porumbul ca sămânță și să

Indience dansând

aibă recolte bogate, și să cânte pentru săraci fără plată. Lurii au plecat, au mâncat boii și porumbul. Apoi s-au întors la sfârșitul anului, cu obrajii supti. Șahul le-a zis: Nu ar fi trebuit să irosiți porumbul de sămânță. Acum nu mai aveți decât măgarii. Încărcați-vă lucrurile în spatele lor, pregătiți-vă instrumentele și puneți-le corzi de mătase. (Donald Kenrick, *Rromii: din India la Mediterana*, 1998).

Rețineți!

Vocabular:

șah – titlu purtat de suveranul Iranului

scrib – grămătic, scriitor de la curtea șahului

drahmă – monedă persană și greacă antică

luri – popor nomad

Verificați-vă cunoștințele!

Care sunt elementele comune ale acestor trei istorisiri privind originea rromilor?

Lecția 8

Mahmoud Ghazni cucerește nordul Indiei

Cartea Yaminilor, scrisă de arabil Al Utbi în secolul al XI-lea d.Hr ne vorbește despre o năvălire a unui războinic afgan pe nume Mahmoud Ghazni în nordul Indiei unde a asediat și a cucerit orașul Kannauj în data de 21 decembrie 1018.

Kannaujul era cea mai bogată zonă și avea populația cea mai numeroasă dintre toate orașele Indiei de Nord, atingând 53 000 de locuitori.

Războinicul afgan Mahmoud Ghazni cucerind orașul și luând întreaga populație în robie, atât bărbații, femeile cât și copiii, îi vinde în Imperiul Persan, la curtea regelui, ca muzicanți, ori ca meșteșugari în diferite alte locuri. Este poate prima etapă în lungul drum al rromilor către lumea vestică. (Marcel Courthiade, în vol. M. Itu - J. Moleanu: *Cultură și civilizație indiană*, 2001).

Verificați-vă cunoștințele!

Urmare a cărui eveniment au fost strărromii nevoiți să plece din India?

Kannauj. Locul pârjolit de oștile lui Mahmoud Ghazni

Foto: Dr. Marcel Courthiade, noiembrie 2003

Rețineți!

Vocabular:

năvălire – atac, invazie produsă asupra unui spațiu și popor străin

Prezența rromilor în Orientul Apropiat, nordul Africii și în Imperiul Bizantin

Migrarea strămoșilor rromilor din India a fost un proces complex, desfășurat pe parcursul mai multor secole într-un spațiu geografic foarte

Bizanțul

întins. Existau, se pare, mai multe grupuri de rromi înrudite între ele și care practicau meșteșuguri comune. Plecarea lor către Persia, și de aici mai departe, nu s-a produs simultan, fiindcă erau foarte mulți. Trecerea lor a fost una lentă, deoarece resursele grupurilor de rromi erau limitate, iar deplasarea se producea în funcție de locurile unde animalele puteau găsi hrană și unde produsele meșteșugărești confecționate de ei se

puteau vinde. Este un fapt bine știut că în Țările Române cei mai iscusiți meșteșugari erau rromii. Această iscusință a lor, în prelucrarea fierului în special, dar și în toate celelalte meșteșuguri medievale, este foarte probabil să o fi avut din India sau să o fi deprins în Imperiul Persan și în Imperiul Bizantin. Se pare că deplasările strărromilor se întindeau pe distanțe mici, dintre câteva localități, dar desfășurarea lor în lățime era considerabilă. Nu toți plecau în același timp, ci într-un an avea loc plecarea unui grup format din frați, copii și alte rude, iar după un anumit număr de ani îi putea urma acestuia un al doilea grup. Sosirea vechilor rromi în țările respective s-a realizat progresiv și nu a cauzat o creștere mare de populație în locurile unde au ajuns, fapt care ar fi fost imediat consemnat de istoricii arabi sau de cei bizantini.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Comparați migrația vechilor rromi cu modul de viață al semi-nomazilor de astăzi, având în vedere ocupațiile, numărul lor, legăturile de rudenie, lunile din an când se făcea aceasta.
2. Cu ce meșteșuguri se îndeletnicesc astăzi rromii?

Lecția 9

Primele apariții ale rromilor în țările europene

După unii autori, se pare că până în partea de est a Imperiului Bizantin, grupurile de rromi au avut un drum și o istorie comună, însă, în estul Turciei de astăzi, s-a petrecut despărțirea lor în trei grupuri din motive necunoscute încă astăzi: ramura "lom" sau "de nord", ramura "dom" sau de "sud-vest" și ramura "rrom" sau de "vest". Pătrunderea lor în Europa s-a făcut după cum urmează:

Strămoșii rromilor, care constituie azi ramura "lom" sau "de nord", ar fi luat drumul spre N-V prin Caucaz și pe latura de N-V a Mării Negre, Peninsula Balcanică și de aici în întreaga Europă.

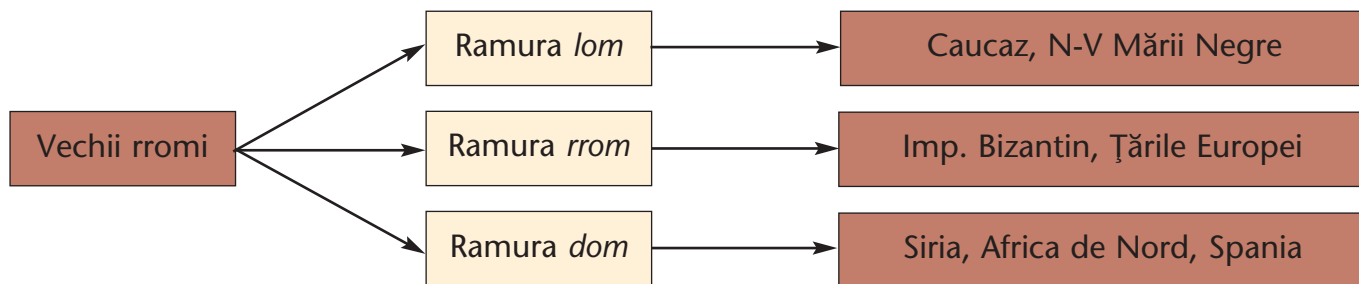
Cei din ramura "dom" sau de "sud-vest" s-au îndreptat spre Siria, Palestina, Egipt și celelalte țări ale Africii de Nord, de unde, probabil, în mici

grupuri de rromi, și-au continuat drumul, traversând Mediterana în Spania (în timpul stăpînirii arabe).

Cea mai numeroasă grupă, ramura "rrom" sau cea "de vest", și-a continuat drumul în Imperiul Bizantin, unde a rămas câteva secole, iar de aici, mai departe, în Europa Centrală și de Vest. (Gheorghe Sarău, *Rromii, India și limba rromani*, 1998).

Verificați-vă cunoștințele!

1. Care sunt cele trei ramuri ale strărromilor și unde s-au separat ele?
2. Ce grup al rromilor a ajuns în Țările Române?

Separarea vechilor rromi în cele trei grupuri, în estul Imperiului bizantin, și direcțiile lor de deplasare.

Rromii în Imperiul Bizantin și în Peninsula Balcanică

Deplasarea rromilor către Imperiul Bizantin a fost, probabil, o consecință a înaintării turcilor selgiukizi în Armenia. Intrarea rromilor pe teritoriul bizantin a fost treptată, însumând mai multe decenii. Aici, rromii au primit numele de *athinganoi*, denumire atribuită inițial unei secte eretice prezente în Imperiul Bizantin în secolul al XI-lea și care înseamnă *de neatins* (nu se recomanda contactul cu ei). Este posibil ca prin modul lor de viață aparte și prin neamestecul cu alte comunități, rromii să se fi asemănat cu adepții acelei secte religioase și, ca urmare, să fi primit aceeași denumire din partea populației bizantine.

În lunga lor ședere în Asia Mică și Grecia, rromii s-au creștinat, adoptând ortodoxia, religia majorității. Limba rromani este puternic influențată în vocabular și morfologie de limba

greacă.

În Bizanț se vorbește despre rromi într-o scrisoare a patriarhului Constantinopolului, Gregorios II Kyprios în secolul al XIII-lea, unde aflăm de taxele care trebuie luate de la așa-numiții „egipteni” și „țigani”. Din Asia Mică, teritoriul Turciei de azi, rromii au trecut în Peninsula Balcanică, fapt petrecut, probabil, acum 700 de ani.

Rromii sunt menționați în mai multe locuri din Balcani, câteva dintre acestea fiind următoarele:

1348 – Ștefan Dușan, țarul Serbiei, legiferează dările în potcoave pe care trebuie să le achite „cingarie” (potcovari și șelari).

1368 – Menționarea la Zagreb a „țiganilor”.

1378 – Cu unele rezerve, anul 1378 este considerat ca fiind anul primei atestări documentare a prezenței rromilor pe teritoriul

Pătrunderea rromilor in Europa în sec. XII-XV

de azi al Bulgariei. Ultimul țar bulgar, într-o diplomă dată unei mănăstiri, menționează și "bordeiele egiptenilor", referindu-se foarte probabil la romi.

Rețineți!

Vocabular:

religia ortodoxă – religie creștină specifică țărilor din Europa de sud și est și din Asia Mică
sectă – comunitate religioasă desprinsă dintr-o comunitate principală

erezie – doctrină sau credință religioasă care ia naștere în sânul unei biserici, abătându-se de la dogmele consacrate, și care este condamnată de biserica respectivă

Verificați-vă cunoștințele!

1. De unde vine numele atribuit astăzi romilor, cel de „țigan”?
2. Ce influențe primesc romii în Bizanț și de ce?

Romii în spațiul european

(Reproducere și adaptare după „Atlas Istoric”-Pascu Vasile, 1998)

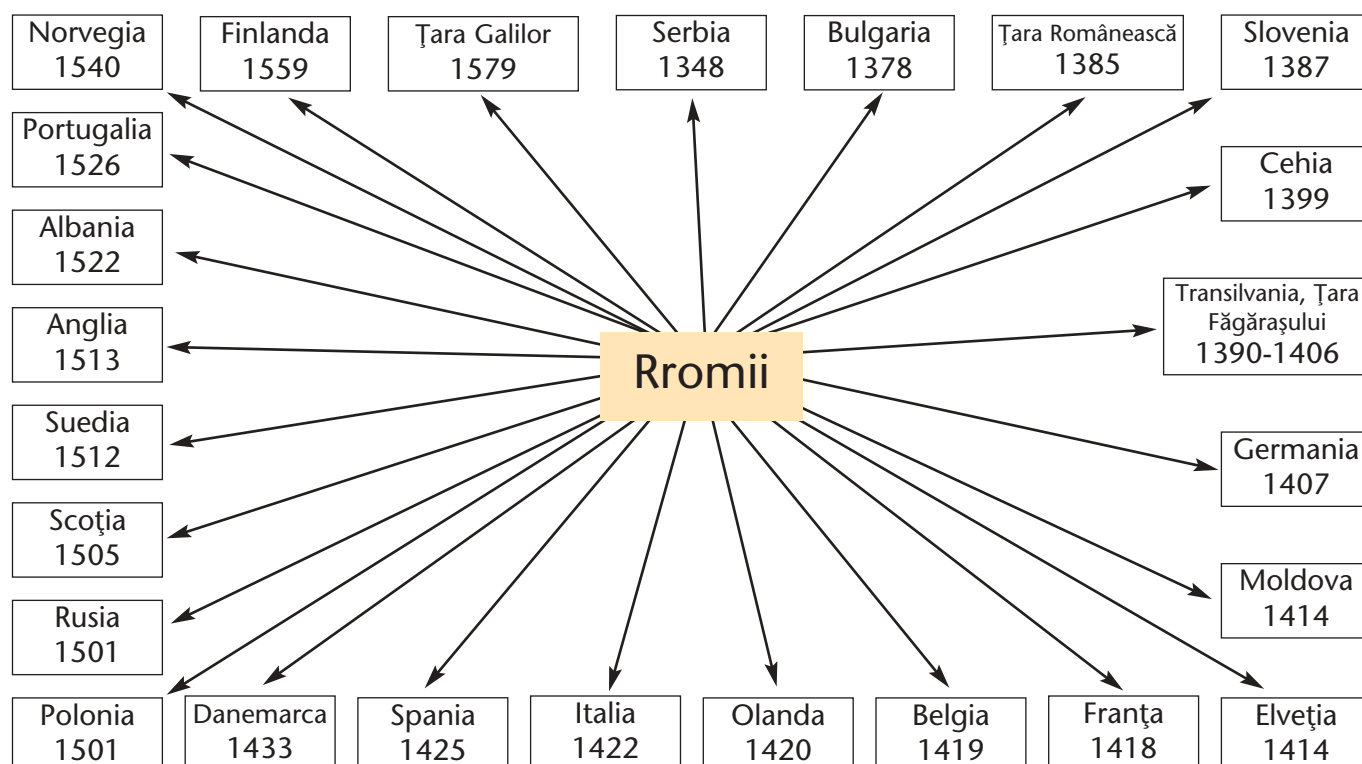
Atestarea rromilor în diferite țări europene

În celelalte țări europene, rromii ajung la sfârșit de secol XIV și până către începutul secolului al XVI-lea. Rromii au ajuns în țările respective înainte de anul în care apar în documente menționați, însă a durat un timp mai scurt sau mai lung până au intrat în atenția autorităților care să-i consemneze.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Identificați pe hartă țările unde au fost atestați rromii, indicând și anul de referință.
2. De ce credeți că rromii apar în documentele țărilor respective la intervale atât de diferite?

Iată, după Gheorghe Sarău, atestările documentare ale rromilor în diferite țări europene.

Lecția 11

Rromii și India (Lecție de sinteză)

Astăzi, există puține popoare care să-și fi păstrat aproape neatinsă atât de multe din trăsăturile fundamentale ale locului de baștină, cum au reușit rromii. Nu doar trecerea sutelor de ani putea cauza modificări majore în sânul comunităților de rromi, dar și tratamentele dure suferite din partea populațiilor cu care au intrat în contact, persecuțiile și măsurile asimilaționiste duse chiar de statele în care au trăit rromii. De ce nu au renunțat ei până astăzi la moștenirea culturală a Indiei, regăsită în obiceiurile și tradițiile păstrate cu grijă? Cel mai potrivit răspuns îl vor da ei înșiși, dacă vor fi întrebați.

Factorul cel mai puternic în păstrarea identității îl constituie memoria comună, transmisă pe cale orală, de la bătrâni către generațiile tinere. Acestea au ascultat, au învățat și au transmis mai departe ceea ce știau despre valorile romene.

Limba este mijlocul prin care s-a realizat această legătură cu trecutul. Limbă neindiană, limba rromani a jucat un rol deosebit în sânul comunităților de rromi, ea fiind partea cea mai importantă din cadrul memoriei colective. Copiii au învățat, înainte de toate, limba părinților și a bunicilor, păstrând-o astfel vie și prezentă în viața lor.

Cu ajutorul limbii cei mici au fost învățați despre trecutul lor, au învățat obiceiurile din familie și comunitate, au înțeles de ce sunt diferiți de ceilalți prin vorbire, comportament și îmbrăcăminte.

Odată cu trecerea timpului, amintirea Indiei a fost oarecum uitată de rromi și întâmplări mai noi au luat locul vechilor povestiri despre patria lor de origine. Nenumăratele drumuri pe care le străbăteau în căutare de hrană și nevoia de a face comerț le-au însămânțat ideea că lumea întreagă le aparține.

Practicarea unor meserii ale căror produse necesitau comercializarea lor în diferite locuri a determinat continuarea modului de viață nomad și călătoriile prin lumea întreagă. În România există și astăzi unele grupuri de rromi care practică

Continuitate spirituală

în lunile calde ale anului un nomadism limitat, sezonier, în scopul comercializării produselor realizate în cadrul gospodăriei.

Știați că ...

* În lupta dintre prinții indieni și Mahmud Ghazni acesta era cât pe ce să fie învins?

* O parte dintre urmașii vechilor rromi plecați din India nu a ajuns niciodată în Europa, deoarece a rămas în țările arabe?

Verificați-vă cunoștințele!

I. Citiți propozițiile următoare și încercuiți litera corespunzătoare răspunsului corect:

1. În Evul Mediu, în Europa se credea că rromii provin din: a) Siria, b) India, c) România, d) Egipt.
2. Istoricii nu au consemnat migrarea rromilor, datorită faptului că: a) nu au sesizat importanța acestui fapt, b) nu au știut de ea, c) nu existau istorici pe atunci.
3. Caracteristic vechilor rromi era: a) caracterul lor războinic, b) modul de viață nomad, c) meseriile comune, d) originea indiană.
4. Prima țară care a jucat un rol important pentru rromi, după plecarea lor din India, a fost: a) Grecia, b) Ungaria, c) Persia, d) Afganistan.

II. Definiți următorii termeni și apoi alcătuiți cu fiecare dintre ei câte o propoziție: *rege, legendă, meșteșug, tradiție, istorie orală*.

III. Societatea indiană era împărțită în caste. Enumerați-le, în ordinea importanței rolului lor în societate.

Neamurile de rromi și ocupațiile tradiționale

Lecția 12

Perpetuarea meseriilor

Împărțirea rromilor de astăzi în neamuri și vițe este foarte veche, ea datând probabil înainte de migrarea din India. Chiar dacă inițial au avut un strămoș comun, factorul care i-a ținut împreună a fost practicarea unei meserii comune de către membrii aceleiași vițe. Întărită pe parcursul drumului spre vest și definitivată în Bizanț, împărțirea rromilor în neamuri și meserii s-a păstrat, în linii mari, nemodificată până la începutul secolului XX în România.

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea au survenit schimbări importante în condițiile de viață din afara și din interiorul comunității rrome, care au dus la pierderea și abandonarea a numeroase obiceiuri și tradiții ce fuseseră păstrate intacte sute de ani. Odată cu dispariția unor ocupații, grupul de rromi care le practica se orienta către alte meserii, rezultatul fiind asimilarea lor în alte grupuri de rromi sau în populația majoritară.

În perioada regimului comunist a continuat transformarea modului de viață al rromilor tradiționali. Atunci au fost sedentarizați și ultimii nomazi, fiind asimilați ocupațional masei țărănești, astfel că nu și-au mai putut practica meseriile de până atunci.

O nouă schimbare a fost produsă cu începerea din anul 1990, când rromii cu inițiativă au început să desfășoare activități comerciale deosebit de profitabile. Cu timpul, și-au schimbat căruțele cu mașini, pentru a comercializa obiecte vechi din metal, au devenit proprietari de turnătorii ș. a. Abandonarea căruței, a cortului implică și alte transformări, chiar dacă mai puțin vizibile, în sensul modernizării vieții, care au afectat deja cea mai mare parte a rromilor.

Rețineți!

Vocabular:

viță – neam, ramură a unui popor, trib

asimilare – proces prin care un popor sau grup etnic își pierde trăsăturile etnice distincte, contopindu-se în masa unei populații de contact, majoritară

regim comunist – regim politic care a condus România în perioada 1948 – 1989

sedentarizare – stabilire definitivă a unei populații nomade într-un loc

nomadism – mod de viață al unor colectivități umane caracterizat prin deplasări dintr-un loc într-altul, membrii colectivității respective neavând locuințe stabile

Verificați-vă cunoștințele!

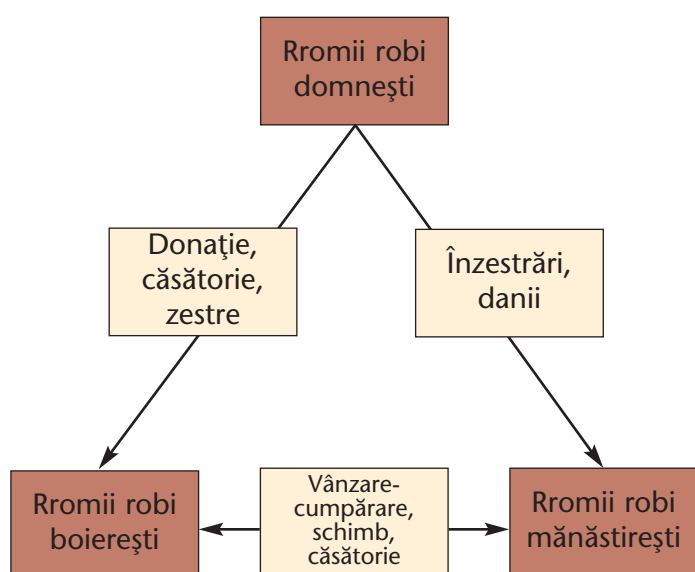
1. Identificați care au fost ocupațiile bunicilor și care sunt ocupațiile părinților voștri astăzi!
2. Descrieți în câteva rânduri meseria tatălui vostru și ce ați vrea voi să faceți când veți fi mari!

Perpetuarea meșteșugurilor

Neamurile de rromi și ocupațiile lor în perioada medievală și modernă în Țările Române

În perioada robiei, rromii aparțineau domniei, mănăstirilor și boierilor. Fiecare rrom care intra în țară și nu avea un stăpân intra automat sub stăpânirea domnului țării. Rromii mahomedani, cetățeni ai Imperiului otoman, ce se aflau în Țara Românească și în Moldova pentru a face comerț sau pentru a împrumuta bani cu dobânzi ridicate, nu puteau fi înrobiți.

Procesul transferului de robi de la domnie către mănăstiri și boieri

Aurarii

Rromii robi domnești

Toți robii din țară care nu aparțineau mănăstirilor sau boierilor, erau robii domnului țării și ai soției acestuia. Ei aveau denumiri specifice, în funcție de meserii, după cum urmează:

Aurarii sau "rudarii" erau cei mai numeroși dintre robii domnești și plăteau domnului o

anumită cantitate de aur scoasă din râurile ce străbat Moldova și Țara Românească. Procedul de lucru îl constituia spălarea nisipului și a pietrișului adus de ape din munți. Ei sunt atestați pentru prima dată în anul 1620 în Țara Românească. Alături de aceștia mai erau *băieșii transilvani*, care se deosebeau de primii prin aceea că scoteau aurul din pietrele munților, din locurile numite băi, pe baza unui anumit procedeu de curățire a lui.

Această ocupație se putea practica doar când era cald, iarna aurarii coborând la câmpie unde prelucrau lemnul, confecționând vase, în special linguri, blide și alții, primind astfel denumirea de *lingurari*. Ei obișnuiau să se așeze prin locurile împădurite, cu copaci buni, din care își lucrau obiectele casnice. O parte dintre ei a început, cam din secolul al XIX-lea, să se ocupe de producerea cărămizilor, dată fiind cererea de atunci, consacându-li-se, astfel, denumirea păstrată și astăzi, cea de *cărămidari*.

O categorie marginală o reprezentau *netoșii*, care duceau un mod de viață sălbatic și trăiau prin păduri și locuri mai puțin umblate de oameni.

Lăeșii erau de meserie *fierari*, fiind, în acele vremuri, meșterii cei mai iscusiți în prelucrarea fierului. Vechile scrieri relatau că aceștia erau chemați adesea de către domn și de boieri pentru a făuri unelte și arme.

Căldărarii prelucrau, ca și astăzi, arama și confecționau căldări și vase de bucătărie, cazane pentru țuică etc.

Pieptănararii confecționau din oase piepteni.

Zlătarii sau inelarii confecționau inele și alte bijuterii din aur ori din argint.

Ursarii se îndeletniceau cu purtarea prin sate și mahalalele târgurilor a urșilor îmblânziți, unde îi jucau tot anul. Erau nomazi și locuiau în corturi. Se mai îndeletniceau cu creșterea catârilor și cu confecționarea ciururilor și a altor obiecte mărunte din metal.

Spoitorii, categorie de rromi prezentă în spațiul românesc, în orașele dunărene, abia de la sfârșitul sec. al XIX-lea, se ocupa și se ocupă, și azi, cu cositoritul, („spoitul”) căldărilor făcute de căldărari.

Geambașii aveau ca ocupație caracteristică vânzarea-cumpărarea cailor sau chiar și furtul acestora.

Lăutarii cântau la curțile boierilor și în crâșmele din sate și orașe.

Ciocănașii erau tăietori de sare în ocne. Sunt o

categorie aparte din mai multe motive, ei fiind poate prima breaslă remunerată pentru munca lor, primind simbrie și o cantitate de sare numită *mertic*.

Clopotarii confecționau clopote pentru biserici și tot ei le și trăgeau.

Florăresele și lustrangiii de ghete locuiau în orașe și au apărut mai târziu.

Rromii robi mănăstirești

Rromii robi mănăstirești se ocupau cu treburile mărunte de la mănăstire și cu lucratul pământului pe moșii. Numărul lor era relativ ridicat, mănăstirile având cei mai mulți robi rromi. Aceștia proveneau în deosebi din înzestrări din partea

Rromii mănăstirești la munca câmpului

domniei, testamente, donații, schimburi, cumpărări. Condițiile lor de viață erau grele, fugind de pe domeniile mănăstirilor ori de câte ori aveau ocazia.

Rromii robi boierești

Rromii robi boierești cuprindeau "țigani" de curte și "țigani" de ogor. Robii de ogor munceau moșiile boierilor, iar cei de curte aveau ocupații precum: slujnice sau feciori în casă, bucătărese, spălătorese, cusutorese, pitari, sacagii, vizitii, birjari, cizmari, lăutari etc. O categorie aparte o

Robi la curtea boierului

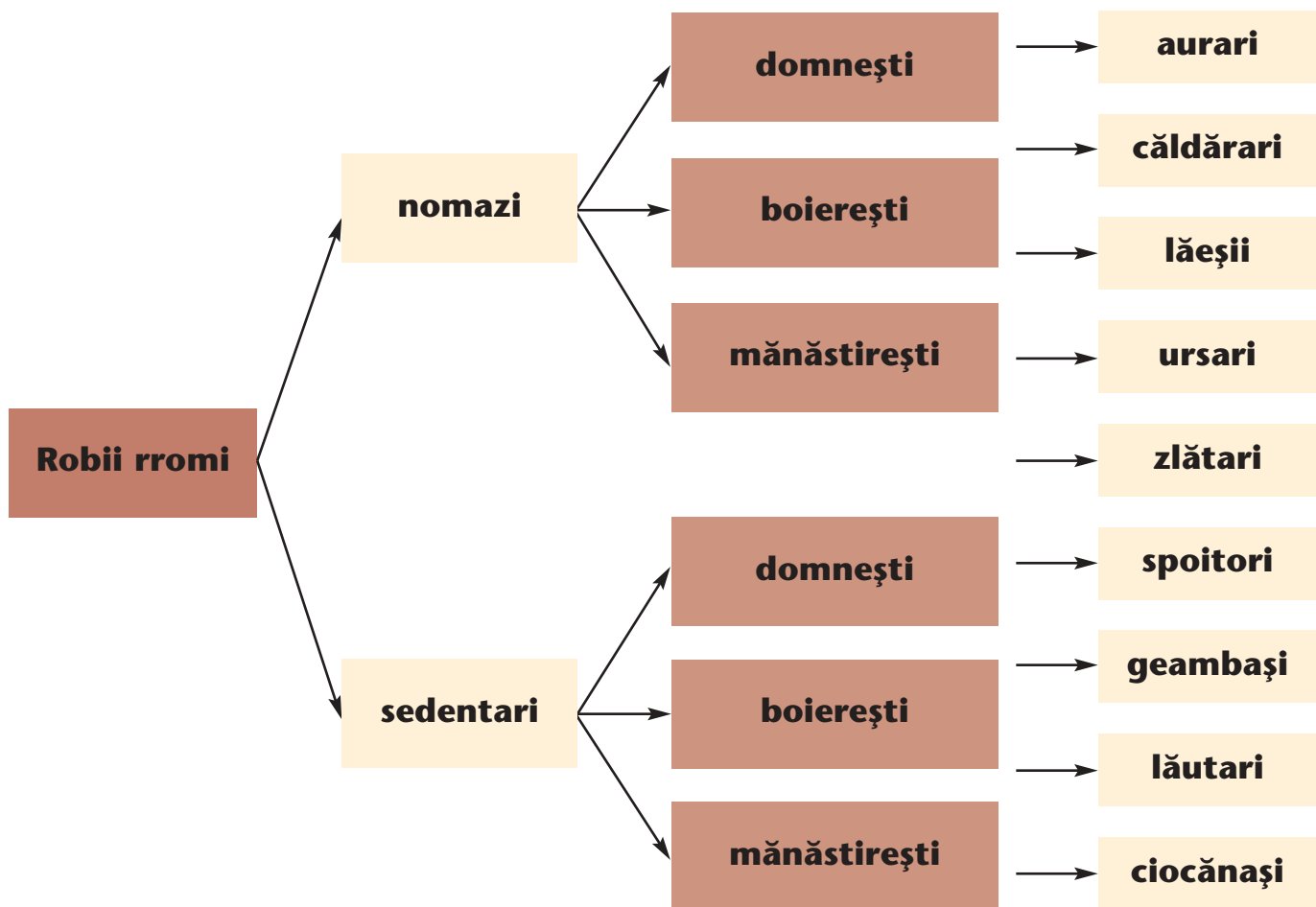
formau argații, îngrijitorii și crescătorii de animale: văcari, porcari, bivolari, herghelegii, găinărese etc. Robii de la curte erau conduși de către un vâtaf rrom, care era răspunzător față de stăpân de îndeplinirea obligațiilor și a îndatoririlor rromilor avuți în grijă.

De reținut!

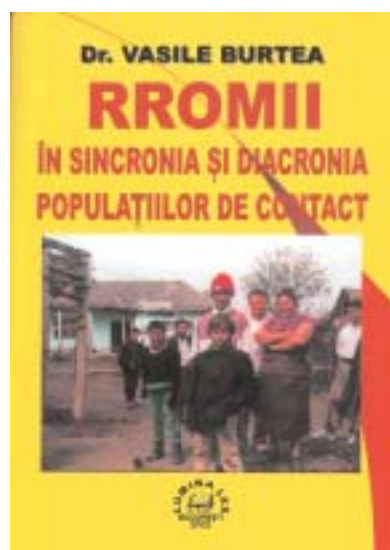
Neamurile de rromi și grupurile lor profesionale puteau aparține oricărui stăpân și nu existau reguli, în privința aceasta. Cu excepția robilor *aurari*, care aparțineau domnitorului țării și Doamnei (soția domnitorului), și a robilor *ciocănași*, care tăiau sare în ocnă și care aparțineau mănăstirilor Cozia și Govora, celelalte categorii amintite mai sus puteau fi atât în stăpânirea domniei, cât și în stăpânirea mănăstirilor și a boierilor.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Identificați trăsături comune tuturor rromilor din Evul Mediu!
2. Cine avea dreptul de a deține robi în Țările Române?

Împărțirea rromilor în funcție de modul de viață, de stăpâni și meserii.

Așezarea rromilor în spațiul geografic românesc

Lecția 14

Prezența rromilor pe teritoriul Țării Românești, al Transilvaniei și Moldovei

În spațiul nord-dunărean, prima atestare documentară a rromilor datează din anul 1385, când domnitorul Țării Românești, Dan I, dăruiește mănăstirii Tismana posesiunile care aparținuseră mai înainte mănăstirii Vodița de lângă Turnu Severin. Între aceste bunuri, mobile și imobile, donația unchiului său Vladislav I, către mănăstirea Vodița, pe care o întemeiasc cândva între 1370-1371, se aflau și 40 de sălașe de "ațigani".

Robii rromi ai mănăstirii Tismana sunt amintiți în toate confirmările ulterioare ale posesiunilor acesteia. În anul 1388, domnul Mircea cel Bătrân donează ctitoriei sale, Mănăstirea Cozia, "300 de sălașe de țigani". Este important să observăm că începând din secolul al XV-lea, toți marii stăpânitori de pământuri dețineau "robi țigani", atât domnul țării, cât și marile mănăstiri și boierii.

În Transilvania, între anii 1390 și 1406, sunt amintiți 17 rromi de cort aflați sub stăpânirea unui oarecare boier Costea, al lui Mircea cel Bătrân, din Țara Făgărașului (pământul domnitorului muntean).

În Moldova, la anul 1414, un act din 2 august, de la Suceava, îl amintește pe Alexandru cel Bun, care dăruiește lui pan Toader Pitic, pentru "credincioasa lui slujbă", trei sate: "un sat la Cobâla, unde este casa lui, unde șesteț a fost Veriș

Stanislav, iar alt sat la gura Jeravățului, unde cade în Bârlad, anume unde au fost cneji Lie și Țigăneștii, iar al treilea sat pe Bârlad, unde este altă casă a lui, unde sunt cneji Tamaș și Ivan". În Evul Mediu românesc, atât în Moldova cât și în Țara Româ-

nească, "cneji de țigani" erau etnici rromi și aveau rol de intermediari între comunitatea rromă și stat. De observat că textul documentului datează din anul 1414, dar se referă la o situație existentă în trecut ("unde au fost cneji Lie și Țigăneștii").

Alexandru cel Bun

Voievodul Mircea

Rețineți!

Vocabular:

donatie – oferirea de bani, pământ sau alte bunuri către o altă persoană; danie

domn – conducătorul statului care exercita puterea absolută asupra supușilor lui și a bunurilor acestora

mănăstire – lăcaș format dintr-o biserică, în care serviciul religios este oficiat de către călugări sau călugărițe, și mai multe chilii, în care locuiesc aceștia. În urma diferitelor donații, mănăstirile ajung să dețină moșii întinse, sate de țărani și numeroși robi

sălaș – denumire sub care se întâlnește familia rromilor, încă de la prima lor atestare documentară din anul 1385. La rromii nomazi, sălașul desemnează mai multe familii de rromi, înrudite între ele, care formează o familie mare, largită

Verificați-vă cunoștințele!

1. Delimitați pe hartă teritoriul istoric al Țării Românești, al Transilvaniei și Moldovei!
2. Cine este primul domnitor român de care se leagă menționarea rromilor în spațiul românesc?

3. În ce situație sunt amintiți rromii în documentele vremii?

Lecția 15

Situația Țărilor Române în a doua jumătate a secolului al XIV-lea

Sosirea vechilor rromi în spațiul românesc s-a făcut în perioada de început a existenței Țării Românești și a Moldovei, foarte probabil înaintea otomană determinându-i să treacă la nordul Dunării.

Cele două voievodate românești de la sud și răsărit de Carpați se aflau atunci sub influența regatelor maghiar și polon, de a căror istorie vor fi strâns legate mulți ani. Dacă politica externă nu se putea face întotdeauna independent, situația internă era la voința domnului și a boierilor, ei fiind răspunzători de aducerea rromilor în sclavie.

Mircea cel Bătrân a fost fratele lui Dan I și a donat, la rândul său, un grup numeros de rromi Mănăstirii Cozia, care fusese construită din porunca sa. Mircea a dăruit cu această ocazie 300 de sălașe de rromi, dar numărul de rromi aflați în stăpânirea domnului era cu siguranță mult mai mare.

Tot atunci, Țara Românească începe lunga confruntare cu Imperiul Otoman, care cucerise Bulgaria și acum încerca cucerirea Țărilor Române.

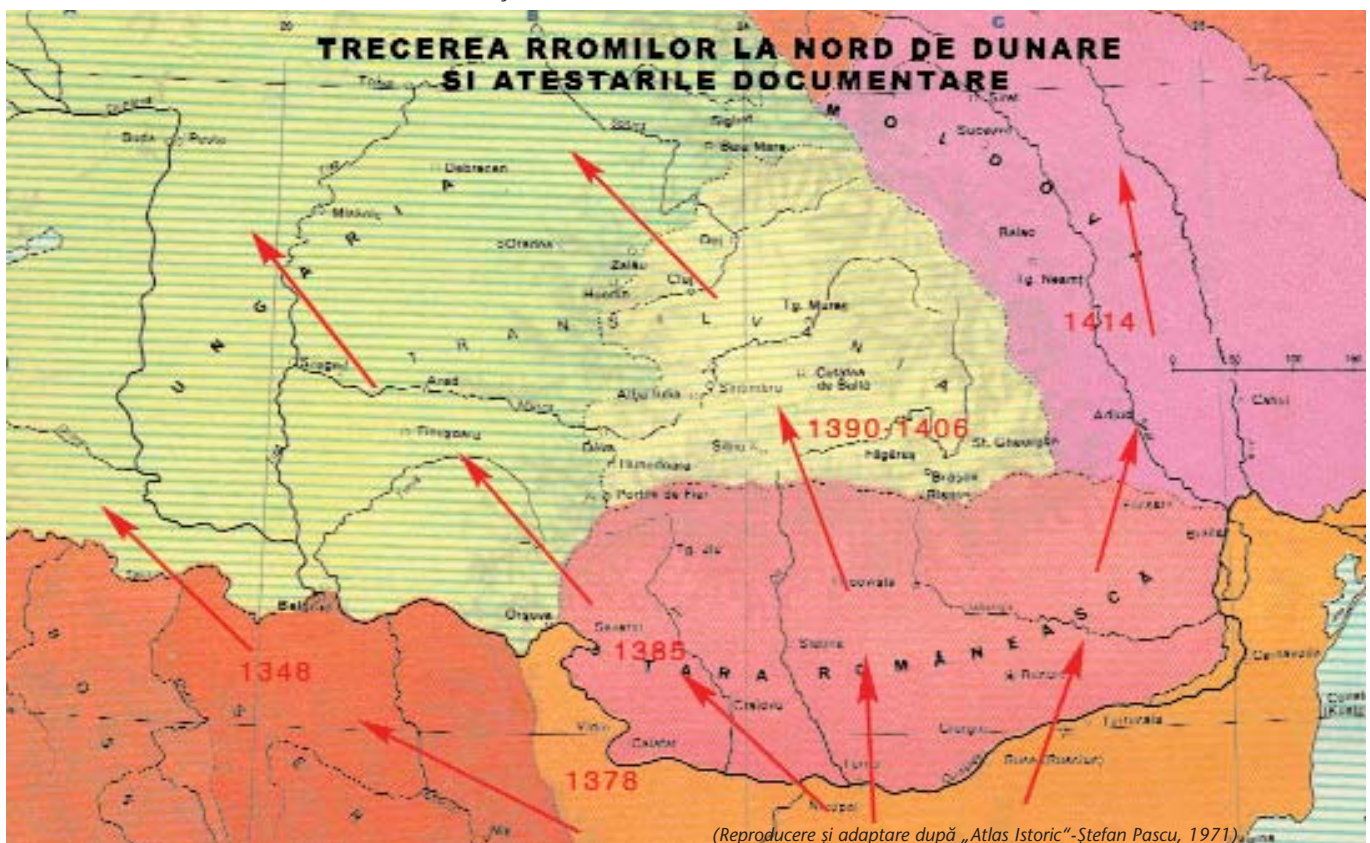
În Moldova, pentru prima dată sunt amintiți rromii în timpul domnitorului Alexandru cel Bun (1400 - 1432), în anul 1414 și în anul 1428, în acest din urmă caz fiind dăruite Mănăstirii Bistrița 31 de sălașe de rromi.

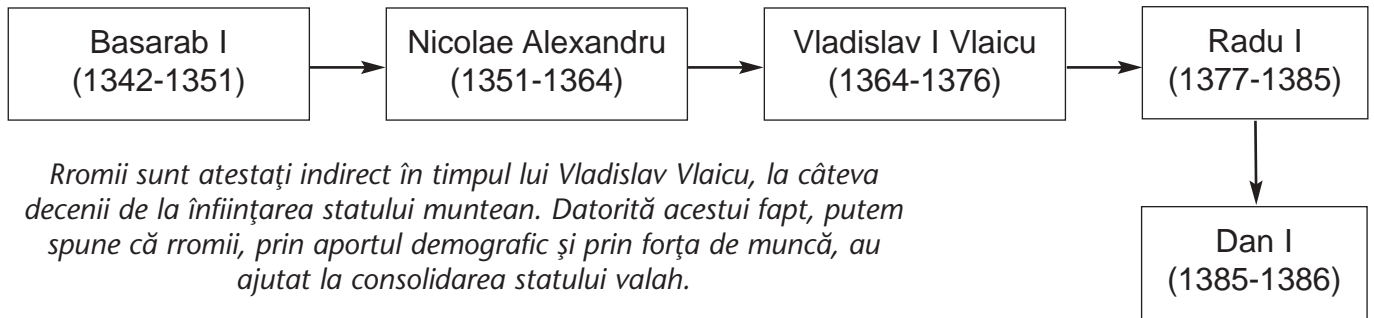
Situația internă a celor două state românești oferă condiții de viață similare rromilor care sunt integrați în același mod în economia satului, a curților domnești, mănăstirești și boierești.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Au fost cumva răspunzători domnitorii, mănăstirile și boierii de robia rromilor?
2. În ce situație se aflau Țările Române în contextul politic local?

Țările Române în sec. XIV-XVI

Lecția 16

Românii și rromii

La nord de Dunăre, localnicii erau destul de puțin numeroși și noii veniți - organizați în grupuri mici și nedovedind intenții războinice - au avut, pentru început, libertate de mișcare prin țară. Unii au rămas acolo și, mai târziu, au fost înrobiți. Alții au plecat mai departe, prin Transilvania, către țările Europei Centrale.

Domnul țării era stăpân absolut, el conferind și retrăgând funcții și bunuri supușilor săi.

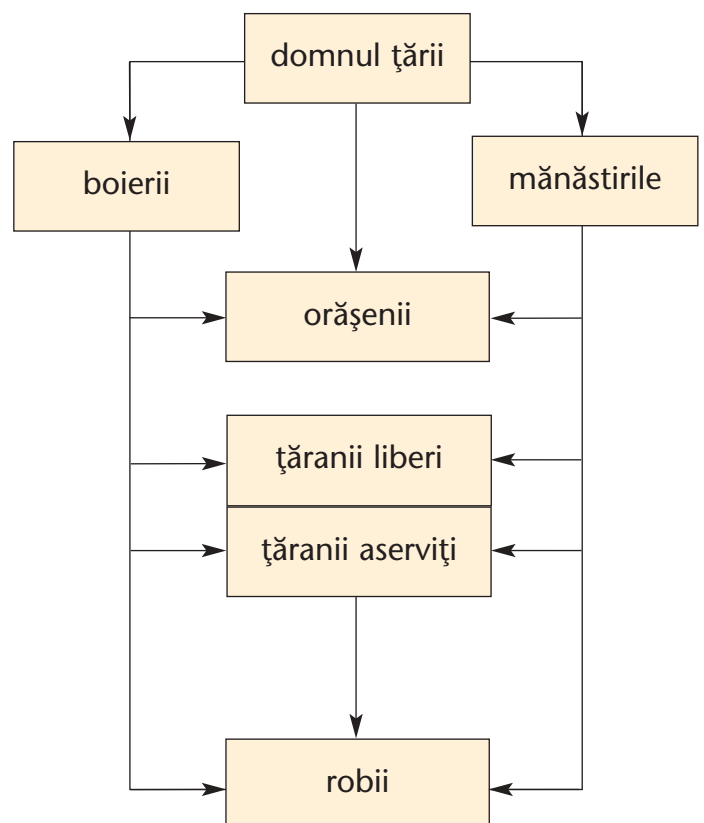
Mănăstirile și boierii dețineau proprietăți întinse, aveau sate de țărani aserviți și numeroși robi, grație donațiilor domnului sau obținuți prin cumpărare.

Țăranii liberi și cei aserviți puteau avea și ei robi rromi pe care îi foloseau la munca câmpului și în gospodărie. Uneori, țăranii aserviți, pentru a se elibera din servaj, dădeau în schimb un rob, „cap pentru cap, după legea țării”.

Rețineți!

Vocabular:

țărani aserviți – țărani fără libertate personală, care datorau stăpânilor prestații în muncă și dări în bani și produse. În Transilvania poartă numele de *iobagi*, în Țara Românească *rumâni*, iar în Moldova *vecini*. Statutul lor economic și cel juridic sunt superioare statutului robilor rromi.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Folosindu-vă de schema de mai sus, descrieți relațiile dintre clasele sociale din statele românești medievale.
2. Ce s-a întâmplat cu rromii care au rămas în Țările Române?

Domnia voievodului rrom Ștefan Răzvan în Moldova. (Studiu de caz)

O prezență inedită rromă în istoria statului moldovean o reprezintă domnia lui Ștefan Răzvan, la sfârșitul secolului al XVI-lea.

Locul lui de naștere nu este cunoscut. El provenea din Țara Românească, fiind foarte bine cunoscut de Mihai Viteazul. Acesta arată că Ștefan Răzvan era rrom, supus al său din Țara Românească, pe care l-a trimis cu misiune la Constantinopol. Există și alte surse care atestă origine etnică rromă a lui Ștefan Răzvan, anume, secretarul regelui Poloniei, Reinhold Heidenstein, care afirma despre Ștefan Răzvan că avea mamă româncă și tată rrom.

La Constantinopol, intră în slujba lui Aron Vodă și ajunge omul de încredere al acestuia. Împreună vor veni în Moldova în toamna anului 1592.

Inițial, Ștefan Răzvan fusese mahomedan, iar prin botezul său creștin el și-a atras dușmănia turcilor care căutau să-l omoare. În acea perioadă el s-a căsătorit cu o jupâniță pe nume Maria sau Marica.

Mihai Viteazul ne spune că mama lui Răzvan era țărancă aservită, rumâncă, ca atare tatăl lui Ștefan Răzvan a fost rrom mahomedan care nu putea fi înrobitor de domnia valahă. Dacă tatăl său ar fi fost din Țara Românească, atunci Răzvan ar fi ajuns rob ca și tatăl său și nu ar fi putut obține poziții însemnate și, mai târziu, domnia în Moldova. Ștefan Răzvan apare în documentul de la 5/15 august 1594 ca *Stephanus Rezvan Hathman*, semnând el însuși cu litere latine, ceea ce arată că era un om învățat.

Prima dregătorie avută în statul moldovean este cea militară de agă, pe care o primește de la Aron Vodă, după ce participase alături de acesta la lupta împotriva lui Petru Cazacul.

Din 28 martie/7 aprilie 1594 el apare în sfatul domnesc cu titlul de „portar de Suceava”, „căpitan general” și „general al călăreților și pedestrașilor”, ceea ce însemna același lucru. Ștefan Răzvan este prezent în vara lui 1594 la tratativele lui Aron vodă cu împăratul german pentru aderarea la Liga Creștină, mai apoi conducând, până în primăvara anului 1595, în calitate de comandant al armatei moldovene, campaniile armatei asupra Tighinei, Chilieii, Cetății Albe, Ismailului și asupra nordului Dobrogei.

După asediul nereușit al Tighinei, împreună cu un corp de oaste ardelean, Răzvan s-a îndreptat spre Iași, unde, în noaptea de 25 aprilie /5 mai 1595, l-a declarat pe Aron Vodă trădător și l-a arestat. El s-a proclamat domn la Iași, posibil la 24

aprilie 1595, sub numele său de botez Ștefan Vodă. Preotul armean Hagop din Tokat arată că Răzvan era iubit de toți și era capul călăreților moldoveni. La Alba Iulia ardelenii îl considerau un „boier de vază”, „care boier îi este foarte plăcut principelui și până acum i-a fost servitor vechi și credincios”, ceea ce l-a determinat pe principele Sigismund să-l sprijine ca domnitor al Moldovei.

Primul document intern păstrat a fost emis la 16/26 mai 1595, ultimul purtând data de 12/22 iulie 1595. Poziția sa ca domn al Moldovei este serios diminuată prin însuși tratatul încheiat de Răzvan cu Sigismund Báthory la 24 mai/3 iunie 1595, la Alba Iulia. Astfel, Răzvan purta de acum încolo titlul de „locotenent” sau locțiitor al principelui, dările asupra țării Moldovei se fixau de către dieta transilvană, voievodul nu avea dreptul să pronunțe pedepse cu moartea și nu putea încheia tratate externe fără aprobarea lui Sigismund.

Creșterea influenței lui Sigismund Báthory și implicit dominația Casei de Austria nu au fost acceptate, de Uniunea polono-lituaniană. Cancelarul și marele hatman polon Jan Zamoyski dorea un stat moldovean care să aibă relații pașnice cu Imperiul Otoman și cu Polonia. Pentru aceasta trebuia înlăturat de la domnie Ștefan Răzvan, care declarase război turcilor. La 17/27 august 1595 oastea marelui hatman polon a trecut în Moldova, la 26 august/5 septembrie ajungând lângă Iași.

La 22 august/1 septembrie 1595, Ștefan Răzvan, împreună cu 16 000 de călăreți și pedestrași, a abandonat tabăra de pe Jijia, dar, fiind părăsit de o mare parte a oștirii sale, a trecut în Transilvania. Soția domnului, doamna Măriuca, s-a adăpostit, de asemenea, de oastea polonă în Transilvania. În campania antiotomană a lui Sigismund Báthory, din toamna lui 1595, din Țara Românească, Ștefan Răzvan a condus un grup de 1500 de lăncieri care formau centrul armatei creștine. După victoriile împotriva turcilor, armata se întoarce la Brașov.

La 17/27 noiembrie 1595, Ștefan Răzvan a pornit de la Brașov spre Moldova cu 5000 de soldați, pentru a-și recupera tronul de la Ieremia Movilă. Bătălia a avut loc la 3/13 decembrie 1595, în câmpia Sucevei și, după trei ceasuri de luptă, cu ajutorul armatelor polone, Ieremia Movilă iese victorios. Ștefan Răzvan a fugit spre Transilvania, fiind urmărit de poloni. Și-a schimbat hainele de domnitor cu altele țărănești, dar a fost prins de urmăritori în ziua de 4/14 decembrie 1595.

Ieremia Movilă a poruncit să fie pus în fiare și, la Suceava, i s-a tăiat nasul și a fost tras în țeapă. Doamna Măriuca, trimisă de Răzvan în Transilvania, avea în posesie satul românesc Zăpârț (astăzi Băbdiu) din comitatul Solnocul Interior. După anii 1602–1603, ea pierde stăpânirea asupra acestui sat și a satului Rogoz din Țara Lăpușului, nemaștiindu-se nimic apoi despre ea și fiul ei.

Mormântul lui Ștefan Răzvan nu este cunoscut, fiind posibil să fie înmormântat în cimitirul de mult timp dispărut de la marginea Sucevei. (adaptare după Constantin Rezachevici, *Enciclopedia domnilor români*, 2001).

Ștefan Răzvan

Rețineți!

Vocabular:

ducat – teritoriu condus de un duce sau de o ducesă

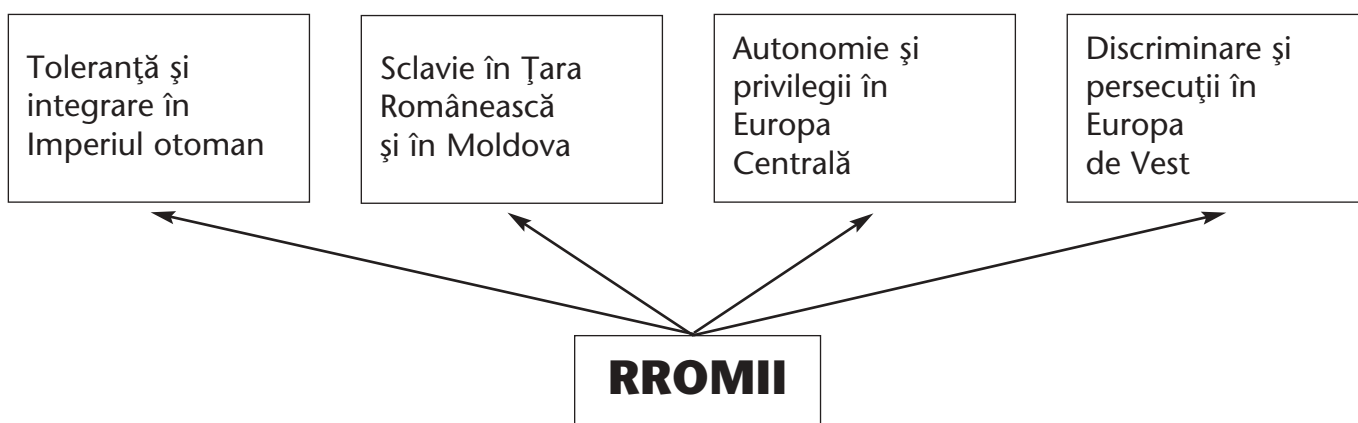
Liga creștină – coaliție antiotomană inițiată în anul 1584 de către împăratul Rudolf II de Habsburg (1576 - 1608), la care aderă Vaticanul – papa Clement al VIII-lea (1592 - 1605), habsburgii spanioli, ducatele italiene Toscana, Mantova, Ferrara. În 1594 aderă Sigismund Báthory și, în același an, Aron Vodă Tiranul (1591 – 1592; 1592 - 1595) și Ștefan Răzvan, domnitorii Moldovei și Mihai Viteazul (1593 - 1601).

Verificați-vă cunoștințele!

1. Care sunt evenimentele principale ale domniei lui Ștefan Răzvan?
2. Comparați lupta antiotomană a lui Ștefan Răzvan cu acțiunile altor domnitori români împotriva turcilor!

Lecția 18

Modele de conviețuire interetnică. (Lecție de sinteză)

Perioada medievală a istoriei rromilor cunoaște aspecte diferențiate în funcție de statul în a cărui componență aceștia intraseră. Migrația rromilor se sfârșește în linii mari la sfârșitul secolului al XV-lea, după această dată, rromii deplasându-se în spații mult mai restrânse. Cea mai mare parte dintre ei se sedentarizase sau căzuse în sclavie în Țara Românească și în

Moldova. O altă parte, de asemenea importantă, rămăsese în Imperiul Otoman unde beneficia de condiții de viață mai bune, îndeosebi rromii care adoptaseră religia mahomedană. Rromii ajunși în Europa Centrală și de Vest întâlnesc situații diferite de la o țară la alta și de la o perioadă la alta.

În secolele XV și XVI, prezentând scrisori de la regii Ungariei, ai Poloniei sau de la prinții Boemiei,

conducătorii grupurilor de rome ajunse în vestul Europei au fost primiți la principalele curți princiare. Regii Franței le-au oferit protecție, considerându-i buni creștini. Întreaga populație venea să-i vadă pe oamenii cu modul de viață și îmbrăcămintea atât de diferite de ale lor. Rromii pretindeau că au venit din Egipt, spunând mai apoi că sunt pelerini la Locurile Sfinte, care au rătăcit drumul.

În secolul XVII atitudinea de bunăvoință față de rome s-a schimbat datorită modului de viață nomad al acestora, diferit de al popoarelor europene. Prin mișcarea continuă în țările respective, rromii erau percepuți ca destabilizatori ai ordinii interne și ai siguranței statelor. Așa s-a ajuns să fie adoptată o legislație represivă în toate statele monarhice și în republicile italiene. În Franța, declarația din iulie 1682, inițiată de Colbert și semnată de regele Ludovic al XIV-lea i-a condamnat pe bărbații rome să vâslească pe galere, femeile lor să fie închise în spitale, iar copiii lor să fie crescuți în religia creștină.

În secolul al XVIII-lea, măsurile francezilor împotriva rromilor au mers până la a-i duce peste ocean, în cele două Americi, și, uneori, chiar la uciderea acestora (Henriette Asséo, *Les Tsiganes*, 1994).

În Spania, statul a conceput o politică de exterminare a rromilor nomazi, concretizată prin acțiunea din 30 iulie 1749 de arestare a tuturor rromilor din Spania. Episcopul de Ovideo, Vázquez Tablada a înaintat un proiect regelui Fernando VI, la data de 5 iulie 1747 care să soluționeze definitiv problema rromilor. Poliția, Armata, Biserica, întregul aparat statal s-au mobilizat pentru arestarea celor 9 000 – 12 000 de rome, bărbați, femei, copii și bătrâni.

Rromi în lanțuri

Părintele Francisco Rávago, confesorul lui Fernando VI, scria regelui: „măsurile propuse de guvernatorul Consiliului pentru extirparea acestei rase rele de oameni și urâtă de Dumnezeu mi se par bune... S-ar face voia Domnului Nostru dacă s-ar reuși stârpirea acestor oameni.”

Acțiunile de prindere și arestare a rromilor au decurs cu și fără incidente. Singurele criterii care se aveau în vedere pentru a nu fi arestat erau dovada stabilirii într-un loc (faptul că nu erau nomazi) și practicarea unui meșteșug cunoscut. Femeile rome căsătorite cu spanioli urmau legea soților lor, astfel că nu au fost incluse pe listele celor ce urmau a fi arestați.

Pe baza unor indicații stricte, cei arestați au fost duși să lucreze în fabrici, trimiși la marină, sau pe șantierele navale din Africa și în regimentele lor, dacă erau apti. O parte a fost eliberată după câțiva ani, alții nu s-au mai întors la casele lor niciodată (Antonio Gómez Alfaro, *Marea prigonire a Rromilor*).

Verificați-vă cunoștințele!

1. Arătați pe hartă care sunt țările Europei de Vest! Amintiți-vă în ce ani au ajuns rromii pentru prima dată acolo!
2. Definiți următorii termeni și alcătuiți cu fiecare dintre aceștia câte o propoziție: *voievod, donație, sălaș, ctitorie, dregător*.
3. Citiți afirmațiile de mai jos și încercuiți litera corespunzătoare răspunsului corect:
 - I. Rromii în Imperiul Otoman au fost: a) sclavi, b) tolerați, c) persecutați, d) autonomi.
 - II. Domnitorul țării oferea robi: a) turcilor, b) țaranilor, c) boierilor, d) mănăstirilor.
4. Completați spațiile libere de mai jos cu informația corectă:
 - I. Prima atestare documentară a rromilor în Țara Românească a fost în anul... .
 - II. Domnitorul Mircea cel Bătrân dăruiește Mănăstirii Cozia
5. Argumentați în ce fel a participat Ștefan Răzvan la lupta antiotomană a coaliției creștine!
6. Așezați evenimentele în ordinea desfășurării lor:
 - a. Domnia lui Dan I
 - b. Persecuțiile rromilor în Spania
 - c. Întemeierea Țării Românești
 - d. Domnia lui Ștefan Răzvan
 - e. Atestarea rromilor în Moldova
 - f. Regii Franței acordă protecție rromilor

--	--	--	--	--	--

Statutul social-economic și politic al comunităților de rromi

Lecția 19

Sclavia medievală în lumea necreștină

O problemă deosebit de importantă o reprezintă originea robiei pentru întreaga populație rromă. Desigur, existau sclavi în Evul Mediu timpuriu pe întreg cuprinsul Europei, precum și în Asia, dar aceștia erau, în principal, prizonieri de război, care nu aveau posibilitatea să se răscumpere. Stăpânirea arabă asupra Mării Mediterane a generat pentru o bună perioadă de timp un comerț cu sclavi creștini, răpiți de pe coastele Italiei și ale Siciliei sau din Grecia și de pe coasta dalmată, care erau apoi vânduți în țările din nordul Africii. Pirații arabi își conduceau corăbiile în apropierea țărmurilor unde țăranii lucrau câmpul sau unde se aflau sate lipsite de apărare și răpeau copii, tineri și femei, care aveau o căutare deosebită în califatele arabe. Odată vânduți ca sclavi aici, era foarte greu să-și mai recapete vreodată libertatea.

Nenumăratele războaie medievale determinau înrobirea unei părți însemnate dintre învinși. Acest lucru era posibil doar în situația în care taberele adverse aveau religii diferite. Religia creștină nu permitea înrobirea altor creștini, dar situația era diferită dacă robii erau musulmani sau de oricare altă religie în afara celei creștine.

Situația era aceeași și pentru musulmani. Spre exemplu, cu ocazia luptelor cu românii, turcii duceau numeroși bărbați, femei și copii în sclavie în Imperiul Otoman.

În Țările Române, situația era diferită. Dacă erai "țigan" erai automat rob. Deoarece foarte rar se întâmpla ca un "țigan" să nu fie și rob, în scurt timp, "țigan" a ajuns să însemne "rob" și, astfel, în documentele vremii, sunt puține cazurile când apare cuvântul "rob" în dreptul "țiganilor", menționându-se deci, simplu, "țigan".

Drept urmare, considerăm că inițial rromii nu practicau creștinismul și au fost percepuți de români ca păgâni, fapt determinant în procesul înrobirii.

Verificați-vă cunoștințele!

Care erau diferențele principale dintre robii rromi din Țările Române și alți sclavi din Evul Mediu?

Răpire de femei și copii

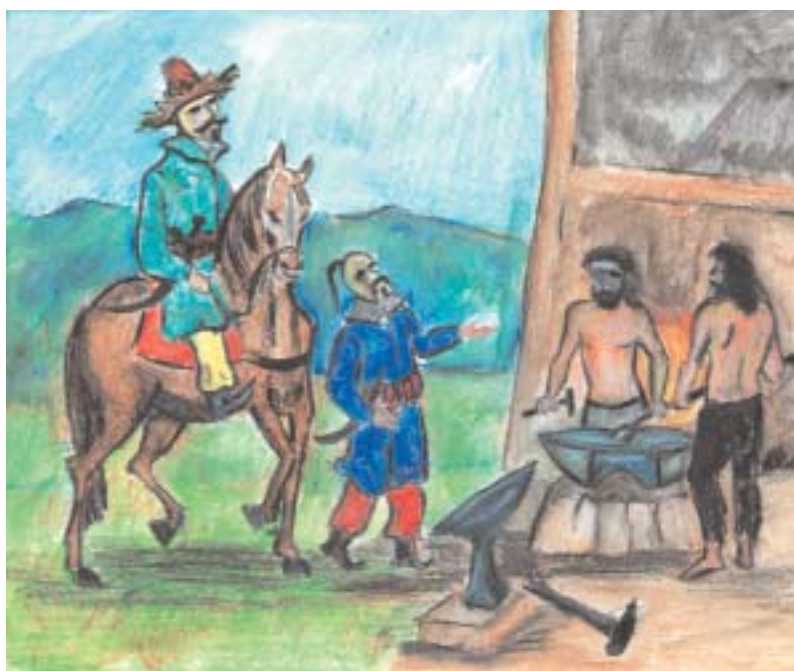
Originea sclaviei în spațiul geografic românesc

Influența tătarilor

S-a considerat că românii ar fi moștenit instituția robiei și pe robii rromi de la vecinii lor din Răsărit, tătarii. Existau două grupuri de tătarii: Hoarda de Aur și tătarii din Hanatul Crimeii. Ei erau urmașii marii oștiri a mongolilor lui Genghis Han. Cercetările lingvistice și istorice contemporane ne spun că teoria după care rromii ar fi fost

sclavii tătarilor este greșită. Fierarii și potcovarii rromi care ar fi slujit războinicilor tătarii ar fi trebuit să rămână ca robi ai domnului și ai boierilor români doar ei, fără familiile lor. Dar documentele vorbesc despre dăruirea mai multor familii și doar în puține cazuri despre persoane singure. Înaintea turcilor otomani, tătarii au reprezentat o amenințare continuă pentru spațiul românesc, nenorocirile aduse de ei fiind mereu prezente în amintirea oamenilor. Ei își transformau prizonierii de război în robi. Prin lungul conflict cu tătarii, românii au fost influențați negativ, încercând să-și supună orice grup de oameni cu trăsături asiatice, care intra în contact cu ei și ar fi putut să-i amenințe.

Potcovari rromi

De reținut!

Dacă meșteșugarii rromi ar fi participat la incursiunile de jaf ale tătarilor, și ar fi fost luați prizonieri de români, femeile și copii lor ar fi rămas în mod cert în taberele tătarilor, alături de familiile acestora și nu ar fi fost posibil să intre și ei sub stăpânirea românilor. Dar astfel de cazuri nu sunt întâlnite în documentele vremii și nici nu sunt amintite mai târziu.

Pierderea libertății

La venirea lor în Țările Române, rromii aveau statut de oameni liberi, fiindcă, dacă ar fi fost robi în Bulgaria, stăpânii lor nu i-ar fi lăsat să plece în număr așa de mare și ar fi încercat să-i aducă înapoi, chiar și pe cei care ajunseseră în Țara Românească. Dacă în Moldova rromii au venit de la sud de Dunăre, din Grecia și Bulgaria, și au trecut prin Țara Românească, atunci înseamnă că, inițial, nici în Țara Românească rromii nu erau robi, fiindcă ar fi fost obligați să rămână aici și nu ar fi putut pleca mai departe. Rromii erau liberi însă în Transilvania și în tot restul Europei, ceea ce ne duce la concluzia că, atunci când rromii au plecat din Bulgaria și au trecut la nord de Dunăre,

a existat o perioadă în care aceștia s-au putut mișca liber și s-au putut așeza unde voiau, și în Țara Românească și în Moldova, după aceasta ei fiind robiți. Acest lucru apare cu atât mai mult posibil, cu cât trebuie să luăm în calcul și caracterul pașnic al noilor veniți, care se deosebeau fundamental de firea războinică și de organizarea militară a migratorilor anteriori. Regula era că toți rromii care veneau în țară deveneau automat robi ai domnului, dar în a doua jumătate a secolului XIV și la început de secol XV, când autoritatea domnească era încă slabă, boierii puteau ușor înrobi micile grupuri de nomazi pașnici așezați pe moșiile lor.

Rromi nomazi pe moșia boierilor

Istoricul N. Djuvara este de părere că „În secolul al XIV-lea, țiganii începuseră să treacă Dunărea, în grupuri mici; pe măsură ce soseau erau reduși la robie de către domnitorii și marii proprietari din Țara Românească.” (N. Djuvara, *Între Orient și Occident*, 1995)

„Țigănia” – spațiu exclusiv rrom

Toți robii rromi ai unui stăpân formau „țigănia” acestuia și locuiau, în principal, la marginea satelor de români sau în sate integral rome. O „țigănie” varia ca dimensiune după numărul de robi deținuți și putea fi mărită dacă stăpânul cumpăra sau dacă moștenea de la familie mai mulți robi. Existau trei mari „țigăanii”, denumite după stăpânii în a căror proprietate se aflau. Cea mai

mare era „țigănia domnească”, formată din robi care aparțineau domnitorului țării și soției acestuia. Toți rromii din țară care nu aveau un stăpân aparțineau domnului, la fel și cei care veneau din alte țări și care deveneau automat robi ai acestuia. A doua „țigănie” era „țigănia mănăstirească” sau *călugărească* și îi cuprindea pe robii rromi care aparțineau mănăstirilor, bisericilor, schiturilor și oricărui alt așezământ bisericesc. „Țigănia boierească” îi cuprindea pe robii aflați în proprietatea boierilor. Termenul de „țigănie” desemnează și astăzi concentrații mai mari de populație rromă în anumite sate sau cartiere din orașe.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Cum a fost posibilă migrarea rromilor din Peninsula Balcanică în Țara Românească, iar apoi către Moldova și Transilvania?
2. De ce rromii nu s-au putut împotrivi asupriii lor de către boieri și domnitor?

Dovezi ale libertății inițiale a rromilor

Un element important care să confirme ipoteza libertății inițiale a rromilor ar fi o serie de libertăți acordate de stăpânii robilor, între care, cele mai importante ar fi libertatea de mișcare în țară - robii seminomazi plătind doar o dare anuală către stăpâni și, autonomia comunității, indiferent dacă era nomadă sau sedentară, în exercitarea dreptului de judecată intern.

Sat de rromi

Verificați-vă cunoștințele!

1. Cum s-au format țigăniile în Evul Mediu?
2. Comparați țigănia medievală cu ce se înțelege astăzi prin țigănie din punctul de vedere al așezării, identificând posibilele continuități în timp!

Robi și stăpâni

Robii erau valoroși pentru boier, dar, totuși, boierii nu le făceau viața mai ușoară. Când un rob fugea de pe moșie în Țara "Ungurească" (cum era numită în Evul Mediu Transilvania) sau în Moldova, erau depuse toate eforturile pentru a-l aduce înapoi. O altă destinație pentru fugarii rromi o reprezenta Imperiul Otoman, unde, odată ajunși aceștia, se întâmpla uneori să se "turcească", trecând, așadar, la religia musulmană. Într-un document din 14 noiembrie 1644 se specifică foarte clar care este obiceiul din vechime al Țării Românești în privința dreptului de stăpânire asupra robilor. Chiar și după 20 de ani, fiind aflați în stăpânirea lui Mihai, judele Brașovului, Matei Basarab, cere reîntoarcerea unor robi rromi la vătaful Luca logofăt, stăpânul lor de drept.

Lămurirea neînțelegerilor de tot felul, în special clarificarea apartenenței la un stăpân, se făcea prin delegarea unor boieri de încredere care să cerceteze cazul și să aducă martorii (boieri sau oameni înțelepți și respectați), care mărturiseau, în cazul respectiv, iar mărturia lor era hotărâtoare în aceste situații. De asemenea, domnitorul citea cărțile scrise de înaintașii săi și vedea ce hotărâseră ei în această privință.

Rob fugar în lanțuri

Știați că...

* Netoții erau un neam al rromilor care nu a fost niciodată înrobite?

Rețineți!

Vocabular:

vătaf – supraveghetor al slugilor și al robilor de la curtea unui boier sau de la o mănăstire

logofăt – mare dregător, loctiitorul domnului în conducerea divanului; el redacta actele oficiale ale cancelariei domnești, pe care le contrasemna

Verificați-vă cunoștințele!

1. Definiți următorii termeni și alcătuiți cu fiecare dintre aceștia câte o propoziție: *înrobire, autonomie, stăpânire, proprietate, pașnic!*
2. Descrieți felul în care s-a produs înrobirea rromilor în spațiul românesc!
3. Completați spațiile libere din propozițiile de mai jos cu informația corectă:
 - a. Cei mai mulți robi din Europa au fost în ...
 - b. Toți robii unui stăpân formau
 - c. Când rromii au ajuns la nord de Dunăre ei erau
4. Enumerați două dovezi ale libertății inițiale a rromilor!
5. Aranjați sintagmele de mai jos în ordinea lor cronologică:
 - a. Înrobirea rromilor
 - b. Vânzarea de robi
 - c. Migrarea rromilor
 - d. Sosirea rromilor la nord de Dunăre
 - e. Formarea „țigăniilor“

Considerații generale

Statutul juridic al robilor rromi nu cunoaște reglementări scrise care să cuprindă toate situațiile conflictuale ce puteau apărea între aceștia și alte persoane. Însă documentele oglindesc, în mare măsură, obiceiul "din vechime" privitor la robi, obicei care intră treptat în alcătuirile de legi de mai târziu, din secolele XVII-XIX. Reglementările moldovene le completează pe cele din Țara Românească, nefiind deosebiri majore în statutul juridic al robilor din cele două Țări Române.

Robii rromi, pe parcursul întregii perioade de sclavie în care s-au aflat în cele două Țări Române, nu beneficiază de un statut juridic care să le asigure drepturi minime și să-i apere în judecăți. Ei sunt considerați proprietatea stăpânului care poate face ce vrea cu ei. Conflictele dintre rob și o persoană liberă, străină de familia stăpânului robului, deveneau un conflict între stăpânul robului și persoana în cauză. Robul nu era răspunzător pentru faptele sale, acestea privindu-l pe stăpân, dar în cazuri mai grave (furt de cai, ucidere etc.) stăpânul putea renunța la rob și nu mai acorda despăgubiri, robul urmând a fi pedepsit. Foarte bine ilustrează aceasta un document din 17 mai 1652 care ne arată că Radu, mare comis, plătește o sumă mare de bani, pentru un "copil de țigăn", care comisese o faptă gravă și care urma să fie pedepsit.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Stabiliți care erau diferențele între o persoană liberă și un rob?
2. Când erau robii pedepsiți pentru faptele lor?

Legi privitoare la drepturile și obligațiile robilor

Carte românească de învățătură, prima culegere importantă de legi din Moldova, stabilea la anul 1646 câteva repere în privința drepturilor și a obligațiilor robilor rromi. Astfel, robul cumpărat era dator să-și ajute stăpânul, iar robul care se făcea vinovat de ceva în fața stăpânului său trebuia să-i suporte pedeapsa, bătaia pe care o primea fiind administrată cu bățul ori cu biciul, robul putându-se împotrivi doar dacă stăpânul era pe cale să-l omoare. În acest caz, robul își putea chiar ucide stăpânul, fără a suporta vreo pedeapsă.

În fapt, stăpânii puteau să le facă orice robilor, numai să nu-i omoare. Legea prevedea că, dacă un rob era omorât, ucigașul trebuia să-l plătească sau putea chiar să fie și el omorât pentru această crimă. Alte prevederi hotărau că răpirea roabei reprezenta aceeași vină ca și răpirea unei fecioare, a unei femei măritate, a unei văduve etc. Jignirea robului, fără motiv, de către altul, în afara stăpânului său, era considerată jignire a stăpânului și era pedepsită.

Temă

Comentați în clasă pe marginea îndatoririlor și a drepturilor robilor! Există un echilibru între acestea sau îndatoririle sunt mai mari decât drepturile?

Căsătoria

Căsătoria înseamnă legalizarea unei alegerii între doi viitori soți și momentul întemeierii unei noi familii. Pentru ca o căsătorie să fie valabilă era necesar acordul Bisericii. Acest lucru era însă destul de greu de obținut de către robi. Ei se căsătoreau, având consimțământul stăpânului, iar dacă aveau stăpâni diferiți era nevoie de aprobarea ambilor stăpâni. De obicei, aceștia se înțelegeau asupra celui care va păstra sălaşul (familia). Astfel, unul dintre stăpâni îl cumpăra pe robul care urma ca, prin căsătoria cu celălalt, să vină pe moșia sa, fie îi dădea pentru robul pe care-l obținea un alt rob. Pentru această situație, majoritatea documentelor secolului al XVII-lea specifică "țigan pentru țigan, după cum este legea". Există și excepții de la această regulă, întâlnindu-se situații în care cei doi soți nu sunt despărțiți, ei trebuind să plătească taxe și impozite separat, fiecare la stăpânul lui. Erau însă frecvente și căsătoriile fără voia stăpânilor. La 18 iulie 1777, de pildă, un "țigan boieresc" din Moldova fugie în Țara Românească, unde se căsătorește cu o "țigancă" boierească. Boierul din Moldova este despăgubit de boierul din Țara Românească, care îi păstrează pe rob și pe copiii lui.

Căsătorie

Verificați-vă cunoștințele!

1. De ce aveau robii nevoie de aprobare de la stăpân pentru a se putea căsători?
2. Ce se întâmpla dacă viitorii soți aveau stăpâni diferiți?

Aspecte ale căsătoriei

Căsătoriile între robi și oamenii liberi, atât în Muntenia cât și în Moldova, până în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, se făceau după regulile prevăzute în "obiceiul pământului", ceea ce înseamnă, după vechile obiceiuri și tradiții ale țării.

Un rrom sau o rromnie, eliberați de robie, nu aveau dreptul de a se cununa cu oamenii liberi; numai copiii lor erau liberi pe deplin, bucurându-se de toate drepturile unei persoane libere.

Căsătoriile făcute de rromi, fără a cere voie de la stăpânii lor, nu erau luate în seamă, femeia și copiii acesteia revenind stăpânului ei. Juzii rromi aveau ca datorie să supravegheze ca astfel de căsătorii să nu se facă, altfel erau pedepsiți, atât ei cât și robii care s-au căsătorit în ascuns.

Aceste căsătorii se petreceau de cele mai multe ori fără ca stăpânii robilor să știe de ele și să le încuviințeze. De obicei, femeia fugia la bărbat

și până a putea fi despărțiți aveau și copii împreună. În multe rânduri, familia era despărțită, iar copiii erau împărțiți între stăpâni sau între moștenitorii acestora.

Rețineți!

Vocabular:

jude – cneaz. Acesta desemnează feudalitatea prestatală, stăpână a fostelor obști libere. Juzii au participat la formarea claselor boierești.

Verificați-vă cunoștințele!

1. De care drept erau lipsiți rromii eliberați din robie?
2. Ce se întâmpla când rromii se căsătoreau fără știrea stăpânilor lor?

Măsuri laice și bisericești în privința căsătoriei

În Muntenia, în anul 1714, mitropolitul țării, datorită faptului că un om liber căsătorit cu cineva în stare de robie devenea rob, interzice preoților să mai dea binecuvântarea la cununie în aceste situații. Odată cu trecerea timpului însă, lucrurile încep să se schimbe spre bine, dar într-o măsură foarte mică.

Constantin Mavrocordat, domnitorul Moldovei, în martie 1743, interzice stăpânilor să-i despartă pe bărbat de soție, chiar dacă aceștia aparțineau unor proprietari diferiți. Copiii acestora puteau în continuare să fie împărțiți între stăpâni, dacă unul dintre ei nu cumpăra întreaga familie pentru a nu o despărți. Situația era aceeași și pentru Țara Românească.

În afara reformei privind căsătoria robilor, C. Mavrocordat va desființa *rumânia* în Țara Românească, în anul 1746, și *vecinia* în Moldova în anul 1749. De atunci înainte, toți țărani au avut libertate personală.

Privitor la transferul robilor de la un stăpân la altul în vederea păstrării unității familiei, legile ulterioare au stabilit prețuri fixe de vânzare – cumpărare. Femeia era plătită cu 50 de lei, iar bărbatul cu 70 lei. Doar cei care știau o meserie trebuiau să fie plătiți mai bine, întrucât la prețul pentru om se adăuga prețul pentru meseria pe care o cunoșteau. Totodată, copiii nu mai puteau fi despărțiți de părinții lor, căci unul dintre stăpâni trebuia să cumpere întreaga familie de robi. Copiii

Constantin Mavrocordat

peste 16 ani erau plătiți ca adulți, iar cei sub această vârstă - la jumătate din preț.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Datorită cărui fapt preoții nu mai aveau dreptul să cunune oamenii liberi cu robi?
2. Ce reforme a înfăptuit domnitorul fanariot Constantin Mavrocordat?

Lecția 26

Schimbările secolului al XVIII-lea

În secolul al XVIII-lea, au loc schimbări în ceea ce privește căsătoriile mixte (rrom cu româncă sau român cu rromnie). Până atunci, regula era că soțul liber, prin căsătoria cu o roabă, devenea rob, ca și copiii născuți din această legătură.

Așezământul lui Constantin Mavrocordat interzicea căderea în sclavie a persoanelor libere care se căsătoreau cu sclavi rromi. Copiii care se nășteau erau liberi.

Se pare că în epoca imediat anterioară adoptării acestei măsuri, căsătoriile mixte erau frecvente. Pentru boieri ele erau un mijloc de a-și spori numărul robilor, dar pentru stat ele însemnau însă o pierdere, țărani transformat în rob particular fiind scutit de bir și de celelalte obligații publice. De aceea, este posibil ca renunțarea la obiceiul care făcea posibilă înrobirea românilor să se fi făcut și din considerente fiscale (Viorel Achim, Țiganii în istoria României, 1998).

Anularea reformei

În anul 1766, în Moldova, legea a interzis căsătoriile mixte (între persoanele libere și sclavi), oprindu-i pe preoți să cunune în astfel de situații. Dacă s-a produs, totuși, căsătoria, soții trebuia să fie despărțiți, dar copiii rămâneau liberi. *Sobornicescul hrisov* din anul 1785 a oprit cu desăvârșire căsătoriile între "moldoveni" și "țigani" și declară nevalabile aceste căsătorii. Copiii născuți din asemenea căsătorii erau considerați robi. Astfel s-a anulat reforma făcută în favoarea robilor.

În Țara Românească, *Pravilniceasca Condică* din anul 1780 prevedea că robii care se căsătoreau cu o femeie slobodă erau despărțiți de îndată, iar copiii care se nășteau deveneau slobozi. În situația înrobirii prin intermediul căsătoriei, oamenii liberi dădeau scrisori la mâna egumenilor că acceptă de bună voie noua situație, că vor munci la fel ca ceilalți robi, că nu vor umbla niciodată să-și recapete libertatea, adică făcând apel la justiție.

Acesta era cadrul juridic legal în care s-au aflat familiile rromice până cu puțini ani înaintea eliberării lor din sclavie.

Rețineți!

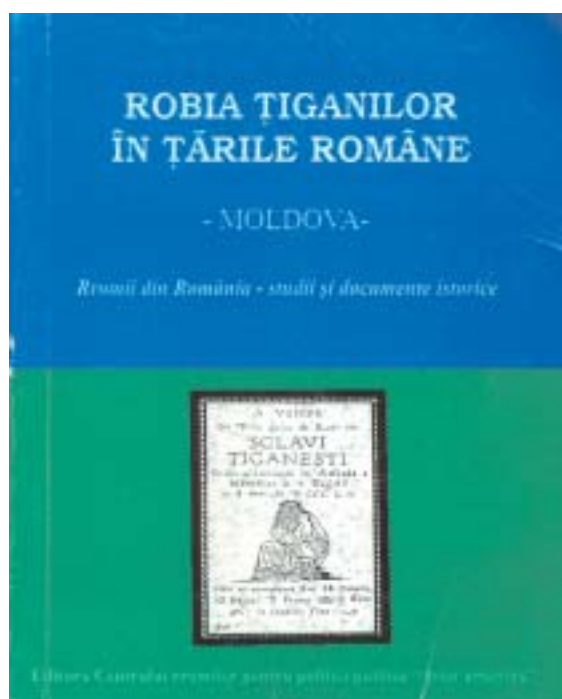
Vocabular:

egumen – conducătorul unei mănăstiri ales sau numit dintre călugări. Acesta era ales de soborul bisericesc sau era numit de domn și recomandat de mitropolit

om slobod – persoană liberă, care nu este în stare de robie

Verificați-vă cunoștințele!

1. De care libertate erau lipsiți robii rromi?
2. Ce se întâmpla când se căsătoreau o persoană liberă și un rob?
3. Cum a evoluat statutul copiilor rezultați dintr-o astfel de căsătorie?
4. Definiți următorii termeni și alcătuiți cu fiecare dintre aceștia câte o propoziție: căsătorie mixtă, obiceiul pământului, jude de țigani!
5. Completați spațiile libere din propozițiile de mai jos cu informația corectă:
 - a. Rromii se puteau căsătorii doar cu acordul
 - b. Persoana liberă care lua în căsătorie un rob devenea ...
6. Enumerați trei prevederi legate de căsătoria robilor!

Legi privind proprietatea

Se cuvine să facem, încă de la început, distincție între situația rromilor liberi și a robilor.

Rromii liberi posedau proprietăți imobiliare, asupra cărora dispuneau după voință. Astfel, le puteau vinde, schimba, dona sau lăsa prin testament.

Exemplu:

La 1 iunie 1760, Chiriac „țiganul” cu soția sa Ioana au vândut cu suma de 25 lei un loc al lor din târgul Bârladului.

Robii, teoretic, nu aveau proprietăți de nici un fel; ei, ca persoane, aparțineau cu tot ce aveau stăpânului lor. Când un rob era eliberat sau acumula suficienți bani pentru a se putea răscumpăra de la stăpânul lui, atunci putea să fie și proprietar de pământ sau cneaz.

Exemplu:

Încă de la 1572, Ioan Vodă cel Cumplit întărește lui Nicola „țiganul” pământul cumpărat de el: *„am dat acestui țigan, anume Nicola, a treia parte din a cincea parte satul de la Balotești și vad de moară la Putna, ce el sie-și-a cumpărat pentru 120 de zloți tăărăști încă în zilele lui Alexandru Vodă de la Toma și sora lui Stana și nepotul lor Dumitru, când și-a plătit Toma capul, și să-i fie lui cu tot venitul”*.

Legi privind proprietatea

Codul Callimach hotăra că robii „nu pot primi și lăsa moștenire” – probabil de la persoane libere sau de la robi ce nu aparțineau de familia beneficiarului, fiindcă tot *Codul Callimach* consemna că „stăpânul nu are drept asupra vieții și averii robului”, averea acestuia revenind stăpânului doar când robul fuge fără să revină, când nu are fii sau părinți ori când îl va vătăma sau

păgubi pe stăpân. Când un rob era lăsat dănie de stăpânul său, care apoi îl eliberează sau îl vinde altcuiva, atunci „se stinge dania și averea țiganului rămâne supt stăpânirea sa după vechiul obicei al pământului”. Dacă robii sau slugile s-au împrumutat în numele stăpânilor, creditorii, pentru a-și recupera împrumutul, trebuiau să dovedească mai întâi că stăpânii robilor le-au poruncit aceasta, altfel proprietarii și stăpânii de case nu erau obligați să le plătească datoria.

Rrom cumpărând proprietate

Mărturii privind existența rromilor liberi

În anul 1670, în Țara Românească, Antonie voievod întărește pitarului Radu Țigănescu stăpânirea unui loc de pe care să gonească pe rumânii și „țigani” care au acolo case (să-și facă altele unde vor putea), și să-i oblige să-și plătească chiria până la aceea dată. De aici ne dăm seama că respectivii rromi nu se aflau în proprietatea pitarului Radu Țigănescu, de vreme ce-i plăteau chirie acestuia, ci puteau foarte bine să fie robi domnești cu statut juridic foarte apropiat persoanelor libere (existența caselor rromilor pe domeniul pitarului exclude posibilitatea locuirii acolo a unor rromi nomazi sau seminomazi).

Situațiile de mai jos reprezintă cazuri când romii eliberați pot dispune după voință de bunurile lor materiale și de persoanele din familie.

Șeful familiei este în măsură să-și vândă copiii după bunul plac. În 25 ianuarie 1647, Ibrahim Cacemac și Husu, frați, țigani turciți surlari, care umblau prin țară, îl vând cu 14 taleri egumenului Pahomie de la Mănăstirea Sadova pe Husain, fiul fratelui lor Carali, înecat în Dunăre.

La 18 ianuarie 1620, Stanciu *băiașul* o vinde pe *țiganca* Brândușa negustorului Necula și fratelui său Gheorghe pentru 1600 aspri. La 20 august 1646 Dobre și Neaga, soți rromi, eliberați din robie, își vând fata lui Melchisedec, egumenul Mănăstirii Câmpulung, pentru 17 ughi, deoarece se căsătorise cu un rob rrom al mănăstirii. În urma căsătoriei cu un rob, ea ar fi devenit, oricum, roabă a mănăstirii.

Case de rromi și de români

Tranzacții cu robi

Existența robilor rromi în Țara Românească și în Moldova cunoaște cele mai spectaculoase răsturnări de situații odată cu modificarea stării financiare a stăpânilor, vânzarea lor fiind de multe ori cea mai la îndemână modalitate de a plăti o datorie sau de a se răscumpăra din robia turcească sau tătărească.

Robii erau buni la orice, fiind echivalați cu tot ceea ce prezenta valoare. Ei erau vânduți, dăruiți la cununie, ca zestre, dați ca pomană la mănăstire, pentru a le fi amintite stăpânilor numele la slujbe, erau schimbați pe animale, pentru "nădragi de postav", erau dați "cap pentru cap" la eliberarea din "rumânie", iar în cazul în care nu se supuneau "și vor umbla de capetele lor, cu semetie, să-i bată mult".

Actele de vânzare-cumpărare a robilor se făceau ca și pentru vânzarea unui lucru, respectându-se regulile de întâietate. Primul drept în cumpărarea lor îl aveau membrii familiei stăpânului, în primul rând copiii acestuia, frații, apoi rudele de gradul doi, rudele mai îndepărtate, urmau vecinii și, pe urmă, străinii de familie și de locurile respective. La redactarea actului trebuia să fie de față și un oarecare număr de martori. După încheierea actului, urma și confirmarea domnească, pentru ca nimeni să nu-i poată contesta valabilitatea.

Exemplul unei fete rome, vândută de stăpânul său

"1647, iulie 20

Zapisul lui Lupu, feciorul Neculii de la Cătun, prin care vinde lui Ghiorma, mare ban al Craiovei, o fată de țigan de zece ani.

Adecă eu, Lupul, fe(cio)rul Neculii ot Cătun, scris-am zapisul nostru să fie de mare credință la mâna jupan(ului) Ghiormeii, vel ban Cravleschi, cum să se știe că i-am vândut o fată de țigan de 10 ani, anume (loc liber), fata Tudorii țigancă, derept ughi 14 și o am vândut eu de a mea bună voie și cu știrea

Vânzare de robi

frățâne-meu Ghinii și cu știrea tuturor fraților mei și cu toată rudenia mea ca să-i fie moșie ohabnică dumnealui și coconilor în veci. Și când o am vândut, fost-au mulți boiari mărturie: părintele popa Stanciul clisiarh de la beserica domnească ot Craiova, și popa Lupul, și lane diaconul, și jupânul Chiriță, și Pană, cămăraș ot Căpreni, și Dima, armașul ot Mierea, și jupan armaș ot Căpreni, și Hamzucul, postelnic ot Sinești, și Oancea, ceaușul ot Craiova, și mulți boiari care ș-or pune iscăliturile mai jos, și pentru credință pus-am și pecetea mea.

7155 (1647), iulie 20.

Eu, popa Stanciul

Eu, popa Lupul

Eu, jupan armașul

Eu, Dima armaș ot Mierea, mărturie

Oancea ceauș, en Pan peh(arnic)

(urmează și alte iscălituri)

Hamzucul ot Iazuri

Verificați-vă cunoștințele!

1. Care erau cauzele care determinau un stăpân să-și vândă robii?
2. Stabiliți asemănările și deosebirile între vânzarea robilor și vânzarea oricărui alt lucru!

Prețurile robilor rromi în prima jumătate a secolului al XVII-lea

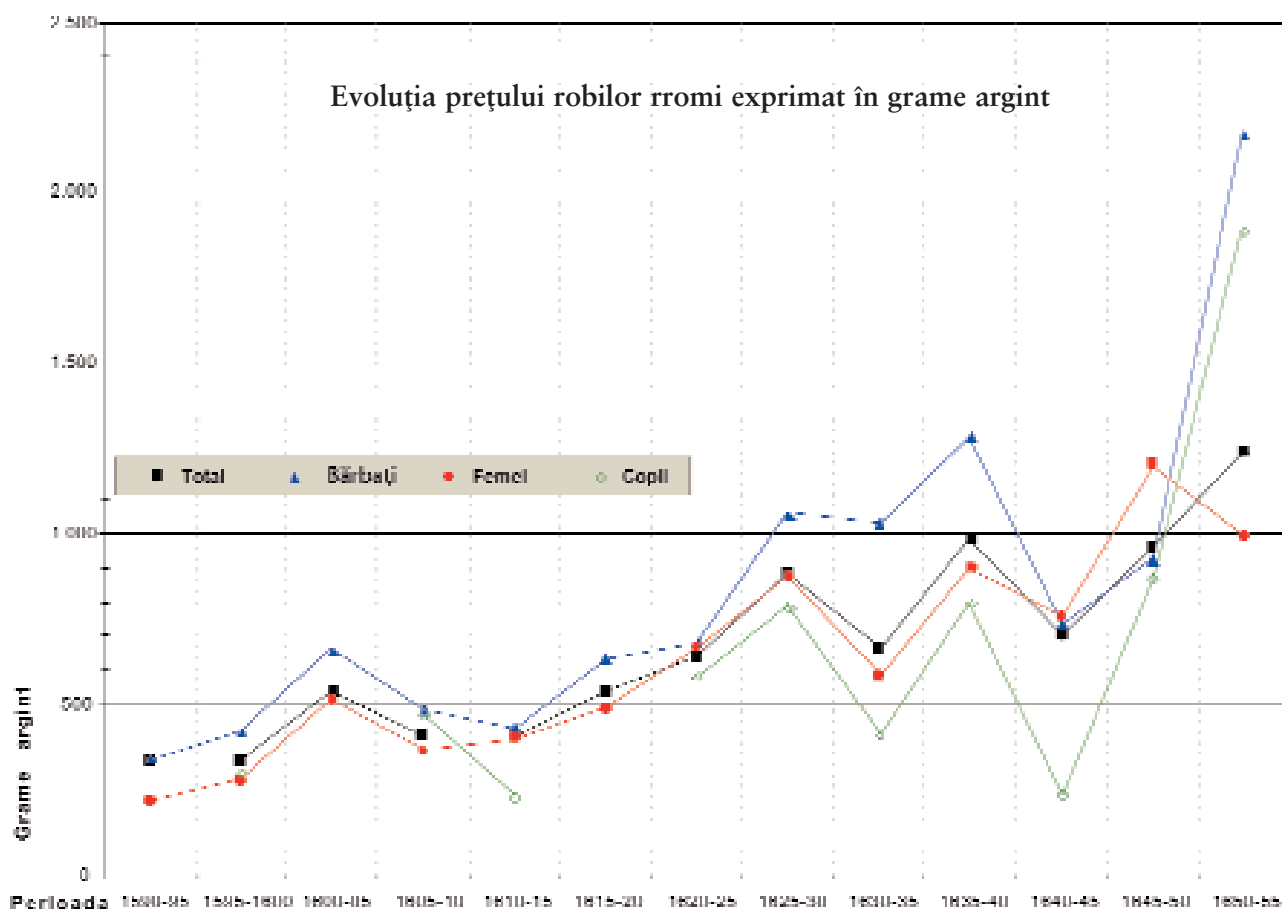
Prețurile variau după numărul de robi vânduți și după calitatea lor ca muncitori. Prețul robilor în primele cinci decenii ale secolului al XVII-lea se modifică continuu, crescând, în 60 de ani, de aproape patru ori. Uneori "țiganul" domnesc, sau așa - zis *slobod*, silit de lipsa hranei sau din cauza datoriilor, se vindea pe sine pe un preț de nimic. Alteori, părinții își vindeau copiii din cauza foametei. Un exemplu grăitor este cazul lui Băjan care la 29 iulie 1627 se vinde ca rob popii lane clisiarul pe 17 galbeni și 1000 de aspri, iar popa lane se angajează să nu-l vândă, ci ca să-i fie rob de moștenire lui și copiilor lui.

Graficul de mai jos exprimă evoluția prețurilor de vânzare-cumpărare a robilor rromi în Țara Românească și are ca punct de plecare temporal începutul domniei lui Mihai Viteazul (1593). El acoperă șase decenii din istoria statului valah, până aproape de sfârșitul domniei lui Matei Basarab. Prețurile robilor au fost exprimate în documente în diferite monede care circulau în spațiul românesc. Linia albastră reprezintă evoluția prețului bărbaților, linia roșie indică prețul femeilor iar linia verde arată prețul copiilor. Media celor trei este linia neagră.

Rețineți!

Vocabular:

clisiar – țârcovnic, paracliser, cântăreț în biserică

Autor: Petre Petcuț

Tendințe și variabile în valoarea robilor

Prețurile de vânzare-cumpărare a robilor se constituie ca o componentă importantă a economiei Principatelor Române, în ansamblu, și a fiecărui proprietar, în particular. Tendința era de a se cumpăra robi și nu de a-i vinde. Este preferată vânzarea de pământ, pentru a se putea păstra robii. Cine avea bani cumpăra robi, iar prețul lor a crescut fantastic în 60 de ani. Bărbații erau cei mai scumpi, fiind cei mai puternici, având cel mai mare randament în muncă, cunoscând, de regulă, mai multe meserii. Femeile urmează creșterea generală, fiind însă inferioară acesteia. Copiii aveau prețuri sensibil mai mici, lucru absolut normal în condițiile unei slabe capacități de muncă și ale riscului sporit de îmbolnăviri care-l prezentau. Perioadele de creștere și descreștere a prețului copiilor pot fi cauzate, mai mult ca la adulți, de vârsta acestora, fiind sensibil altul la diferențe de numai câțiva ani. Creșterea fantastică pe care o realizează prețul de tranzacție a unui copil în ultimul deceniu nu ne-o putem explica decât punând-o pe seama stabilității asigurate de domnia lui Matei Basarab, a unei posibile prezențe a prețurilor unor copii mai apropiați de vârsta adulților și datorită scumpirii generale a robilor.

Deosebita importanță a robilor pentru economia statului medieval valah determină scutirea rromilor care vor veni din Moldova și Imperiul Otoman de taxe și munci către stat. Domnitorul Matei Basarab, la 9 ianuarie 1618, dă o înlesnire specială în acest sens pentru rromii care vor veni și se vor așeza lângă Sfânta Mănăstire de la Măcsineni.

Rețineți!

Vocabular:

tranzacție – convenție între două sau mai multe părți, prin care se transmit anumite drepturi sau se face un schimb comercial de mărfuri. Înțelegere, învoială, acord

Verificați-vă cunoștințele!

1. Care dintre robi erau cei mai valoroși pentru stăpâni și de ce?
2. În ce fel comerțul cu sclavi și munca acestora influențau economia țării?

Lecția 31

Eliberarea din robie

Eliberarea robilor rromi de către stăpânii lor se producea doar arareori. Între puținele cazuri, documentele consemnează cel mai adesea testamente cu astfel de dispoziții. Astfel, la 6 mai 1634, Lazăr Paharnicul lasă scris ca după moartea lui și a soției sale, Marga, Tudora țiganca și un copil al ei să fie iertați de robie și nimeni să nu schimbe aceasta. Un alt caz este cel din 10 mai 1642, când Anca din Vlădueni, fiind în prag de moarte, hotărăște s-o elibereze din robie pe țiganca Mușa, care, după cum consemnează documentul, "este bătrână". O altă situație este legată de strângerea unei sume de bani de către rob, suficientă pentru a se răscumpăra de la stăpânul său, având însă nevoie și de acordul acestuia de a-l elibera.

În afara acestor eliberări hotărâte de către stăpânii robilor, există câteva situații în care statul prevedea pierderea drepturilor stăpânului asupra robului și eliberarea acestora. Astfel, stăpânul care nu va avea grijă de onoarea roabei sale își pierde puterea asupra ei și roaba devine liberă, iar

stăpânul este obligat să o mărite (incluzând zestrea) altfel va intra la ocnă, iar roabele *țitoare* al căror stăpân – "soț" a decedat și nu a apucat să le elibereze, ele și copiii lor devin liberi. Odată iertat, robul nu are voie să depună mărturie, în cadrul unei judecăți, pentru fostul stăpân sau pentru familia acestuia, având același statut ca și ceilalți membri ai familiei fostului stăpân.

Eliberare de rob prin testament

Verificați-vă cunoștințele!

1. În ce situații se producea eliberarea robilor?
2. Care sunt cele mai numeroase cazuri de eliberare a romilor?

Document

1613 (7121) Februarie 12, Târgoviște

“Din mila lui Dumnezeu, Io Radu voevod și domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul marelui și preabunului, răposatului Mihnea voevod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele jupaniței Stana, jupanița slugii domniei mele Pădure al doilea stolnic, ca să-i fie ei

... Și iar să se știe a iertat sluga domniei mele Pădure stolnic și jupanița lui Stana după moartea lor <o Țigancă anume Hrusa> să fie liberă cu toți fiii ei, ori câți ar fi din trupul ei, pentru sufletul lor; nimeni să nu fie volnic s’o robească pe ea și cu fiii ei, ci să fie slobozi. Și care om ar voi să-i robească după moartea lui Pădure stolnic și jupaniței lui, să fie anatema și cu Aria și toți să petreacă la un loc, unde este foc nestins și viermi neadormiți în veci, amin.”

Studiu de caz

Sclavia în Peninsula Italică

Existența sclavilor în Peninsula Italică a căpătat un nou sens, în Evul Mediu, între anii 1000-1359, aceștia devenind obiecte de comerț în statele maritime din nord, precum Veneția și Genova. De asemenea, au apărut sclavi în teritoriile cucerite de normanzi de la bizantini, lombarzi și musulmani în sud. Acest fapt a dat un impuls sclaviei, elan probabil căpătat și prin creșterea interacțiunilor militare și comerciale cu lumea musulmană, care au adus italienilor mai multă bogăție și mai multe surse de avere și piețe pentru sclavi. Sclavii erau încă destul de rari în anumite părți din Italia, cum ar fi Roma sau valea râului Po. Erau mult mai numeroși în porturi, acestea având surse de sclavi și în noile teritorii musulmane și bizantine cucerite, unde o parte din populație era deja transformată în sclavi. Sunt greu de făcut estimări ale populației din această vreme, dar sclavii probabil că dețineau nu mai mult de 1 sau 2 procente din populație în porturile din nord în secolul al XIII-lea și un mic procent în Sicilia. Totuși, aceste numere mici nu ar trebui să minimalizeze faptul ce a generat renașterea sclaviei ce și-a găsit un loc în legislația și în societatea italiană, atunci când începuse să dispară în mai toată Europa.

Cronologia sclaviei ne arată opțiunile italienilor dacă să practice sau nu sclavia. De ce exista sclavia? De ce nu exista sclavia? Acestea sunt întrebări importante la care trebuie găsite răspunsuri în fiecare etapă a istoriei sclaviei.

După ciuma devastatoare din 1348, sclavii au devenit mai scumpi, dar, de asemenea, mai folositori într-o lume cu cerere crescândă de mână

de lucru. În secolul al XV-lea, sclavii genezezi reprezentau 4,5% din populație, situație des întâlnită în regiunile din sud. În timpul Renașterii florentine au fost câteva sute de sclavi scumpi, toate sclavele lucrând în serviciile gospodărești. Prețurile crescânde ale sclavilor explică de ce ei erau mult mai numeroși în localitățile pe unde se intra în Italia, în porturi și mai rar în interior. În porturi ei erau vânduți la prima mână, deci mai ieftin. Prețul lor creștea în interiorul țării, fiecare vânzător crescând suma de bani pe care o cerea pe sclavi. Pe măsură ce sclavii puteau fi cumpărați doar de familiile bogate în nord, populația sclavă conținea din ce în ce mai multe femei din țărmuri îndepărtate din Europa și Africa.

Sclavia a început să se restrângă în Italia, în secolul al XVI-lea, exceptând folosirea sclavilor pe galere, unde bărbații trăiau un al doilea val de sclavie. Majoritatea lor erau nord africani capturați și ocnași și înlocuiau bărbații liberi care nu mai doreau să vâslească pentru orașele lor, în favoarea Imperiului Otoman. Majoritatea acestor sclavi era destinată să fie rapid exterminată de munca istovitoare de la vâsle sau de bolile ce apăreau pe galere. Servitorii liberi, lucrând pe salarii mici, au înlocuit, în mare parte, sclavele scumpe în casele bogate și aprovizionările internaționale de sclavi care curgeau către Lumea Nouă. În ultima parte a secolului al XVIII-lea, sclavia a dispărut teoretic în Italia și micile ei relicve au fost împrăștiate în schimbările și reformele erei revoluționare (Steven A. Epstein, *Speaking of slavery*, 2001).

Verificați-vă cunoștințele!

1. Definiți următorii termeni și alcătuiți cu fiecare dintre ei câte o propoziție: proprietate, răscumpărare, cronologie, sclavie!
2. Citiți afirmațiile de mai jos și încercuiți litera corespunzătoare răspunsului corect:
 - a. Vânzările de robi se făceau respectându-se dreptul de ... în cumpărarea lor.
 - b. Prețurile robilor... de aproape patru ori în șase decenii.
 - c. Femeile erau mai ... decât bărbații deoarece știau mai ... meserii.
3. În ce fel atestă vânzările de robi destrămarea familiilor rome?
4. Găsiți trei asemănări între sclavia din Țările Române și sclavia din Peninsula Italică!

Știați că ...

- * Un rob putea valora prețul unui cal puternic?
- * Există și astăzi o sclavie de tip modern în care unii oameni sunt forțați să facă lucruri pe care nu le vor, pentru a-și câștiga o minimă existență?

Modul de viață: nomadism și sedentarizare

Lecția 32

Moștenirea bizantină

Romii au stat o perioadă de timp semnificativă în Imperiul Bizantin unde au deprins și au practicat multe din meșteșugurile care i-au făcut, mai târziu, atât de folositori economiei românești. Imperiul Bizantin era puternic urbanizat, cu mari centre comerciale, unde rromii își puteau practica meseriile. Dar mai mult decât orașele, mediul rural s-a dovedit prielnic pentru dezvoltarea unui comerț cu lucruri mărunte, atât de necesare lumii satului, aflată departe de târguri și orașe.

Aceste îndeletniciri au determinat caracteristicile viețuirii rrome, cei care locuiau în orașe sau la marginea acestora adoptând un mod de viață sedentar, cei care practicau un comerț la sate fiind semi-nomazi.

S-a spus că în Imperiul Bizantin toți rromii au fost sedentari dar trebuie să nu uităm că este foarte greu pentru un sedentar să migreze într-o țară străină și apoi să practice acolo în continuare un mod de viață nomad. La sosirea lor în spațiul

românesc rromii au practicat și nomadismul dar o mare parte dintre ei s-a sedentarizat acolo unde a găsit un loc prielnic pentru aceasta.

Rețineți!

Vocabular:

urban – care ține de oraș, referitor la oraș, orășenesc

rural – din lumea satului, sătesc

nomad – persoană care nu are o așezare statornică și se mută dintr-un loc în altul

sedentar – stabil, așezat

Verificați-vă cunoștințele!

1. Care era modul de viață al rromilor în Imperiul Bizantin?
2. Există și astăzi rromi nomazi? Care sunt aceștia?

Nomazi și sedentari la nord de Dunăre

Pe teritoriul Țării Românești și al Moldovei, în Evul Mediu, o parte însemnată dintre “robii țigani” și-a continuat pe mai departe modul de viață semi-nomad, în special cei aflați în “țigănia” domnească, în timp ce ceilalți robi au fost „așezați” (vătrașii) pe moșiile domnești, mănăstirești și boierești, unde vor lucra în condiții grele pământul. Dintre aceștia, o parte va rămâne la curtea stăpânilor, îndeletnicindu-se cu diferite ocupații casnice, situație întrucâtva mai bună decât a robilor “de ogor”. Diferențe majore nu au existat între nomazi și sedentari, în acele vremuri părăsirea casei și a pământului fiind ceva obișnuit și printre țărani, datorită războaielor și a apăsării

fiscale. Deosebirea principală dintre rromii nomazi și cei sedentari este dată de acceptul stăpânului și de modalitatea de câștigare a existenței. Au existat, de pildă, neamuri de rromi care nu au putut fi așezate în vreun sat, deoarece nu puteau face comerț și, astfel, nu aduceau venituri stăpânilor lor și, chiar mai mult, nu puteau supraviețui. Spre exemplu, ursarii nu-și puteau ține mereu urșii în același sat, după cum nici pentru un lăutar nu ar fi fost profitabil să se mute dintr-un loc în altul, în căutare de lucru, când era nevoie de el la curtea boierului sau la hora satului de baștină.

Temă

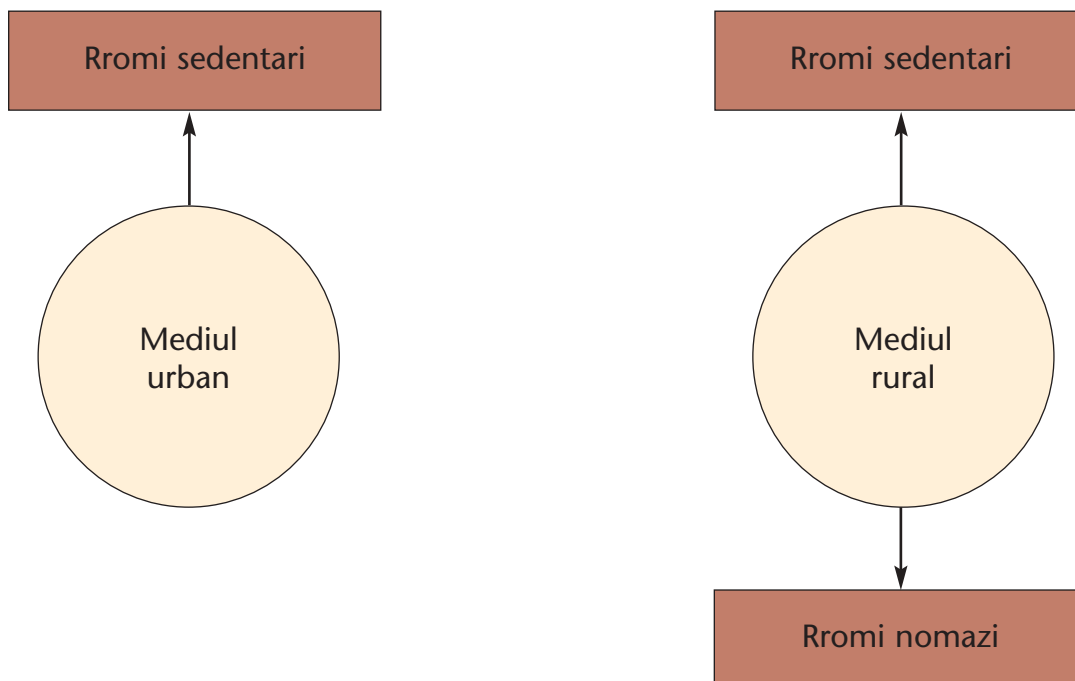
1. Întrebați-i pe bătrânii rromi când au văzut ultima dată rromii ursari care jucau ursul prin sate ori orașe?
2. De ce astăzi rromii ursari nu se mai îndeletnicesc cu dresatul și jucatul ursului, în schimb meseria de lăutar are aceeași răspândire ca și în trecut?

Lecția 33

Feluri diferite de viațuire

În perioada de început a existenței rromilor în spațiul românesc s-au stabilit la sate și orașe o parte dintre aceștia, de atunci încolo nemaifiind-le permisă trecerea în rândurile nomazilor. Stăpânii de robi nu-și puteau permite pierderea unui meșteșugar sau a unui lucrător la câmp prin schimbarea modului de viață a acestuia. Uneori

robii fugeau de la stăpân și se ascundeau printre rromii nomazi, pentru a scăpa de urmăritori. Atunci când condițiile de viață se înrăutățeau foarte mult, atât robii cât și țărani fugeau din satele lor la alți stăpâni sau chiar în țările vecine. Unii dintre ei formau bande de tâlhari care atacau și jefuiau curțile boierilor și mănăstirile.

Locul rromilor în economia Țărilor Române (Lección de sinteză)

Economia Țărilor Române, pentru o lungă perioadă de timp, a avut la bază veniturile obținute din exploatarea pământului. Principala forță de muncă implicată în agricultură era reprezentată de țărănime, cea mai numeroasă categorie socială a țării. Alături de aceasta, un segment important îl constituia munca cu robii, ale căror obligații față de stăpân erau mai mari comparativ cu țărani.

Importanța economică a robilor reiese din numeroasele documente care atestă vânzări-cumpărări ale acestora, donații, litigii pentru stabilirea apartenenței lor la un stăpân sau altul etc. Majoritatea documentelor menționează, pe lângă numele și numărul robilor, și meseria acestora. În perioada 1593-1653 (60 ani) din aproape 8.000 de documente cât conțin izvoarele cercetate, rromii sunt amintiți în aproximativ 800 de documente, 452 dintre acestea conținând cazuri de vânzare-cumpărare a robilor.

La rromi, meșteșugul se transmitea din generație în generație și se limita la practicarea lui în cadrul neamului respectiv, ceea ce-l va face pe Ion Chelcea să vorbească despre "bresle naturale" (meșteșugari înrudiți între ei).

Creșterea marelui domeniu al boierilor și mănăstirilor determină mărirea veniturilor obținute de către aceștia din plata dijmelor și, drept urmare, scăderea valorii economice a robilor ca brațe de muncă folosite în agricultură și în creșterea animalelor.

Astfel, se produce o mutație majoră, crescând valoarea robilor care cunoșteau un meșteșug, extrem de necesar curților boierești și mănăstirilor. Aceștia practică meserii precum cele de: zlătar, potcovar, faur, căldărar, lăutar, cusutoreașă (azi: *croitoreasă*), bucătar, săbiar (făcea săbii și cuțite), și alte meserii. Robia, pentru bunii meșteșugari, își pierde din caracterul său inițial și îl apropie pe rob de condiția țăranului aservit. Aceștia ajung să aibă gospodăria și averea

lor, pot, de asemenea, să se răscumpere de la stăpân, ajung oameni de încredere ai acestuia. Atunci când Constantin și Mogoș, fiii lui Mogoș logofăt din Păulești, vând Mănăstirii Mislă un sălaș de robi (și anume: pe Neagoe cu femeia lui Bana și cu copiii lor, Stana, Dobra, Lepădat și Neag) se specifică să-l ia cu "bucate, stupi, vacă, bou" și tot ce vor mai găsi acolo. Condiții de viață mai bune au îndeosebi juzii și „vătafii de țigani” (etnici rromi), care aveau rolul de intermediari între stăpân și robii din „țigănia” lui.

O altă ocupație a rromilor a fost scoaterea sării din salinile de la Ocnele Mari. Până către mijlocul secolului al XVIII-lea aceasta se făcea exclusiv cu ciocănașii rromi ai Mănăstirilor Cozia și Govora, care, pentru munca lor, primeau simbrie. Domnii valahi dau numeroase porunci vătafilor de la Ocnele Mari pentru a-i lăsa în pace pe robii rudari ai Mănăstirii Cozia și a nu-i forța să lucreze în ocnă, în afara celor care au fost acolo din vechime. Rromii ciocănași erau scutiți de orice dare în afara dajdiei. Aceasta era plătită mănăstirii de care aparțineau și se ridica, în anul 1620, la 300 de bani pe an, sumă care le era oprită de cămărași din simbrie și dată mănăstirii "cum a fost obiceiul și mai denainte vreme".

Meșteșugari rromi pe lângă mănăstire

Rețineți!

Vocabular:

simbrie – sumă de bani plătită unei persoane în schimbul unui serviciu adus altei persoane; salariu

dijmă – a zecea parte din producția contribuabilului

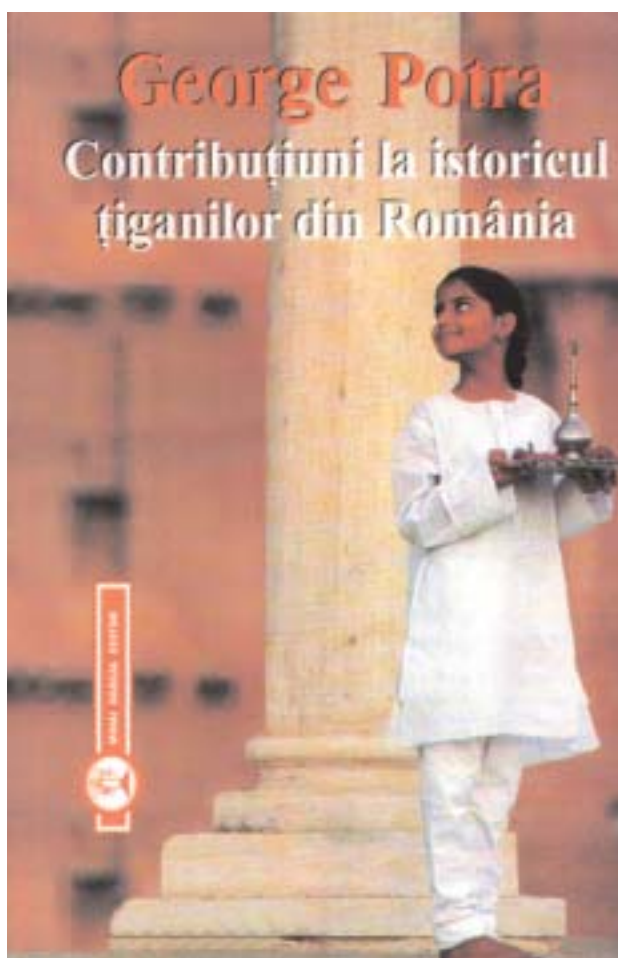
ciocănași – muncitori în minele de sare care tăiau sarea în bolovani și o trimiteau la suprafață

dajdie – sumă de bani pe care robii rromi, care aparțineau mănăstirilor, erau obligați să o plătească acestora

cămărași – oameni aflați în slujba domnului și care aveau grijă de camera domnească

Verificați-vă cunoștințele!

1. Definiți următorii termeni și alcătuiți cu fiecare dintre aceștia câte o propoziție: meșteșug, urban, nomad, sedentar, țigănie.
2. Numiți o meserie tradițională a rromilor și arătați felul în care ea este importantă în economia Țărilor Române!
3. Cine erau mai importanți pentru economia țării, rromii nomazi sau rromii sedentari? Argumentați răspunsul!
4. Spuneți în câteva cuvinte cu ce se ocupau:
a) rudarii, b) lăeșii, c) zlătarii, d) spoitorii!

Voievodatul țiganilor (rromilor) ca formă de autonomie

În Transilvania, rromii nu au fost robi, ci erau organizați, după modelul românesc, într-un

Castelul Bran

voievodat, care avea o largă autonomie judiciară și era condus de un voievod. Acest fapt este amintit în *Aprobate*, constituția de atunci a Transilvaniei, rromii trebuind să aibă în Transilvania un voievod al lor separat căruia să-i plătească anual dări.

Întâlnim și cazuri în care rromii din Transilvania sunt robi. Astfel, în Țara Făgărașului, care fusese stăpânită pentru o perioadă de timp de domniile munteni, robia rămâne ca o moștenire a acestei perioade.

Aceeași este și situația robilor cetății Bran, construită la 1377 și donată de regele ungar Sigismund de Luxemburg lui Mircea cel Bătrân foarte probabil pentru perioada 1406 -1419. Mircea înzestrează castelul cu robi numeroși, iar când Branul a fost luat înapoi de maghiari, robii rromi au rămas pe mai departe cu același statut juridic. În anul 1498, când Branul trece din porunca regelui Vladislav II în subordinea Brașovului, robii rromi devin iobagi ai orașului.

Mărturii ale autonomiei rromilor

Câteva diplome date de regii Ungariei și principii transilvăneni, în secolul al XV-lea și al XVI-lea, unor cete de rromi în frunte cu voievodul lor, ne arată această autonomie în relația lor cu autoritățile locale. În diploma din anul 1422, regele Sigismund confirmă voievodului Ladislau dreptul de judecată asupra supușilor lui rromi.

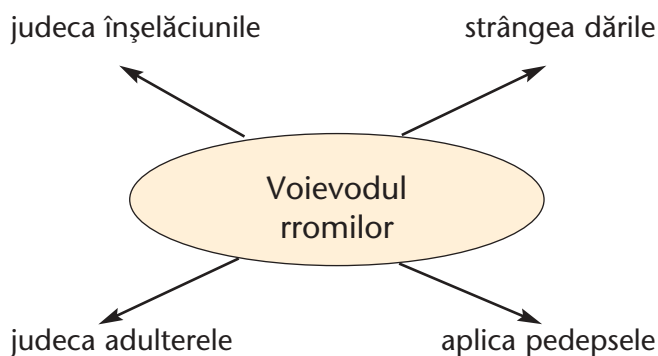
În actul emis de cancelaria regelui Matei Corvin, din anul 1476, în legătură cu rromii de la marginea orașului Sibiu, voievodului și vicevoievodului Transilvaniei le era interzis să-i mai judece pe rromi, dreptul de judecată aparținând orașului Sibiu. Această măsură este luată în scopul menținerii libertății și a drepturilor rromilor și pentru a le permite o existență liniștită și în conformitate cu obiceiurile lor.

În secolul al XVI-lea, apare funcția de *mare voievod al „țiganilor”*. El era numit de rege sau de

principele Transilvaniei din rândul nobilimii. La 1541 această funcție era deținută de Mathias Nagy și de Thomas de Aiud, iar la 1557 regina Isabela îi numește pe Gáspár Nagy și Francisc Balásfi ca mari voievozi peste rromi. Principele Gheorghe Rákóczi I (1630-1648) a hotărât să-i confere funcția de voievod al rromilor lui Petru Vallon. El trebuia să dețină această funcție pe viață, obținând și toate veniturile acestei dregătorii. După moartea lui, stăpânii rromilor puteau să hotărască singuri ce dări să ia de la iobagii lor rromi. Dacă numărul acestora era mare, stăpânii puteau pune un voievod care să-i conducă.

Rromii din Ardeal se aflau sub jurisdicția orașelor lângă care trăiau și pentru care îndeplineau diferite munci de reparare a zidurilor orașelor sau de ducere a corespondenței.

Voievod al „țiganilor“

Verificați-vă cunoștințele!

1. De cine erau conduși rromii din Transilvania?
2. În ce perioadă apare funcția de mare „voievod al țiganilor“? Amintiți cel puțin o persoană care a avut această funcție!

Lecția 35

Sfârșitul primului voievodat rrom

În urma abuzurilor făcute de voievozi asupra supușilor rromi în colectarea taxelor de la aceștia, Dieta Transilvaniei hotărăște, la anul 1588, desființarea primului „voievodat al țiganilor”. Consecința a fost desființarea impozitului plătit de către rromii voievodului lor. Decizia Dietei este executată în anul 1607.

Funcția de mare voievod al rromilor dispare, dar sunt menținute funcțiile de voievozi locali. În 1668 voievod al rromilor din Făgăraș era Ioan Molnar. De asemenea, la anul 1672, sunt amintiți voievozii rromilor corturari și ai rromilor arămari.

Rromii din Blaj își aveau și ei, la anul 1671, voievodul lor.

La 6 mai 1679, Șerban Comșut, boier din Copăcel, depune în fața a doi nobili jurământul, în calitate de voievod al rromilor din Țara Făgărașului. Funcția aceasta îi fusese acordată de principesa Anna Bornemisza.

În perioada 1685-1686, izvoarele istorice ale Brașovului consemnează că nu mai există libertatea meseriilor în favoarea rromilor. Li se interzice astfel rromilor de a deține oi și li se ia dreptul de a face comerț. Singurele mijloace de a-și câștiga pâinea rămăneau comerțul cu cai, obișnuita lor ocupație, confecționatul cuielor și executarea de mici reparații ș.a.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Mai există astăzi șefii rromi care să poarte numele de voievod?
2. Ce alte nume poartă șefii grupurilor de rromi în localitățile voastre?

Orașul Sibiu

Autonomie internă

Șeful cetei de rromi purta numele de *voievod* și avea o largă autoritate în cadrul comunității. El era considerat cel mai puternic și cel mai înțelept dintre toți rromii din grup și deținea această funcție pentru toată viața. Funcția nu se transmitea ereditar la fiii lui. El făcea dreptate în caz de conflict între familiile din ceata pe care o conducea, judecând chiar și disputele apărute între membrii aceleiași familii.

Când rromii se judecau cu cineva din afara cetei, cazul era de competența justiției statului. Acesta este aspectul cel mai important al autonomiei de care se bucurau comunitățile de rromi nomazi în Transilvania și în Ungaria, ca de altfel și în Țara Românească și în Moldova.

După dreptul de judecată, cea de-a doua atribuție importantă care revenea șefului rrom o constituia strângerea taxelor pe care comunitatea în ansamblu sau fiecare în parte le datorau statului, autorităților locale sau, în unele cazuri, stăpânului feudal pe a cărui moșie se aflau. Pentru aceasta șeful rrom era scutit de plata impozitului și de celelalte obligații. Judele, sau voievodul,

îndeplinea, în acest fel, rolul de intermediar între comunitate și autorități.

Aurarii erau organizați în companii, avându-și fiecare voievodul lor. Ei sunt amintiți pe domeniul Zlatnei, alături de rromii arămari.

De reținut

* În secolul XVIII, Fr. Grisellini, în *Istoria Banatului Timișan*, ne lasă următoarea descriere a rromilor întâlniți de el: "Înfățișarea lor extraordinară este întru toate uniformă. Au ochi negri strălucitori, de care culoare este și părul lor lung și creț; culoarea feței măslinie, buze roșii, dinți foarte albi; fața lor mai mult ovală, obraji puțin umflați, bărbia ascuțită și fruntea îngustă; la statură bine făcuți, nici unul pântecos".

Verificați-vă cunoștințele!

1. Care era denumirea șefului unui grup de rromi?
2. Ce atribuții avea acesta în cadrul grupului?
3. Care sunt atribuțiile unui șef rrom astăzi?

Lecția 36

Politici de asimilare inițiate de Maria Tereza și Iosif al II-lea

Urcarea pe tronul Imperiului Habsburgic a fiicei împăratului Carol al VI-lea, Maria Tereza (1740-1780), a adus schimbări importante la nivel administrativ, economic, social și cultural, prin practicarea unei conduceri monarhice luminate în colaborare cu persoane capabile puse la locul potrivit. Transformările urmăreau în special viața grea a țăranilor români, maghiari și a rromilor.

Măsurile luate pentru îmbunătățirea situației țăranilor s-au lovit, în Transilvania, de opoziția deosebit de puternică a nobililor maghiari. Dacă aici s-a înregistrat un eșec, în această privință, în Banat s-au înregistrat unele reușite.

Până către anul 1750, statutul juridic al rromilor rămâne în linii mari același cu cel din perioada principatului, interesul autorităților habsburgice fiind să păstreze o evidență cât mai strictă a numărului lor și a dărilor pe care aceștia trebuiau să le plătească. În timpul împărătesei Maria Tereza și a fiului ei Iosif al II-lea (1780-1790), în conformitate cu reformele introduse pentru modernizarea statului, s-a încercat o politică generală, cu caracter gradual, pentru sedentarizarea și asimilarea rromilor. Situația economică grea și modul de viață distinct pe

care-l duceau aceștia comparativ cu masa țăranilor au condus la măsuri de uniformizare a rromilor cu restul populației.

Rețineți!

Vocabular:

monarhie luminată – sistem de guvernare care îmbunătățește alcătuirea statului medieval, așezându-l pe principii moderne

modernizare – acțiunea de schimbare a vechilor instituții ale statului, înlocuindu-le cu altele mai eficiente

Verificați-vă cunoștințele!

1. Numiți-i pe cei doi împărați reformatori ai Imperiului Habsburgic, amintind în ce fel au acționat aceștia pentru modernizarea statului!
2. Mai cunoașteți și alți împărați sau regi luminați din Europa? Care sunt aceștia?

Decretele Mariei Tereza

În timpul împărătesei Mariei Tereza, s-au dat patru decrete pentru asimilarea rromilor din Ungaria. În anul 1758, în scopul eliminării nomadismului, s-a decretat legarea de un anumit loc a rromilor, care trebuiau să plătească impozite la stat și aveau anumite obligații față de stăpânul feudal (nu puteau deține cai și căruțe, iar pentru părăsirea satului aveau nevoie de autorizație specială). În anul 1761, pentru a arăta noul lor statut, printr-un decret, li se dă numele de "țărani noi" sau "unguri noi". Tinerii de peste 16 ani îndeplineau serviciul militar. Decretul din anul 1767, al treilea la număr, desființează jurisdicția voievodului asupra rromilor, ei fiind supuși sistemului administrativ obișnuit. Este interzisă folosirea limbii rromani, ca și portul și ocupațiile specifice rrome. În anul 1773, printr-o hotărâre greșită și cu consecințe grele pentru rromi, sunt interzise căsătoriile între rromi, iar căsătoriile dintre rromi și persoane de altă etnie sunt reglementate strict. De asemenea, copiii rromi de peste 5 ani urmau a fi luați de la familiile lor și încredințați unor familii nerrome. Toate aceste orânduri i-au vizat pe rromii din regatul Ungariei, care cuprindea și regiunile din vestul României de azi.

— Maria Tereza —

Verificați-vă cunoștințele!

1. Arătați în ce fel puteau cele patru decrete îmbunătăți situația rromilor din regatul Ungariei!
2. Cum vor fi numiți rromii de acum înainte și de ce?
3. Comparați schimbările produse în situația rromilor de atunci cu schimbările petrecute începând cu anul 1990!

Lecția 37

Iosif al II-lea continuă reformele

Punctul de vârf al schimbărilor din spațiul central-european l-a reprezentat epoca domniei lui Iosif al II-lea. Schimbarea de suverani a determinat o accelerare a procesului de modernizare a statului austriac și, implicit, a Transilvaniei. Prin schimbările introduse s-a dorit eficientizarea aparatului de stat, cu toate

problemele sale. Se ajunge la o mare toleranță religioasă, iar biserica catolică este prima care este vizată de schimbări. S-au luat măsuri pentru limitarea importurilor, impozitarea pământurilor agricole și reformarea obligațiilor agrare pentru sporirea producției agricole și libera concurență pentru comercianți.

Prevederi referitoare la rromi

Principatul Transilvaniei cunoaște extinderea asupra sa a hotărârilor celor patru decrete ale Mariei Tereza în timpul lui Iosif al II-lea, care continuă politica promovată de mama sa în privința rromilor. O ordonanță în 59 de puncte, dată la 9 octombrie 1783, vine să modifice și să îmbunătățească statutul rromilor din Ungaria și Transilvania în unele aspecte ale sale. De atunci

înainte, rromilor le este interzis să mai locuiască în corturi, iar autonomia lor judiciară este desființată, urmând, ca pe mai departe, să se afle sub autoritatea judeului sătesc. Pentru o mai bună evidență fiscală, se interzice rromilor să-și schimbe numele și casele lor trebuie numerotate. Se iau măsuri pentru alfabetizarea copiilor care trebuie să meargă la școală, sub răspunderea preotului. În

vederea sedentarizării rromilor, feudații trebuiau să le pună la dispoziție o bucată de pământ pe care să o muncescă. Cerșitul, ocupație destul de răspândită în unele zone, este interzis.

Unele hotărâri negative vor lovi comunitățile rromilor în specificul lor tradițional și vor amenința existența însăși a poporului rrom. Astfel, copiii rromi mai mari de 4 ani vor fi repartizați în așezările vecine în scopul dobândirii unei educații într-o familie de țărani români sau de țărani unguri. Nomadismul, foarte răspândit în Transilvania, este interzis (rromii sedentari aveau voie să meargă la târg sau în altă parte numai în cazuri de necesitate și cu aprobare specială primită de la autoritățile locale). Le este interzis, totodată, rromilor practicarea comerțului cu cai, aceștia putând fi folosiți doar la muncile agricole de către rromii iobagi. Portul tradițional este interzis și se decretează obligativitatea adoptării îmbrăcăminții și a limbii locuitorilor majoritari. Cel care vorbea rromani era pedepsit cu 24 de lovituri de băț. Cea mai drastică măsură a constituit-o interzicerea căsătoriilor între rromi. Ei erau supravegheați cu atenție de autoritățile judiciare locale care înaintau lunar rapoarte asupra modului de viață a rromilor din district. Lăutăria era văzută ca un lucru rușinos și se încearcă limitarea cât mai mare a numărului de rromi muzicanți.

Desigur că aceste dispoziții nu s-au aplicat în totalitatea lor în nici o parte din teritoriile amintite mai sus, existând diferențieri de la o provincie la alta.

Măsurile de modernizare a Transilvaniei și de îmbunătățire a condițiilor de viață a locuitorilor acesteia continuă. La 22 august 1785, este dată patenta de desființare a iobăgiei, impusă de Iosif al II-lea cu toate împotrivirile nobilimii transilvane.

În 1786, s-a dat o ordonanță imperială privind servitorii. Raporturile lor cu stăpânii trebuiau să fie voluntare și să se bazeze pe un contract cu aceștia. Neînțelegerile apărute erau judecate de justiție.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Definiți următorii termeni și alcătuiți cu fiecare dintre aceștia câte o propoziție: *Voievodatul țiganilor, asimilare, țărani noi, port tradițional!*
2. Care sunt principalele diferențe între rromii din Transilvania și rromii din celelalte două țări române?
3. De ce credeți că rromii nu au fost înrobiți în Transilvania?
4. În ce fel măsurile luate de Maria Tereza și de Iosif al II-lea au influențat viața rromilor din Transilvania și Ungaria?
5. Completați spațiile libere din propozițiile de mai jos cu informația corectă:
 - a. Spre deosebire de sclavii rromi din Țările Române, rromii în Transilvania erau
 - b. ... hotărăște ca nomadismul să fie interzis.

Iosif al II-lea

Rromii din Basarabia și Bucovina

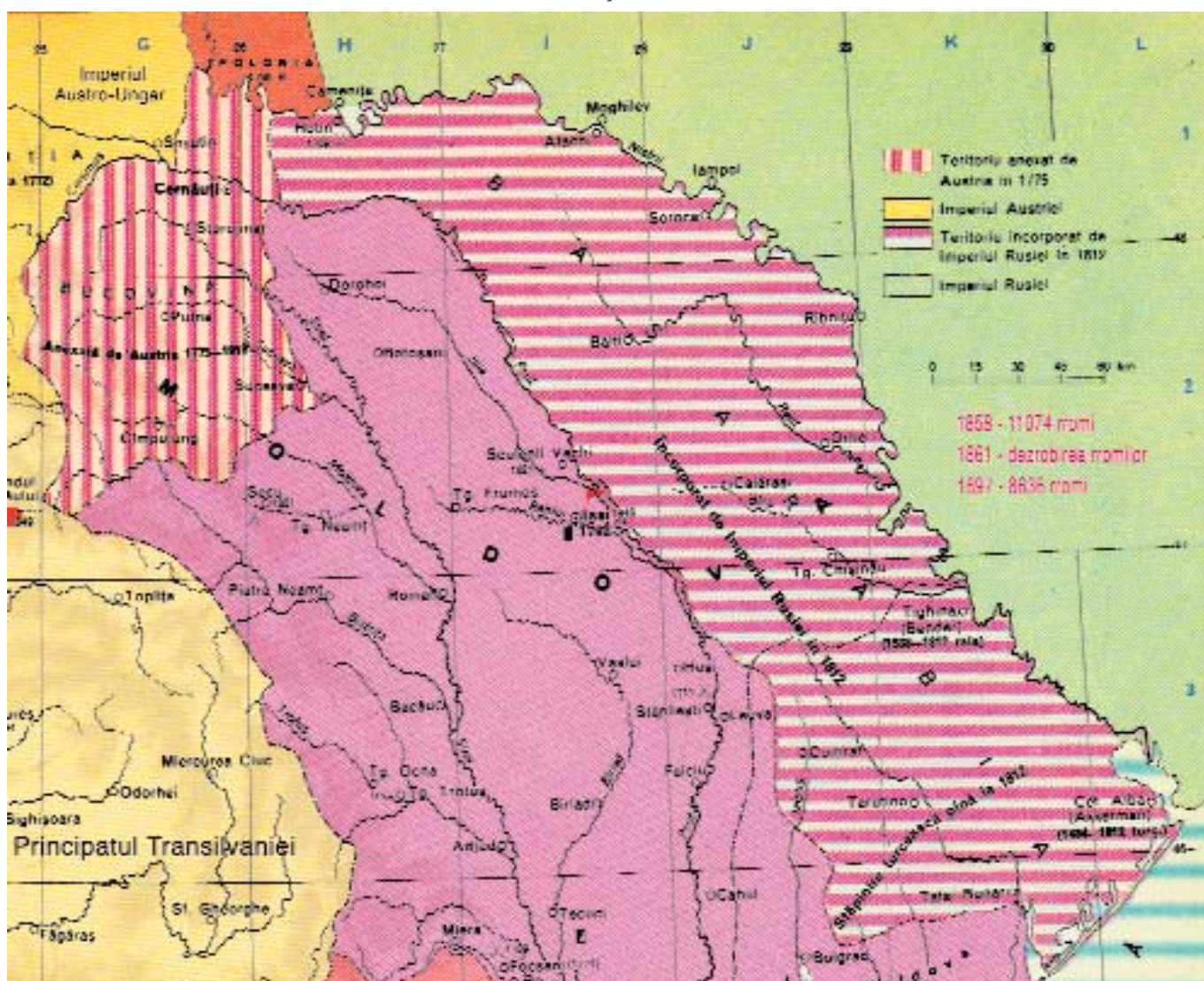
Lecția 38

Basarabia. Prezentare generală

Basarabia, în mare parte teritoriul Republicii Moldova de astăzi, este o provincie care făcea parte din Statul Moldova până în anul 1812, când, în urma unui război între Rusia și Imperiul Otoman, prin pacea de la București din acel an, Rusia anexează partea de est a Moldovei cuprinsă între Prut și Nistru. La 1900 aici trăiau 1.092.000 de români. Tendințele centralizatoare ale Imperiului țarist au lipsit locuitorii provinciei de instituții naționale puternice și de o identitate politică separată. Rusia a urmărit să integreze total această parte a Moldovei în structura administrativă a imperiului. Rromii au rămas, pe mai departe, robi

ai statului și ai boierilor, cei mai mulți dintre ei fiind nomazi. Aceștia se îndeletniceau cu prelucrarea obiectelor din fier și din lemn, cu confecționarea căldărilor. Statul i-a împărțit, din punct de vedere fiscal, în trei categorii. Prima categorie plătea un impozit de 40 de lei, a doua categorie plătea 20 de lei, iar a treia categorie, formată din bătrâni, văduve și orfani, era scutită de orice obligație.

Basarabia și Bucovina

(Reproducere și adaptare după „Atlas Istoric”-Ștefan Pascu, 1971)

Eliberarea rromilor basarabeni și evoluția demografică

Statul rus a încercat sedentarizarea rromilor nomazi și așezarea lor în sate. Li s-au dat pământ, bani și grâu pentru semănat pământul, fiind scutiți de impozite timp de 4 ani. Însă, această încercare de transformare a lor în țărani a eșuat. În anul 1839, existau 1135 de familii de rromi nomazi care aparțineau țarului. O nouă conscripție, făcută în 1858, a arătat existența a 5615 robi ai statului și 5459 de robi boierești. Dintre aceștia, 2978 erau robi de curte și 2481 erau nomazi.

Dezrobirea rromilor care aparțineau boierilor s-a făcut în anul 1861, printr-o lege care acorda și libertate personală a țăranilor din întreg Imperiul rus. Numărul populației rrome a scăzut cu timpul, datorită românizării celor sedentarizați și a migrării unei mari părți a nomazilor către Ucraina și Rusia. Statistica oficială din anul 1897 arată că în Basarabia mai erau 8636 de rromi, adică 0,5% din populația provinciei.

Rețineți!

Vocabular:

evoluție demografică – evoluția numărului de membri ai unei populații sau comunități

Identitate politică – organizare și idei comune referitoare la chestiuni politice

Verificați-vă cunoștințele!

1. În urma cărui eveniment, Basarabia a intrat în componența Imperiului Țarist?
2. Câte categorii de sclavi rromi existau în Basarabia după anul 1812?
3. În ce direcție a evoluat numărul rromilor din Basarabia?

Lecția 39

Bucovina. Prezentare generală

Teritoriul istoric al Bucovinei cuprinde partea de nord-est a României de astăzi și părți din vestul Ucrainei. În anul 1775, ca urmare a unei înțelegeri teritoriale austro-turce, Bucovina intră în componența imperiului habsburgic. Noua administrație a moștenit și a păstrat pentru scurt timp instituția robiei. Datorită numărului ridicat de mănăstiri din

această regiune, la 1775 existau 500 de familii de robii sedentari și 300 de familii de robi nomazi, însumând un procent de 4,6% din totalul populației provinciei. Robii mănăstirilor beneficiau de scutiri de taxe față de stat, scutiri care le-au fost retrase datorită tendinței mănăstirilor de a-i declara ca robi și pe unii țărani de pe domeniul lor.

Eliberarea rromilor bucovineni

Urmând politica de reforme a mamei sale Maria Tereza (1740 - 1780), împăratul Iosif al II-lea (1780 - 1790) a desființat robia printr-un ordin dat la Cernăuți în 19 iunie 1783. Măsura a fost acceptată cu greu de boierii moldoveni și de către mănăstiri, care-și eliberează efectiv robii abia spre anul 1790. Ei au fost considerați de atunci înaintea țăranilor și aveau obligații și plăteau impozite la stat la fel ca aceștia. Lipsa pământului pe care să-l aibă în proprietate și să-l lucreze a determinat ca unii rromi să rămână pe moșia fostului stăpân, ceilalți devenind nomazi. Statul a luat măsuri pentru a stopa nomadismul, astfel că, în anul 1878, nu mai erau consemnați rromi nomazi, rromii sedentari fiind în număr de 5295 persoane. (Viorel Achim, *Țiganii în istoria României*, 1998).

Un rrom este descris de preotul bucovinean Dimitrie Dan, la anul 1892, astfel: *“Țiganul are o statură mijlocie, este slab și nicidecum gras la trup, capul lui este bine proporționat, fața lui joasă, lată și de culoarea bronzului, nasul lui e mai ridicat decât la europeni, gura e cam mare, grumazul scurt și tare, brațele sunt scurte, părul capului este creț și negru ca pana corbului, are ochii ca scânteia de sclipitori și, de regulă, de culoare neagră, dar, câteodată, suri sau albaștri, dinți albi ca zăpada și sănătoși.*

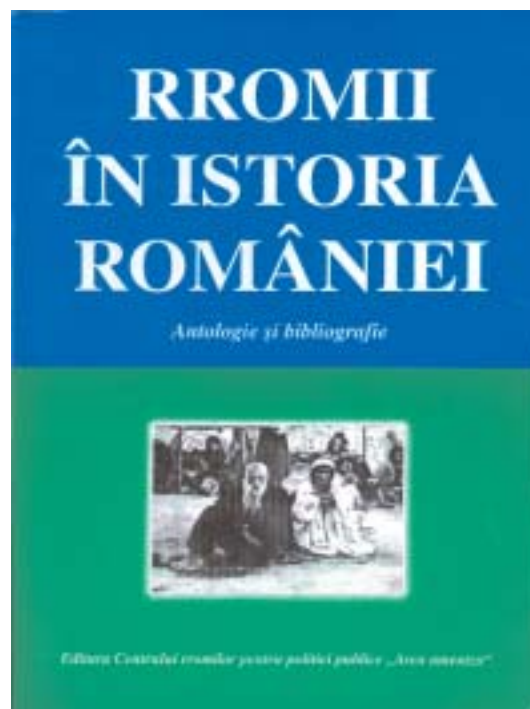
Femeile de țigan, mai ales cele bătrâne, se ocupă cu căutarea în cărți, bobi, în palmă etc. cu descântecele, fermecătoria etc., toate fiind arte aduse din India. Deși ei își conformează portul după portul țării în care trăiesc, poartă pretutindeni, cu mare plăcere, peste cămașă, o curea lată împodobită cu bumbi galbeni sau albi de metal, apoi o traistă de

piele tot astfel decorată cu bumbi lucitori, lăntișoare și cruciuliți etc. și astfel de obiecte lucitoare le place a-și anina peste tot unde se poate; astfel, mai poartă cu mare plăcere mulțime de inele, verigi, ba chiar și cercei în urechi, ca să aibă noroc și să nu fie deocheți. Femeile, care, nu arareori, și mai ales în tinerețe, sunt de-o frumusețe rară, arată la alegerea toaletei lor mult gust; capul și-l leagă, mai ales în Bucovina, cu un șal mare galben sau roșu de lână, au predilecțiune pentru culori intense, fuste de lână cumpărate de la oraș și un cojoc mare din piei de oaie.

Atât fetele cât și nevestele poartă la gât salbe prețioase de monede vechi de argint și de aur în valoare de mai mulți galbeni. Copiii de Țigan înșă nu se îmbracă, ci aleargă pe drumurile satelor în costumul strămoșului Adam". (D. Dan, Țigani din Bucovina, 1892).

Verificați-vă cunoștințele!

1. Arătați pe hartă teritoriul Bucovinei!
2. Cine a hotărât eliberarea romilor din Bucovina?
3. Ce impresie lasă asupra voastră descrierea lui Dimitrie Dan din 1892?

De la robie la emancipare în Europa modernă

Lecția 40

Societate și economie

Creșterea accelerată a populației și extinderea legăturilor economice cu statele din Europa Centrală și de Vest au fost principalii factori în dezvoltarea Țării Românești și a Moldovei. Schimbările demografice au modificat echilibrul social al secolului anterior. Totodată, suprafața de pământ destinată agriculturii devine insuficientă. Numărul și mărimea orașelor au crescut rapid, în primul rând datorită migrației de la țară la oraș. În jurul anului 1840 clasa mijlocie devenise principala forță în expansiunea orașelor.

La nivel european, sunt tot mai multe vocile care se ridică împotriva sclaviei negrilor din Statele Unite ale Americii și din coloniile Angliei și Franței. Declarația de la Viena din anul 1815 a fost primul document internațional care a condamnat sclavia.

Rețineți!

Vocabular:

expansiune – mărire a suprafeței, extindere

Realități social-economice de dinaintea Dezrobirii

O mare parte a populației rromice era deja așezată în localități înainte de epoca dezrobirii.

Mihail Kogălniceanu, la anul 1837, remarcă faptul că rromii așezați în sate și orașe aveau locuințe stabile, că și-au uitat cu totul limba, și-au pierdut moravurile și obiceiurile pe care le aveau ceilalți rromi nomazi, astfel încât nu mai puteau fi deosebiți de români. Până la eliberarea din robie, nu au existat măsuri speciale din partea statului în vederea sedentarizării rromilor, aceasta produ-

cându-se într-un mod natural. Statul și particularii încep să-și închirieze pentru sume însemnate de bani robii, care sunt tot mai mult folosiți în agricultură, odată cu creșterea importanței acesteia.

Verificați-vă cunoștințele!

Stabiliți două diferențe între situația rromilor nomazi și cea a rromilor sedentari din anii de dinaintea Dezrobirii!

Lecția 41

Începutul schimbării

Eliberarea robilor rromici trebuie pusă în legătură directă cu schimbările care zguduie și transformă Europa centrală și de vest, atingând cu o oarecare întârziere și spațiul românesc.

Boierii tineri, proprietari de robi, călătoresc în Europa și învață la universitățile din Paris, Viena, Berlin, iar când se reîntorc în țară își dau seama că robia rromilor este o rușine a țării în fața statelor civilizate și încearcă a schimba acest lucru. Robia făcea parte din ordinea socială a țării, opunându-se învățaturii religiei creștine, umanității și interesului vital al statului. Ea era o plagă a societății care trebuia cât mai repede vindecată.

Eliberarea rromilor din robie a constituit prima mare reformă socială și a durat aproximativ 20 de

ani. (V. Achim, *Țigani în istoria României*, 1998). În anul 1839, este desființată interdicția de căsătorie cu români, respectiv cu românce, iar în anul 1844 se interzice desfacerea cununii dintre un rob și o persoană liberă. În aceste cazuri, cel aflat în robie devine om liber, el fiind obligat să se răscumpere, plătind stăpânului pentru persoana sa. Dacă nu avea banii necesari, ei aveau să fie dați cu împrumut din fondul veniturilor bisericești. Copiii rezultați din căsătoriile între persoane libere și robi erau liberi.

„Orice om poate să-și angajeze serviciile, timpul său, dar el nu poate să se vândă. Persoana sa nu este o proprietate alienabilă. Legea nu recunoaște nici un fel de domesticitate” (Declarația poporului francez din 1793).

Primele legi ale Dezrobirii

Prima lege care a desființat robia unei categorii de rromi a fost adoptată, în Țara Românească, la 22 martie 1843. Câțiva ani mai târziu, la 11 februarie 1847, la propunerea domnitorului Gheorghe Bibescu, se votează o lege prin care sunt eliberați din robie toți rromii mitropoliei, ai episcopiiilor, ai mănăstirilor și metocurilor (case ale călugărilor), ai bisericilor și ai oricărui alt așezământ public. Legea nu prevede nici o despăgubire. Impozitul pe care statul urma să îl încaseze de la persoanele eliberate urma să servească la răscumpărarea robilor pe care boierii îi vor vinde.

În Moldova, la 31 ianuarie 1844, la propunerea domnitorului Mihail Sturza, a fost adoptată legea care îi elibera pe rromii aparținând bisericii și mănăstirilor. Impozitele adunate de la ei formau un fond special destinat răscumpărării robilor pe care particularii îi scot la vânzare. La 14 februarie 1844, a fost votată legea prin care robii statului, atât cei așezați în localități cât și cei nomazi, deveneau liberi, dobândind aceleași drepturi ca și ceilalți locuitori ai țării.

Lecția 42

Revoluția de la 1848

Declanșată la Paris ca o reacție a poporului francez la nevoia modernizării statului, revoluția se extinde și în spațiul românesc, datorită nemulțumirii generale față de vechile orânduieli ale țării. În Țara Românească, unde revoluționarii au reușit să preia puterea vreme de trei luni, Proclamația de la Islaz din 9/21 iunie 1848 a fost citită în fața unei adunări alcătuită majoritar din țărani. Se dorea ca la baza organizării statului să stea principiul suveranității poporului român, iar această suveranitate să fie exercitată prin reprezentarea tuturor stărilor societății în cadrul unei adunări generale. Printre multe alte revendicări, emanciparea țăranilor clăcași și *dezrobirea rromilor* constituiau cerințe urgente

legate de înapoierea social – economică a țării. Intervenția armatelor otomane a determinat revenirea la situația de dinaintea izbucnirii revoluției, inclusiv continuarea statutului de robi pentru rromi.

Rețineți!

Vocabular:

suveranitatea poporului – exercitare a puterii în stat de către popor

emanciparea țăranilor – ieșirea țăranilor din sistemul obligațiilor față de boieri

revendicare – cerere, solicitare

Îmbunătățirea situației robilor

Născut în anul 1795, fiu al marelui boier Dimitrie Bibescu, Barbu Știrbei (1849-1856), noul domnitor al Țării Românești de după Revoluția de la 1848, instituie o serie de legi care aveau ca scop ameliorarea situației țărănimii. Și reforma învățământului este prioritară, domnitorul luând măsuri ca în fiecare județ să se înființeze școli primare cu predare în limba română. El este interesat și de problema robilor rromi. La 22 noiembrie 1850, a fost dată o poruncă domnească, prin care se interzicea ca familiile de rromi să mai fie despărțite prin vânzare sau donație. Sunt interzise și vânzările de rromi între particulari. Atunci când era vorba de una până la trei familii, proprietarul trebuia să se adreseze statului care îi cumpăra și îi puneă imediat în

libertate. În anul următor, se ia hotărârea ca statul să-i cumpere pe robii care sunt bătuți de stăpânii lor.

Aceste legi nu puteau avea altă urmare decât ducerea reformei până la capăt, eliberarea definitivă a ultimilor robi.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Care sunt principalele reforme inițiate de Barbu Știrbei?
2. În ce fel influențează ele viața robilor rromi?

Dezrobirea ultimilor sclavi

La 20 februarie 1856, în Țara Românească a fost desființată robia rromilor particularilor, statul despăgubindu-i pe foștii stăpâni cu 10 galbeni pentru fiecare rrom eliberat.

În Moldova, la cererea domnitorului Grigore Alexandru Ghica către Sfatul Administrativ de abolire a robiei rromilor, foarte puțini proprietari de robi au răspuns acestei cereri umanitare. Petre Mavrogheni și Mihail Kogălniceanu au redactat un proiect de lege prin care se desființa robia ultimei categorii de rromi robi, cea a "particularilor". Grigore Al. Ghica se adresează și Divanului Obștesc, care ia în dezbateră proiectul și îl adoptă în unanimitate la 22 decembrie 1855. Proprietarii urmau să primească o despăgubire de 8 galbeni, pentru lingurari și vătrași, și de 4 galbeni pentru lăieși. Evident, conștientizând pierderile în propriul buget, un număr considerabil de boieri a redactat un memoriu împotriva eliberării rromilor, rămas fără rezultat.

Mihail Kogălniceanu

Ineficiența măsurilor statului

Robii au fost eliberați, dar statul nu a dat rromilor pământul și uneltele necesare lucrării lui, cu toate că, din punct de vedere juridic, au fost asimilați țărănilor și plăteau impozit la stat. Astfel, rromii au trebuit să lucreze mai departe pe pământul foștilor stăpâni, viața lor neschimbându-se semnificativ. Abia prin reforma agrară din anul 1864, din timpul domnitorului Al. I. Cuza, unii rromi primesc pământ, devenind mici țărani proprietari de pământ.

Lipsa unor măsuri radicale ale statului pentru a îmbunătăți în mod real condițiile de viață ale

minorității rrome se datorează înapoierii economice și legislative generale a fostelor principate dunărene. Situația politică internă și externă era departe de a fi stabilă, România găsindu-se în primii ei ani de existență.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Când au fost ultimii robi eliberați? Din ce categorie făceau ei parte?
2. În Moldova, despăgubirea plătită de stat pentru rromii vătrași era de ... galbeni ?

Rromii – cea mai numeroasă minoritate din Principatele danubiene

În Țara Românească, Ministerul de Finanțe a întocmit o statistică, în anul 1857, în care au fost înregistrați toți rromii eliberați, pe categorii de proveniență. Aceștia erau în număr de 33 267 familii de "emancipați", ceea ce înseamnă aproximativ 166 335 persoane. Având în vedere că în țară existau, conform aceleiași statistici, 466 152 familii (x 5 membri fiecare = 2 330 760 suflete), înseamnă că robii emancipați reprezentau 7,13% din populația țării.

În Moldova, începând cu anul 1856, când au fost eliberați robii particularilor, rromii nu mai sunt

menționați în statistici, fiind considerați români. Estimările din epocă ne dau cifre care se situează în jurul valorii de 100 000 - 120 000 rromi, ceea ce, dintr-un total al populației Moldovei de 1 463 927 persoane (recenzate la 1859), procentul era tot cam 7%.

În total, în Țara Românească și în Moldova, trăiau aproximativ 200 000 - 250 000 de rromi, însemnând o treime din numărul rromilor din Europa (Viorel Achim, *Țigani în istoria României*, 1998).

Migrația rromilor nomazi spre vest

Cu toate că România a fost o țară care a primit imigranți de la jumătatea secolului XIX și până la declanșarea celui de-al doilea război mondial, o parte importantă a rromilor nomazi a preferat să părăsească România și să migreze spre vest.

Rromii sedentari erau integrați în satele românești. Aceștia practicau agricultura sau erau fierari, astfel că au ales să-și continue viața printre țărani români. Datorită fricii că sclavia putea reapare, mulți rromi nomazi au plecat în țări din Europa Centrală și de Vest și chiar în Rusia. Grupuri însemnate de rromi ajung în America, inclusiv în America de Sud, Australia. Ei erau independenți din punct de vedere economic, își câștigau hrana prin comerțul cu obiecte fabricate de ei și prin reparațiile vaselor și ale căldărilor

sătenilor din localitățile pe unde treceau. Toată averea lor și casa lor se rezumau la căruțele cu coviltir și la ce se găsea în ele, astfel că le-a fost ușor să părăsească România și să plece spre alte țări.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Ce grupuri de rromi au migrat spre vest după Dezrobire?
2. Enumerați cauzele care au determinat acest tip de migrație!
3. În ce fel putem asemăna migrația rromilor de atunci cu plecarea rromilor români în țările din vestul Europei, începând cu anul 1990?

A doua mare migrație a rromilor (1860-1914)

Abolirea sclaviei populației de culoare din Statele Unite ale Americii (Studiu de caz)

Sclavia populației de culoare în Statele Unite ale Americii era o moștenire a dominației britanice, a perioadei în care America de Nord era o colonie a Marii Britanii. După câștigarea independenței, americanii au menținut sclavia.

Abolirea sclaviei a fost adusă în discuție în anul 1787, anul adoptării Constituției americane. Membrii Adunării Constituante au considerat însă că sclavia este o formă de proprietate privată și ei nu pot decide în privința ei.

În anul 1807, din dorința de a limita sclavia, s-a dat Legea interzicerii negoțului cu sclavi. Ca urmare, sclavii nu mai puteau fi importați, dar erau comercializați din resurse locale. Statele americane din sud cultivau cu ajutorul sclavilor suprafețe întinse de bumbac. Ele considerau că desființarea sclaviei ar fi dus la prăbușirea societății americane în aceste state.

Anglia a suprimat sclavia în coloniile sale, în anul 1833. Franța face același lucru în anul 1848, odată cu schimbările aduse de revoluție.

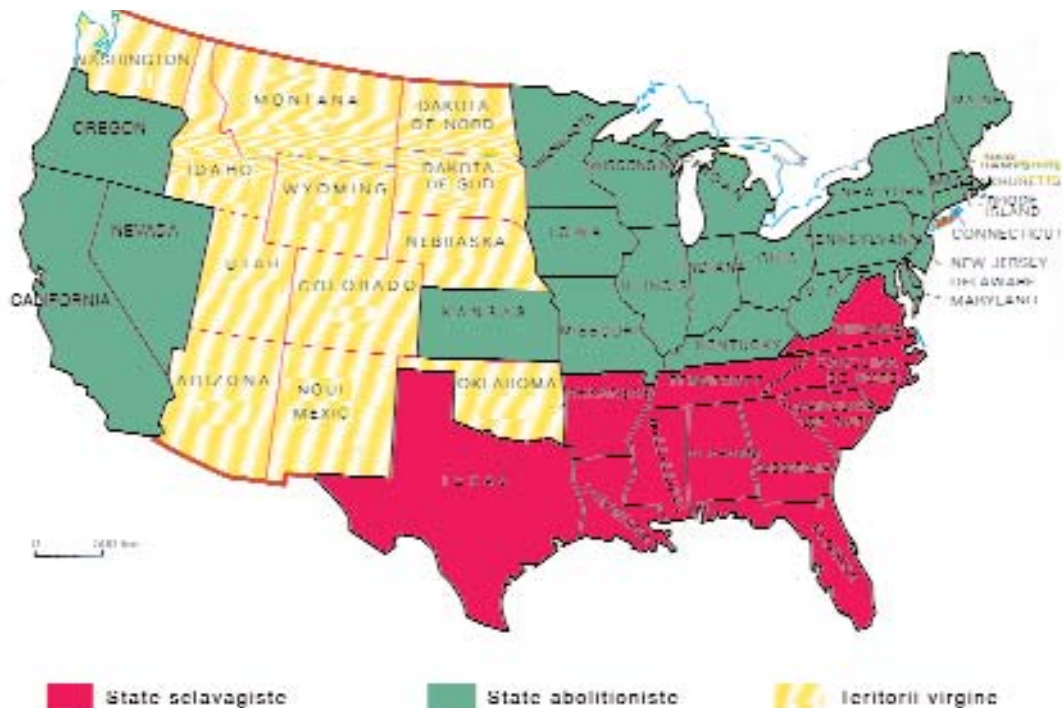
Problema sclaviei este cauza determinantă a războiului civil (1861-1865). În anul 1863, președintele Statelor Unite ale Americii hotărăște să-i elibereze pe negrii din statele din sud.

Statele din nord, conduse de Abraham Lincoln sunt învingătoare în anul 1865. Acest fapt a însemnat sfârșitul sclaviei.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Definiți următorii termeni și alcătuiți cu fiecare dintre aceștia câte o propoziție: *revendicare, suveranitatea, emancipare, vătrași, despăgubire!*
2. Completați spațiile libere din propozițiile de mai jos cu informația corectă:
 - a. În timpul revoluției de la 1848 robii romi au fost
 - b. ... a fost prima mare reformă socială și a durat aproximativ 20 de ani.
3. Numiți trei modificări suferite de Țara Românească și Moldova în secolul al XIX-lea!
4. Care categorie de robi a fost prima dată eliberată? De ce credeți că s-a întâmplat așa?
5. Comparați numărul rromilor din perioada dezrobirii cu numărul rromilor din ultimul recensământ pe care îl cunoașteți! Ce concluzie trageți?
6. Comparați eliberarea rromilor din țările române cu eliberarea populației de culoare din Statele Unite ale Americii! Identificați trei deosebiri și două asemănări între cele două situații analizate!

SUA în perioada Războiului de Secesiune (1861-1865)

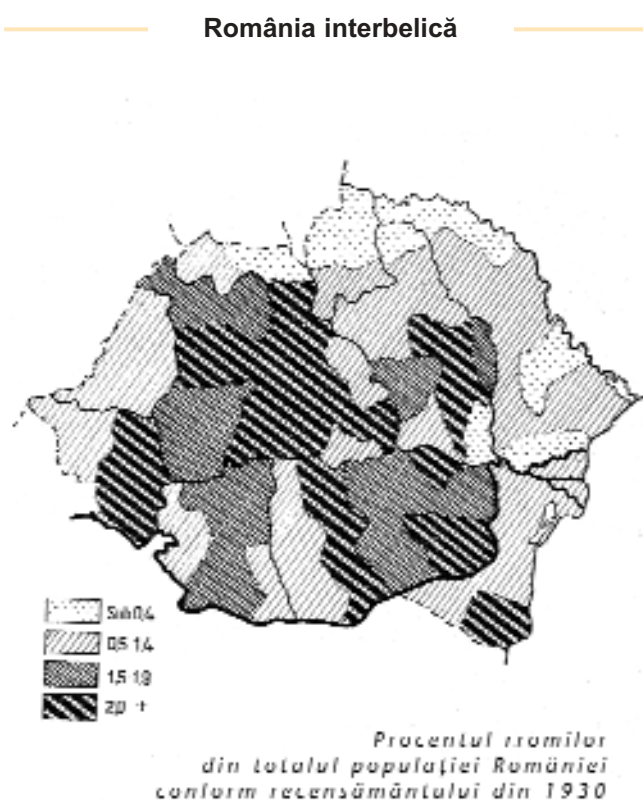
Considerații generale

După realizarea mării Uniri și după formarea Statului România, numărul populației de rromi a crescut simțitor, dar la recensământul general din anul 1930 s-au declarat *țigani* 262 501 persoane, adică 1,5% din populația țării. Atunci, potrivit statisticilor, 221 726 rromi (84,5% din total) locuiau în sate, iar 40 775 (15,5%) în orașe. O simplă comparație între cifrele anterioare, care numai pentru Țara Românească și Moldova dădeau această cifră, și rezultatele recensământului din anul 1930 denotă că rezultatele lui nu redau exact numărul rromilor care trăiau în România. Ion Chelcea, în lucrarea sa, publicată în anul 1944, *Țigani din România. Monografie etnografică*, menționa cifra de 525 000 de rromi.

Ca urmare a concurenței care își făcea apariția pe piață, rromii abandonează multe din ocupațiile lor tradiționale. Se realizează în acest fel o reorientare profesională care duce la practicarea unui comerț ambulant, mai ales cu produse textile.

Verificați-vă cunoștințele!

În tabel sunt trecute rezultatele recensământului din 1930. Câți rromi trăiau atunci în regiunea voastră? Câți trăiesc astăzi?

(Ion Chelcea, *Țigani din România. Monografie etnografică*, 1944)

Datele recensământului din anul 1930

Entitatea teritorială	Declarații rromi după:	
	Neamul declarat (originea etnică)	Limba maternă rromani
România	262.501	101.015
Oltenia	22.239	8.506
Muntenia	71.784	22.886
Dobrogea	11.446	5.620
Moldova	32.194	13.598
Basarabia	13.518	6.598
Bucovina	2.164	232
Transilvania	75.342	29.106
Banat	17.919	8.688
Crișana-Maramureș	15.895	5.859

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Sabin Mănăilă*. Dosar XII/209 (preluat din lucrarea *Deportarea rromilor în Transilvania*, 2000).

(Din arhiva „Aven Amentza“)

Încercări de emancipare politică

Perioada interbelică se remarcă prin începutul mișcării rrome de emancipare și apariția unei elite de tip nou, care nu și-a pierdut odată cu ascensiunea socială identitatea etnică. Au fost înființate organizații socio-profesionale proprii.

În martie 1933, la București, Calinic I. Popp-Șerboianu a înființat Asociația Generală a Țiganilor din România. Se aveau în vedere: alfabetizarea, publicarea de cărți privind istoria rromilor, înființarea unei universități populare rrome, a unui „muzeu național” rrom, înființarea de ateliere unde să lucreze rromi, colonizarea tuturor rromilor nomazi, înființarea de „sfaturi județene” și a unui „sfat suprem al bătrânilor” pentru rezolvarea unor litigii între rromi etc.

G. A. Lăzărescu-Lăzurică, scriitor și gazetar rrom, inițial colaborator al lui C.I.P.Șerboianu, a părăsit asociația și a pus bazele Uniunii Generale a Romilor din România, al cărei prim congres (din 8

octombrie 1933), cu participare internațională, a ales comitetul de conducere și ca președinte activ pe Lăzurică, iar ca președinte onorific pe muzicianul Grigoraș Dinicu. La 11 august 1934, „Asociația Uniunii Generale a Romilor din România” îl are ca președinte pe comerciantul Gheorghe Niculescu, aceasta dovedindu-se activă în relațiile rromilor cu autoritățile și editând organe de presă proprii: *O Róm* la Craiova (septembrie-octombrie 1934) și *Glasul Romilor* la București (1934-1941).

Verificați-vă cunoștințele!

1. Ce eveniment se leagă de numele lui Calinic I. Popp-Șerboianu?
2. Când a fost primul congres al Uniunii Generale a Romilor din România?
3. Întrebați pe bunicii voștri dacă își mai amintesc despre acțiunile rromilor din perioada interbelică!

Măsuri polițienești împotriva rromilor

Ideologia nazistă îi considera pe rromi ca pe o „națiune de categoria a doua”, datorită faptului că erau nomazi și practicau activități străine de poporul german. Expulzările inițiale la care au fost supuși rromii nu au mulțumit autoritățile germane, astfel că, în anul 1938, rromii au fost încadrați dintr-o categorie socială inferioară într-o categorie rasială inferioară.

Cuceririle teritoriale ale Germaniei naziste au cauzat izolarea rromilor și în noile teritorii ocupate. Marea majoritate a guvernelor țărilor europene ocupate sau aliate a sprijinit politica Germaniei în timpul războiului, datorită rasismului lor împotriva rromilor. Rromii au fost obligați să-și instaleze rulotele în locuri special amenajate, unde erau păziți de soldați.

În anul 1941 rromii au fost închiși în lagăre de concentrare, în ghetouri și lagăre de exterminare,

alături de evrei. Lagărele rromilor erau denumite „lagăre de familie”, rromii preferând să fie închiși împreună cu toată familia în același loc. Nu existau barăci separate pentru femei și copii, ca în cazul evreilor și al polonezilor. Acest fapt a determinat uciderea familiilor întregi de rromi în camerele de gazare.

Reich-ul trebuia să fie curățat de evrei și de rromi și pentru atingerea acestui țel zeci de mii de rromi au fost executați.

În România, în Bulgaria și, mai ales, în Iugoslavia, milițiile naziste au dat dovadă de cruzime în acțiunile lor împotriva rromilor.

Știați că...

* În România, Garda de Fier a ucis rromi la fel cum au procedat și trupele SA și SS în Germania?

Adolf Hitler

Copii în lagărele de exterminare

Rețineți!

Vocabular:

Holocaust – uciderea prin ardere a unui mare număr de oameni. În antichitate, desemna o jertfă adusă zeilor, animalul sacrificat fiind ars complet.

rasism – desconsiderarea unui grup de oameni de către alții datorită diferenței etnice

rasă inferioară – teorie greșită potrivit căreia există popoare inferioare altor popoare

Verificați-vă cunoștințele!

1. Cum erau rromii considerați de germani în anii de dinaintea declanșării războiului?
2. Din ce cauză au ajuns rromii să fie persecutați și uciși?

Ideea deportării rromilor

Datorită modificării regimului politic în România, prin guvernarea generalului Ion Antonescu, și a puternicei influențe germane, și-a făcut loc ideea că este mai bine ca rromii să fie luați cu forța din casele și localitățile unde locuiau și să fie trimiși la est de râul Nistru, în Ucraina de astăzi. Se dorea, astfel, separarea rromilor și a altor minorități de români, pentru a se obține o națiune română pură, fără a fi amestecată cu alte rase, după modelul aplicat în Germania cu evreii și rromii.

Deportarea rromilor

Prin Ordinul nr. 19862, din 19.XI.1940, Ministerul Afacerilor Interne interzice rromilor ursari de a mai plimba urșii prin sate și prin orașe și de a mai da spectacole cu ei. Autorizațiile pe care le dețineau în acest sens le sunt retrase. Executarea acestui ordin avea a se face cu sprijinul jandarmeriei.

Din proprie hotărâre, mareșalul Ion Antonescu a decretat deportarea rromilor în Transnistria în vara și la începutul toamnei lui 1942. El și-a motivat hotărârea prin presiunea opiniei publice, care reclama unele furtișaguri și alte fapte mai grave făcute noaptea de grupuri de oameni, printre care erau și rromi. Deportarea s-a făcut în baza unui recensământ din data de 25 mai 1942, care a clasificat rromii propuși pentru deportare în două mari categorii: 1) rromi nomazi, căldărari, lingurari etc. și 2) rromi stabili, care nu aveau mijloace de existență sau ocupații precise ori care făcuseră pușcărie.

Dintre rromii "stabili", au fost recenzați pentru deportare 4.496 bărbați, 4.710 femei și 10.011 copii, 601 vehicule și 1151 animale. Evacuarea rromilor nomazi a fost făcută ca urmare a ordinului nr. 1051 din data de 24 mai 1942 al Ministerului Afacerilor Interne, urmat după ordinul 70/942 al Președinției Consiliului de Miniștri.

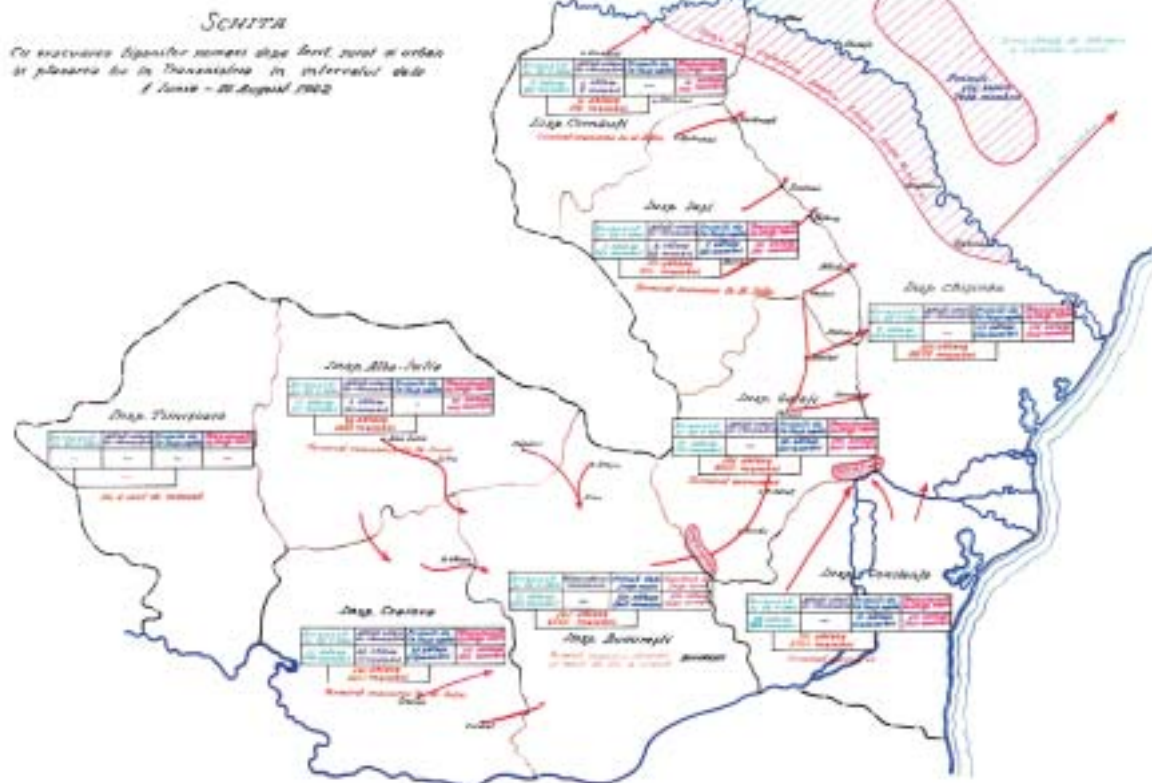
Verificați-vă cunoștințele!

1. Ce l-a determinat pe mareșalul Antonescu să decreteze deportarea rromilor?
2. În ce categorii au fost clasificați rromii propuși pentru deportare?

Acțiunile de evacuare

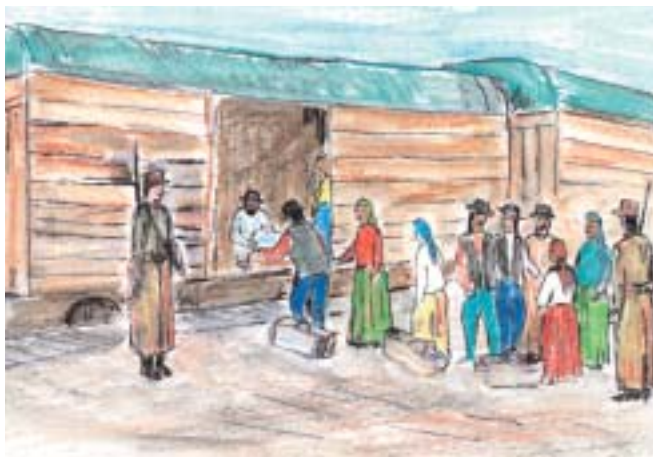
Între 1 iunie – 18 iulie 1942 au fost evacuate în Basarabia 81 de sălașe cu 5842 membri (61% din totalul care trebuia evacuat), din Basarabia fiind evacuate în Transnistria 54 de sălașe cu 5027 membri (53% din totalul care trebuia evacuat în Transnistria). Au fost deportați între 25 000 și 300 000 de rromi, și anume, toți nomazii, precum și o parte dintre rromii stabili. Chiar și soldații rromi, care în viața civilă erau nomazi, au fost scoși din armată și trimiși în Transnistria. Rromii au fost

așezați în hotarul sau în vatra unor sate situate pe malul Bugului și ținând de județele Golta, Oceakov, Balta și Berezovka. Unii rromi au fost cazați în bordeie de pământ, iar alții în case. Nu le-au fost asigurate condiții minime de cazare și de încălzire pe timpul iernii, într-o casă cu trei camere fiind îngrămădiți 20-25 de oameni.

(Preluată din arhiva „Aven Amentza”)

Trenul morții

Drumul spre pieire

Încetul cu încetul, gardurile, acoperișurile din lemn și tot ceea ce putea arde s-au folosit pentru încălzire pe timpul iernii, astfel că în primăvară satele erau de

nerecunoscut. Bolile au lovit crunt oamenii, făcând victime numeroase, atât în rândul rromilor deportați, cât și printre jandarmii care trebuiau să-i păzească.

(...)

„Datorită acestei stări de lucruri la iarnă vor muri de frig și subalimentare cum au murit și în iarna trecută, rămânând ca la primăvara viitoare problema țiganilor să dispară odată cu dispariția lor”

(...)

INSPECTOR JANDARMI ODESSA
Lt. colonel, Petrescu

(...)

„Într-o săptămână au venit 15000 de țigani, Comandantul Legiunii de jandarmi mi-a raportat verbal, după primele trenuri, că aceștia au venit într-o stare de mizerie de neînchipuit. Am plecat cu automobilul și am întâlnit grupuri, grupuri, îndreptându-se pe jos și cu căruțele spre sovhozuri. Erau mulți bătrâni, femei și foarte mulți copii. În căruțe erau paralizici, bătrâni de peste 70 de ani, orbi, cerșetori, unii muribunzi. Marea majoritate, aproape goi, în zdrențe”.

(...)

Lt. colonel Vasile Gorsky, fost prefect al județului Oceakov

15 aprilie 1945

(Mărturie consemnată în vol. *Deportarea rromilor în Transnistria*, 2000).

Verificați-vă cunoștințele

1. Își mai amintesc bunicii voștri care au fost deportați despre condițiile grele de viață din Transnistria?
2. La ce vă gândiți când citiți cele două relatări de mai sus?

Realitatea dură a Transnistriei

Măsura deportării a vizat persoanele considerate periculoase pentru siguranța cetățenilor și pentru ordinea în stat. O strămutare a populației de asemenea dimensiune nu putea avea loc fără multiple greutăți și greșeli din partea legiunilor (companiilor) de jandarmi în primul rând. Au fost deportați și romi stabili, buni meseriași, care nu avuseseră vreodată probleme cu poliția. Există numeroase cereri din partea lor și din partea satelor de care aparțineau, pentru a fi scoși de pe listele celor care urmau a fi deportați, sau, în cazul în care deportarea avusese deja loc, pentru a fi aduși înapoi. Mulți soldați romi reîntorși de pe front și-au găsit părinții, soțiile și copiii deportați în Transnistria și au cerut reîntoarcerea lor de acolo. Datorită unor condiții de trai extreme, în Transnistria au murit de foame, frig, boli și mizerie jumătate sau chiar mai mult dintre romii deportați.

Romii n-au fost dezertori, trădători, nici spioni și acolo unde au fost duși, au făcut treabă, au muncit fără murmur. Că au rămas în urmă cu progresul vremurilor, nu este vina lor. Dacă, în trecut, s-ar fi ocupat cineva mai îndeaproape de acești oameni necăjiți, vă asigurăm că mult s-ar fi schimbat soarta lor și astăzi nu ar mai fi vorba de „rasism”.

(Gheorghe Niculescu, președinte al Asociației Uniunea Generală a Romilor din România, în „Glasul romilor”, anul VII, nr. 1, aprilie 1941, p.3).

Cu toate că ar fi trebuit să fie auzit glasul întregii națiuni române, singurul om politic care a protestat împotriva măsurilor inumane luate de regimul antonescian împotriva romilor a fost istoricul și omul politic Constantin I. C. Brătianu, care, la 16 septembrie 1942, i-a trimis următoarea scrisoare Mareșalului Antonescu:

„Domnule Mareșal,

După persecuțiunile și expulzările evreilor, ca represalii în contra coreligionarilor lor din Bucovina și Basarabia, și sub influența tratamentului ce au suferit în Germania, astăzi se iau măsuri foarte stricte în contra țiganilor care sunt ridicați cu forța spre a fi trimiși, în vagoane plumbuite, în Transnistria, cum se întâmplă la Pitești. Nimeni nu înțelege scopul și interesul acestor expulzări. După cum știți foarte bine, acești cetățeni români nu au fost până astăzi supuși în Statul nostru la un tratament special. Ei sunt ortodocși ca și românii și ocupă în țara noastră un rol economic important, fiind meseriași dibaci, ca: potcovari, fierari, căldărari, cărămidari, zidari sau lucrători agricoli și salahori. Mulți sunt mici negustori, mici proprietari, lăptari

etc. Aproape toți lăutarii din țara noastră sunt țigani și nu este sărbătoare populară care să se poată dispensa de concursul lor. Deodată, autoritățile le pun în vedere să plece din țara în care s-au născut și în care moșii și strămoșii lor au trăit, din țara pentru care, ca buni români, și-au vărsat sângele fiind înrolați în armată. În preajma iernii, ei trebuie să-și lichideze în câteva ore gospodăriile lor, din care nu au dreptul să ducă cu dâșii decât 20 de kg obiecte și îmbrăcăminte. Bătrâni, femei și copii sunt aruncați peste hotare în niște regiuni necunoscute lor, în care nu au nici un rost în viață. Și pentru ce această cruzime? Ce vină au nenorociții? Ce folos va rezulta din expulzarea lor? Oare, Țara românească, mai cu seamă după războiul actual, este suprapopulată și

Ion Antonescu

are o abundență de meseriași și muncitori, care cere sacrificarea unui număr mare din cetățenii ei? Nu-mi pot închipui că măsurile ce se iau pornesc din inițiativa sau cu știința Conducătorului Statului și, de aceea, fac apel la Dvs., ca să faceți să înceteze o persecuțiune care ne va duce cu câteva secole înapoi, din istoria omenirii. Gândiți-vă ce se va întâmpla în Rusia reconstruită, care ar urma exemplul dat de noi și care, pe de o parte, ar deporta în Turchestan sau în nordul Siberiei pe românii din Transnistria și ar trimite înapoi în România pe miile de cetățeni români expulzați sub regimul actual.

Primiți, vă rog, Domnule Mareșal, asigurarea simțămintelor mele alese.

s. Constantin I.C. Brătianu

(Text reprodus din lucrarea *Deportarea romilor în Transnistria*, 2000)

Minoritatea rromă în noile condiții social-politice și economice ale societății (1945 – 1965)

Situația politică a României în perioada 1945-1965

După 23 august 1944, comuniștii începuseră lupta pentru puterea politică și instaurarea unui regim politic nou. Ca urmare a *propagandei* pe care și-o făceau comuniștii, la începutul anului 1946 Partidul Comunist număra câteva zeci de mii de membri și numărul era în continuă creștere. În rândurile sale și al nou-formatelor *gărzi muncitorești* și-au găsit locul și mulți rromi, a căror "origine sănătoasă" le oferea acum drepturi pe care nu le avuseseră înainte.

La 24 ianuarie 1945, Bucureștiul a fost ocupat de unități militare rusești de blindate, pentru că regele refuzase demiterea guvernului Rădescu. Acestea au ocupat radioul și au interzis apariția presei. Guvernul Rădescu a demisionat, conduce-

rea țării fiind preluată de Guvernul lui Barbu Știrbey. La 6 martie 1945, acesta a fost înlocuit de Guvernul Petru Groza, dirijat de comuniști. Este momentul în care a fost instaurat la putere regimul comunist în România.

Societatea românească a suferit mari transformări. Astfel, la 23 martie 1945 s-a realizat o *reformă agrară*, prin care terenul agricol trebuia să aparțină întregii țării și nu să fie proprietatea particularilor. De asemenea, au fost interzise ziarele de *opozitie*, au fost eliminați din aparatul de stat toți aceia care nu împărtășeau ideile noului regim instaurat la 30 martie 1945, s-au creat tribunale populare și s-au organizat lagăre pentru deținuții politici.

Problema minorității rrome

În anul 1948, când regimul comunist se instalase pe deplin în România, Uniunea Generală a Rromilor a fost desființată, ca de altfel tot ceea ce însemna formațiune politică de altă orientare decât cea comunistă. De altfel, în documentele PCR privitoare la problema naționalităților, începând cu *Rezoluția* Biroului Politic din decembrie 1948 și continuând cu celelalte documente de partid, inclusiv programul PCR, nu se vorbește de existența rromilor în România. O singură dată, sub aspect politic, s-a acordat atenție rromilor și anume în campania electorală din 1946, când Blocul Partidelor Democratice (BPD), din care făcea parte și PCR, a adresat manifeste speciale rromilor folosind apelativul "*Frați romi și romițe*". Aceasta s-a întâmplat la 17 mai 1946, când se formase Blocul Partidelor Democratice.

La 19 noiembrie 1946, s-au organizat alegeri "libere și nestingerite". În realitate, a avut loc o mare *fraudă electorală*, 78,46% din voturi revenind BPD.

În anul 1947, regele era în așa-zisa "grevă regală" (regele a refuzat să mai semneze legile și decretul emise de cabinet), țara fiind condusă de Guvern. La 30 decembrie 1947, regele este obligat de către Petru Groza și Gheorghe

Gheorghiu-Dej să renunțe la tron, iar România este proclamată Republica Populară Română.

După cum se știe, în noiembrie 1947 PCR și PSD formaseră PMR, denumire care, la Congresul al VI-lea, din 13 aprilie 1948, redevine PCR.

La 13 aprilie 1948, Constituția României, votată de Marea Adunare Națională, avea la bază ideea că "întreaga putere emană de la popor". Patru ani mai târziu, la 24 septembrie 1952, apare o nouă Constituție, care consființa preluarea puterii politice de către PCR.

Începând cu 1948, comuniștii au acționat împotriva a tot ceea ce însemna element democrat. *Represaliile* împotriva celor care nu acceptau noul regim au făcut ca întreaga țară să fie cuprinsă de o teamă extrem de puternică inspirată de cei care intraseră în rândurile *Securității Statului* și ale *Miliției Populare*, create în anii 1948 -1949.

"Sunt rrom și, dacă am văzut că ne primește și pe noi, am vrut să fac Școala de miliție, dar când am văzut ce fac, că băteau și ucideau oameni, n-am mai vrut." (Victor Marinache, Teleorman)

Între anii 1949-1964, dar și în anii următori, un mare număr de persoane au fost arestate și trimise în închisori și în lagăre de muncă forțată (la Aiud, Pitești, Sighet, Gherla și, mai târziu, la Canalul Dunăre-Marea Neagră). Represaliile noului regim au fost îndreptate și împotriva rromilor, mai ales a celor pe care autoritățile îi bănuiau că dețin aur sau despre care aveau informații certe în acest sens.

“Prin ‘60, milițienii Alimănescu și Firu i-au strâns pe rromii pârâți că au aur și pe mulți pe care-i știau că nu fac lucruri curate, vreo 20 de persoane, și i-au dus pe drumul de la Turnu (Măgurele, n.n.) până la Slatina. Acolo, în liziera cu salcâmi, i-au împușcat. De atunci, a intrat frica în rromi: cum îi chema la miliție, cum dădeau tot aurul pe care îl aveau îngropat. Dacă era scos din pământ de milițieni, atunci aurul era al statului”.
(Victor Marinache, Teleorman)

Ionel Budișteanu

În anii '50, în România, printr-un proiect al statului, câteva mii de *familii de rromi* au fost mutate forțat la marginea unor orașe sau în mici sătulețe din Bărăgan, cu scopul de a “curăța” marile orașe. Planul nu a avut succes, mulți dintre rromi revenind în locurile de unde au fost mutați, chiar cu riscul de fi condamnați.

Cel mai mare violonist și compozitor rrom din România, al vremii de atunci, Grigoraș Dinicu, a luat atitudine și a protestat împotriva strămutării rromilor, mai ales a celor nomazi, în Bărăgan. Atitudinea sa a făcut ca el însuși să fie persecutat. Ca și el, Ionel Budișteanu, artist al poporului, a protestat în fața lui Gh. Gheorghiu-Dej, spărgându-și vioara, riscând astfel strămutarea forțată.

Între 1956-1959, când procesul de colectivizare a determinat strămutarea forțată a multor rromi în Bărăgan (uneori a unor comunități întregi), oamenii acceptau fără să mai protesteze, pentru că, în realitate, erau obligați de Miliție să procedeze așa.

Rețineți!

Vocabular:

gărzi muncitorești – unități civile care aveau misiunea de împiedicare a încălcării noii ordini socialiste

fraudă – săvârșirea cu rea-credință, pentru a obține un profit, a unor fapte păgubitoare pentru o altă persoană

fraudă electorală – declararea unui număr de voturi fals pentru a câștiga alegerile în defavoarea altor partide politice

Miliție – organ al administrației de stat, având ca atribuții menținerea ordinii publice, apărarea proprietății socialiste și a celei individuale

opoziție – partid politic sau grup de partide care acționează împotriva politicii partidului de guvernamânt; raportul dintre două lucruri sau situații opuse

protest – opoziție hotărâtă asupra unei acțiuni, a unei măsuri considerate nedrepte

propagandă – răspândire, în mod sistematic, a unor idei, teorii, doctrine politice, religioase, cu scopul de a convinge, de a câștiga adepți

represalii – măsuri de pedepsire luate de organele de stat împotriva unor grupări sociale, ca urmare a săvârșirii de către acestea a unor acte de răzvrătire

reformă – schimbare, transformare politică, socială, economică

reformă agrară – măsură de ordin economic care vizează schimbarea sistemului agrar

rezoluție – hotărâre luată de un congres, de o conferință; rezolvare dată unei cereri

Securitate – faptul de a fi în siguranță; totalitatea organelor de stat care aveau sarcina de apărare a orânduirii sociale socialiste a statului

strămutare – mutare în altă parte; schimbare de reședință, domiciliu

Verificați-vă cunoștințele!

1. Când a fost instaurat regimul comunist în România?
2. Care a fost statutul populației rrome în societatea nou creată? Dar a Uniunii Generale a Rromilor?
3. Care au fost repercursiunile regimului comunist împotriva celor care se opuneau noului regim?

Situația economică a României în perioada 1945-1965

Anul 1949 a fost anul în care a început colectivizarea în România. Comuniștii începuseră să-și facă tot mai mult simțită prezența în satele românești, silindu-i pe țărani să-și cedeze pământul gospodăriilor colective. După 1949, procesul colectivizării a schimbat lumea satelor, însă abia după 1958 acest proces a fost puternic vizibil.

În 1962, 90% din terenurile agricole aparțineau deja gospodăriilor agricole de stat.

De asemenea, pentru a controla mai ușor rezultatele din economie, comuniștii au impus *planurile cincinale*, care să asigure progresul economic.

Procesul colectivizării și efectele sale asupra populației rrome

Când regimul comunist a început colectivizarea, rromii fără pământ sau cu pământ puțin s-au înscris printre primii în colectiv. Unii dintre ei, chiar dacă fuseseră cei mai săraci dintre locuitori, dacă dovedeau spirit organizatoric și fidelitate partidului, puteau promova cu mare ușurință pe linie socială. Astfel, mulți rromi au reușit să facă și carieră politică.

“După ce am venit din Transnistria, în 1946 m-am înscris în Partidul Comunist. De ce m-am înscris? Din trei motive. În primul rând, că am fost deportat și adus de ruși în țară, în al doilea, dacă nu erau rușii nu venea o bună parte din rromi înapoi în România; le rămâneau rromilor oasele pe acolo, poate și ale mele. În al treilea rând, pentru că în Curcani, de unde mi-e nevasta, toți rromii erau marginalizați. Și atunci m-am ridicat ca membru de partid și când mă duceam la ședințele de raion și de județ mă ridicam să susțin rromii. Dar mulți rromi au fost activiști, gospodari, oameni cinștiți. Pentru că trebuie să știți ce a fost bun la comuniști: nu primeau în rândurile partidului toți borfașii. Dacă aveai șase sau trei luni de pușcărie nu erai membru de partid (...) dar să știți că în perioada comuniștilor, rromii au avut importanța lor ca oameni și au devenit și ei un popor relativ influent. Au început să știe și ei ce e aia să nu mai aibă rogojină pe jos sau să lipească cu lut casele. Au început să aibă și ei un covor, prima dată de iută; au început să aibă și mobilă, pentru că se cumpăra în rate”. Minorități etnoculturale. Mărturii documentare – Țigani din România (1919-1944, p. 611-612, Cluj, 2001).

La sate, în Transilvania și Banat, mulți rromi au ocupat casele părăsite de *etnicii* germani care

plecaseră din țară. Aceste case le erau repartizate de către stat pentru ca zona să nu rămână nepopulată sau fără forță de muncă. În alte zone ale țării, ei s-au așezat la marginea satelor, însă cei muncitori, care deveneau cu timpul mai înstăriți, au pătruns și spre centrele satelor.

În ceea ce privește munca în agricultură, rromii erau angajați îndeosebi ca *zilieri* sau *lucrători sezonieri* de către C.A.P. -urile și I.A.S. -urile, care apelau la munca lor, deși aceștia nu erau membri ai cooperativei respective. De altfel, ei nu puteau fi membri, pentru că nu avuseseră terenuri agricole în proprietate pe care să le cedeze cooperativei.

De asemenea, mulți rromi se organizau în echipe proprii, își alegeau un lider și se angajau sezonieri la fermele agricole de stat situate la mari distanțe de localitățile de domiciliu, în zone cu deficit de forță de muncă, dar cu producție agricolă mare. În urma muncii depuse, toamna primeau bani și produse din care trăiau tot sezonul de iarnă.

Procesele de industrializare și naționalizare și efectele lor asupra populației rrome

Un pas important pentru procesul de industrializare și naționalizare a fost realizat la 11 iunie 1948 când au fost naționalizate 1060 de întreprinderi industriale și miniere. Lipsa unei calificări a făcut ca mulți rromi să lucreze mai ales în minerit, domeniu în care era nevoie de o mare forță de muncă. Alții erau angajați, mai ales ca muncitori necalificați, în noile fabrici și uzine ale statului. Femeile și-au găsit și ele locul în aceste noi întreprinderi.

Brânzan Anuța Androneta, Roșiori de Vede: „...n-aveam nici 16 ani împliniți în 1949, când m-am dus la fabrică, pentru că adusesse ăștia mașini, nu știu din ce țară, că deja aveau fabrică de țesătorie în Roșiori de pe timpul chiaburilor. Și 15 zile ne-au ținut așa să-nvățăm, să dăm examen și am dat, dar n-au putut să ne angajeze atunci, în 1949, pentru că nu avea cine să monteze mașinile. Ne-au angajat abia în ianuarie 1950”. (*Minorități etnoculturale. Mărturii documentare – Țigani din România (1919-1944, 622), Cluj, 2001*).

Muncitor rrom

Pentru unii rromi acesta a fost momentul în care au putut să arate că doresc să muncească cinstit, să practice modul de viață al românilor, să nu mai fie alungați doar pentru faptul că erau altfel decât populația majoritară.

“După ce am venit din Transnistria, atât de mult am iubit țara, că am dus muncă de lămurire între mulți tineri și am plecat în 1948 cu 6 băieți din comuna Curcani și din Budești pe un șantier național de muncă voluntară la Salva-Vișeu și apoi la Bumbești-Livezeni.” (*Ion Marin, București*)

În noiembrie 1948, statul a început să controleze cinematografele și casele de sănătate, iar doi ani mai târziu farmaciile, întreprinderile chimice și toate unitățile economice și social-culturale. Astfel, și puținii rromi care practica un comerț sau un meșteșug autorizat au fost afectați de această măsură.

Rețineți!

Vocabular:

deficitar – care este lipsit de ceva anume
deficit de forță de muncă – lipsa de forță de muncă

etnic – referitor la apartenența la un popor, la formele de cultură și de civilizație specifice unui popor

lucrător sezonier – muncitor angajat pe durata unui sezon

zilier – muncitor angajat și plătit cu ziua

proces de colectivizare - proces prin care terenul agricol deținut de cetățeni a trecut în proprietatea statului (colectivă)

proces de industrializare – proces de apariție și de dezvoltare a unei mari producții industriale, pe baza căruia industria devine ramura principală și conducătoare a economiei naționale

proces de naționalizare – proces prin care se trec, cu sau fără plată, mijloace de producție sau alte bunuri de proprietate privată sau străină în proprietatea statului

Verificați-vă cunoștințele!

1. Cum a schimbat procesul de colectivizare modul de viață al rromilor? Dar cele de industrializare și de naționalizare?
2. Enumerați efectele negative și pozitive ale acestor procese pentru populația rromă!

Tendențe de modificare în structura socio-culturală a populației romne Modificări în sfera ocupațională a rromilor

Principiile regimului comunist prevedeau că ocupațiile "private" ale cetățenilor trebuiau să dispară. Ca urmare, toate fabricile particulare au fost confiscate de stat. Supuse confiscării au fost și uneltele și materialele folosite de rromi în ocupațiile lor tradiționale - prelucrarea metalelor, a lemnului, confecționarea bijuteriilor - mai ales aurul folosit pentru bijuterii. Cei care erau pricepuți la prelucrarea metalelor erau *recrutați* de noile cooperative de stat.

Populația rromă a suferit mari prefaceri în sfera ocupațională. Astfel, rromii meșteșugari, care-și câștigau existența din vânzarea propriilor produse, au fost nevoiți să renunțe la meșteșugul lor și să lucreze în noile fabrici sau uzine.

Fierarii au lucrat, mai ales, în industria grea. Buni meseriași, ei și-au găsit un loc de muncă cu multă ușurință.

Cărămidarii au lucrat în zidărie, pe șantierele statului. De asemenea, vara lucrau și pentru persoane particulare. Încheiau un fel de contract verbal cu cei care doreau cărămizi și apoi, cu întreaga familie, se stabileau pentru un timp în satul în care aveau comenzi.

Căldărarii nu-și mai puteau practica meșteșugul decât în mică parte (puțini dintre ei mai confecționau căldări și cazane de țuică pe care le valorificau la sate). Mulți au lucrat mai ales în domeniul tinichigeriei.

Rudarii au încercat să-și mai comercializeze obiectele lucrate în lemn, însă produsele nu mai aveau prea mare căutare, fiind înlocuite de produse industriale, uneori mai performante. Acest lucru i-a determinat să se angajeze oriunde au putut găsi locuri de muncă, mulți prin cooperativele meșteșugărești. Totuși, își mai puteau valorifica obiectele în sate, pentru că produsele lor erau mai ieftine și mai accesibile, populația acceptând acest comerț neautorizat, care era în interesul ei.

Pentru cei a căror meserie nu mai avea căutare, *salubritizarea* orașelor a devenit noua lor îndeletnicire.

Alți rromi puteau fi văzuți, deseori, colectând materiale re folosibile sau achiziționând pene, fulgi, bucăți de material textil, în schimbul cărora ofereau oale, diferite obiecte de sticlă, farfurii etc.

Comercianții au fost cei care au reușit să-și practice meseria mai tot timpul. *Comerțul ambulant* era tolerat de autorități mai ales pentru că el mulțumea populația și satisfăcea necesități ale oamenilor pe care comerțul legal nu le

acoperea.

Lipsa educației și a unei calificări a făcut ca rromii să ocupe mai ales posturi de muncitori necalificați și să fie destul de prost plătiți. Studii sociologice arată că și atunci ei erau pătura cea mai săracă a

Măturătoare

populației. Până la căderea comunismului, conform statisticilor, 48-50% dintre rromii apți de muncă lucrau în agricultură. Cei care mai practicau meșteșugurile tradiționale, erau considerați "*paraziți sociali*", fapt pentru care ei au fost deseori pedepsiți, închiși sau duși cu forța la muncă.

Au existat și rromi fără nici o meserie, care nu și-au găsit locul în noua societate transformată și care erau numiți "țigani-problemă". Politica comunistă care oferea loc de muncă tuturor cetățenilor a fost privită de aceștia ca o măsură de constrângere. Ei erau urmăriți de autorități, pentru că nu doreau integrarea în noile structuri.

Bidinea

Modificări în sfera tradițiilor și obiceiurilor rromilor

Comunismul, instaurat pe deplin în România în anul 1948, a făcut ca rromii să nu mai apară în actele oficiale. Rezoluția Biroului Politic al CC al Partidul Muncitoresc Român față de *minoritățile etnice* a ignorat existența rromilor, ei nemaifiind recunoscuți ca *naționalitate conlocuitoare*. Cu toate acestea, *recensământul* din anul 1956 arată că numărul rromilor era de 104.214, adică 0,60% din populația României.

Din punct de vedere cultural, *cenșura* foarte strictă, impusă în România după 1946, a afectat apariția a peste 2000 de titluri de cărți și reviste. În acest context, Uniunea Generală a Rromilor din România, în frunte cu Gh. Niculescu, și-a reluat activitatea după război, dar nu a mai scos nici o publicație.

În anii '50 -'60, cultura rromilor era considerată o "cultura a subdezvoltării și a sărăciei" (E. Pons, 1999), rromii fiind tratați ca elemente străine ce trebuiau integrate în noua societate românească. Din această cauză, se încerca distrugerea culturii specifice a rromilor, precum și

— Preducea —

modelul lor de viață distinct. Statul nega specificul acestei populații și, de aceea, nu permitea apariția vreunei publicații sau cărți în care să fie amintite obiceiurile și tradițiile acestei minorități. O astfel de măsură a fost luată în 1960, când întreg tirajul volumului "*Basme țigănești*" al Veronicăi Huber a fost topit din dispoziția autorităților culturale comuniste.

Spre deosebire de maghiari și de germani, rromii nu aveau dreptul de a fi reprezentați ca *minoritate etnică* și nu aveau dreptul să-și promoveze tradițiile culturale. Comunismul a determinat schimbarea sferei ocupaționale a rromilor și a elementelor specifice modului lor de viață - obiceiuri, tradiții, muzică, dans, limbă. Aceștia au început să locuiască în case, au renunțat la vechile meșteșuguri și au început să lucreze în întreprinderi industriale, au acceptat căsătoriile oficiale, înscrierea în actele civile, iar mulți dintre ei au renunțat la port și limba maternă, începând să se integreze modului de viață care le-a fost impus.

Modalități de asimilare a comunităților de rromi

În timpul comunismului s-a încercat *asimilarea* populațiilor minoritare din România, inclusiv a rromilor. Acest lucru a fost, însă, destul de dificil de realizat, fapt care reiese și din analiza recensământului efectuat în 1966, care arată că în zone semnificative din țară limbile minorităților se foloseau în locul limbii române oficiale.

În ceea ce-i privește pe rromi, din recensământ reiese că 42,5% din ei au adoptat limba română, în timp ce 46,2% au păstrat limba rromani, iar 8,7% vorbeau limba maghiară (T. Gilberg, 1980: 214-215).

Procentul semnificativ de rromi care nu mai vorbeau limba rromani arată că aceste persoane erau deja asimilate, pierzându-și limba și respectiv *identitatea culturală*.

Pentru a asimila populația rromă, la începutul anilor '60, regimul comunist a încercat *stabilirea forțată a acestora în anumite zone ale țării și interzicerea tradițiilor și obiceiurilor respectivelor comunități*.

Cea mai eficientă politică de asimilare a populației rrome a fost politica educațională, prin

care învățământul devenea obligatoriu, așa încât și familiile de rromi erau obligate să-și înscrie copiii la școală. Această politică a avut, pe de o parte, efecte pozitive, deoarece li se ofereau copiilor rromi aceleași șanse ca și celorlalți copii. Astfel, mulți rromi au beneficiat de educația elementară, unii dintre ei, mai târziu, au continuat, frecventând școli profesionale și tehnice. Pe de altă parte, însă, această obligație a avut și consecințe negative. Mulți dintre elevii rromi au început să-și neghe apartenența etnică, dorind să obțină poziții mai înalte în structura socială și să nu mai fie discriminați din motive etnice. Cu toate acestea, în registrele matricole, în unele școli, în dreptul elevilor rromi era înscrisă etnia acestora – "țigan".

Studiile arată că elevii rromii aveau un nivel scăzut al frecvenței școlare, un nivel crescut al abandonului școlar și un procentaj scăzut al celor care reușeau să încheie măcar ciclul primar. Chiar dacă rata abandonului școlar la copiii de etnie rromă era încă ridicată, sistemul educațional trebuia să arate că noua politică educațională a

dat rezultate și, astfel, mulți elevi obțineau o diplomă de absolvire care să ateste că urmaseră o școală. În realitate, mulți dintre cei care aveau astfel de diplome nu dețineau nici măcar cunoștințele minime care să justifice diploma obținută. Acest lucru a determinat, mai târziu, apariția muncitorilor necalificați, care nu erau pregătiți pentru a putea fi încadrați în muncă.

Rețineți!

Vocabular:

asimilare etnică – proces de integrare a unei colectivități într-o altă colectivitate, pierzându-și caracteristicile proprii (limbă, obiceiuri).

a atesta – a arăta, a certifica

cenzură – control exercitat asupra publicațiilor, spectacolelor etc; organ de stat care exercită acest control

comerț ambulant – vânzare de produse în diferite piețe, târguri, fără a avea un loc special amenajat

integrare socială – proces complex de a include într-o societate, de a impune un anumit mod de viață unui popor care are alte caracteristici culturale

identitate culturală – recunoașterea acelorași valori culturale de către o colectivitate

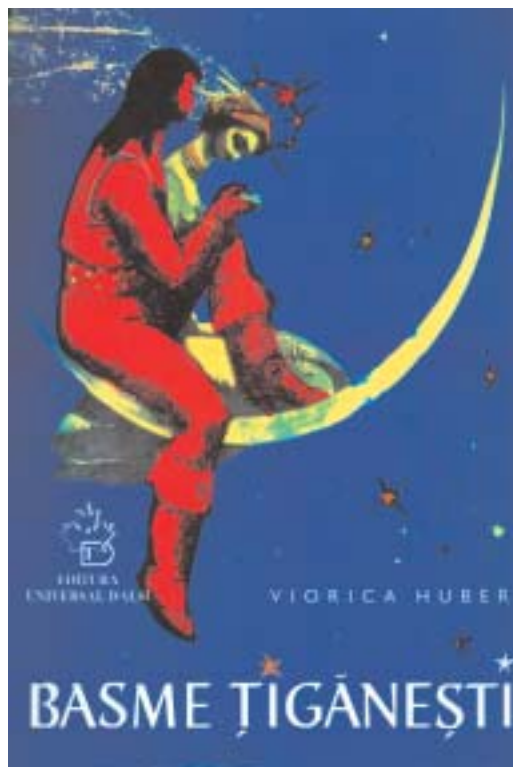
minoritate – colectivitate aflată în inferioritate numerică față de o altă colectivitate

naționalități conlocuitoare – grupuri etnice care conviețuiesc pe același teritoriu, în aceeași țară, împreună cu populația majoritară

paraziți sociali - persoane care trăiau din munca altora

recensământ – înregistrarea periodică a numărului de bunuri și de locuitori ai unei țări

recrutat – primit într-o cooperativă, întreprindere, asociație

Cartea „Basme țigănești“ de Veronica Huber (lucrare interzisă și „topită“ în 1960 de autoritățile comuniste a fost republicată în anul 1997.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Enumerați neamurile de rromi care au suferit mari modificări în sfera ocupațională!
2. Cu ce se ocupau rromii a căror meserie nu mai avea căutare?
3. Cum era considerată cultura rromilor în această perioadă?
4. Ce efecte au avut asupra comunităților de rromi politicile de asimilare?

Minoritatea rromă în perioada regimului ceaușist 1965-1989)

Lecția 55

Contextul politic și social-economic din România în această perioadă

În martie 1965, în urma decesului lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, ca lider al PCR, a fost ales Nicolae Ceaușescu. În același an, s-a adoptat o nouă Constituție în care se prevedea că țara se va numi Republica Socialistă România și va fi organizată în județe.

Între anii 1965 –1974, noul regim a emis anumite hotărâri prin care se permiteau unor persoane să se deplaseze în străinătate. Regimul polițienesc a devenit mai puțin represiv și a fost încurajată chiar proprietatea privată.

Nicolae Ceaușescu

În ceea ce privește minoritățile, la sfârșitul anilor '60, s-au creat Consilii Naționale ale Oamenilor Muncii, aparținând minorităților maghiară, germană, ucraineană etc. Pentru minoritatea rromă nu a fost constituit un astfel de Consiliu, rromii nefiind recunoscuți ca minoritate etnică, deși în urma recensământului din 1966 a rezultat că ei erau în număr de 64.197 persoane, adică 0,37% din populația României.

Procesul de sedentarizare a rromilor nomazi și de sistematizare a localităților

La începutul anilor '60, a început procesul de *sedentarizare* a rromilor *nomazi*. Pentru că, în cele mai multe cazuri, ei erau așezați tot la periferia orașelor, acolo unde s-au format așa-zisele *țigăanii*, procesul a accentuat *izolarea* rromilor de restul societății.

Neobișnuiți cu locuitul în case, unii rromi foloseau locuința pentru adăpostul cailor și nu uitau să-și ridice vechiul lor cort în spatele casei.

În aceeași perioadă, în România a început procesul de *sistematizare* a *localităților*, care a generat o nemulțumire tăcută în rândul locuitorilor afectați de demolarea propriilor locuințe.

Rromii au fost și ei afectați de politicile de sistematizare forțată, cartierele în care locuiau fiind desființate printre primele. Însă, acest proces a avut efecte pozitive asupra unei mari părți a rromilor, mai ales asupra celor care locuiau la periferia orașelor, pentru că sistematizarea a început în primul rând cu desființarea cartierelor *insalubre* de la marginea orașelor. Astfel, au

dispărut așa-zisele "țigăanii" cu aspect mizer, locuite de rromii foarte săraci, needucați și care, uneori, nu aveau nici acte de identitate. Mulți dintre ei au fost deplasați din localitățile de obârșie spre zone noi, industriale, unde era nevoie de forță de muncă.

După *demolarea* acestor cartiere, locuitorii lor au primit alte locuințe, în care condițiile de locuit erau mult mai bune decât cele anterioare.

Mulți dintre rromii mai educați au acceptat cu ușurință toate aceste transformări. Ei au primit apartamente în blocuri de locuințe, alături de muncitorii români, cei mai mulți, foști țărani, care renunțau la munca în agricultură, preferând munca mai bine plătită din uzine și fabrici.

De asemenea, rromii "au beneficiat" și de *pactul* dintre România și fosta Republică Federală Germană. Conform acestui pact, începând cu anii '80, sașii puteau emigra în Republica Federală Germană, dacă statul german plătea statului român o taxă pentru fiecare bărbat, femeie sau copil emigrant.

Această înțelegere a fost cunoscută sub numele de „vânzarea sașilor”. Astfel, statul a *confiscat* casele sașilor și i-a forțat pe rromi să se mute în ele. (Pons, 1999: 36; C. Zamfir - E. Zamfir, 1993: 157). În multe zone ale țării, rromii au fost repartizați în casele care fuseseră naționalizate.

Cartier nou construit în locul cartierelor demolate

Lecția 56

Destrămarea comunităților tradiționale

În timpul regimului comunist, politica statului față de rromi era una de asimilare culturală și etnică. „*Țigani*” erau făcuți vinovați de speculă, furt, înșelăciune, ei depășind cu mult media pe țară a *delincvenților* de drept comun. Astfel, s-a încercat „civilizarea” lor, fie prin mijloace de constrângere, fie integrându-i în societate prin oferirea de locuințe, de locuri de muncă, educație etc.

Astfel, în marile orașe, rupti de comunitatea tradițională, mulți rromi și-au pierdut *identitatea etnică*.

Deși cu un mare *decalaj*, rromii au acceptat să fie integrați modului de viață românesc, abandonându-și propriul mod de viață, comportamentul social, comunitatea, aliniindu-se populației majoritare. Se întâlnesc mulți rromi, în prezent, care, în urma acestei alinieri, au fost nevoiți să renunțe la limba maternă rromani și să adopte limba română sau, cum e cazul în Transilvania, limba maghiară. Mulți dintre rromi se consideră români sau maghiari, pentru că asimilarea lor etnică a fost atât de puternică încât modul lor de viață se aseamănă foarte mult cu cel românesc sau maghiar. Ei nu mai păstrează nimic din ceea ce a reprezentat cândva comportamentul sau modul de viață al rromilor.

Aceste transformări au dus la destrămarea comunităților locale de rromi, care, uneori, erau vechi de câteva secole. Rromii au primit case și locuri de muncă, dar, în același timp, ei au fost supuși și unui proces de *dispersie*. Dispersarea lor s-a soldat cu faptul că acele comunități au încetat să mai existe.

Rețineți!

Vocabular:

confiscare – a lua de la cineva niște bunuri în urma dispoziției unei autorități

decalaj – distanțare în spațiu sau timp; nepotrivire între situații, fapte

delincvent - persoană care a săvârșit o infracțiune

demolare – dărâmare de construcții

dispersie – împrăștiere, risipire, răspândire

identitate etnică – recunoașterea apartenenței la o anumită etnie, popor

insalubru - nesănătos, care afectează sănătatea

izolare – separare, îndepărtare de societate

nomadism – mod de viață al unui trib, al unui popor, caracterizat prin lipsa unei așezări statornice

pact – tratat, acord internațional prin care se reglementează anumite relații dintre state

periferie – cartier sau zonă aflate la marginea unui oraș

proces de sedentarizare – acțiunea de a stabili un trib, un popor, până atunci nomad, într-o așezare statornică

sistematizare – îmbinare armonioasă a elementelor care alcătuiesc o localitate, o zonă cu o anumită destinație

politică de sistematizare – acțiune concentrată a organelor de stat de a proiecta și reorganiza anumite localități

Verificați-vă cunoștințele!

1. Când a început procesul de sedentarizare a rromilor nomazi?
2. Care au fost efectele acestui proces asupra comunităților de rromi?

3. Cum au afectat politicile de sistematizare a localităților comunitățile rrome?
4. Enumerați elementele care au dus la destrămarea comunităților tradiționale!

Lecția 57

Rromii și politica socială pronatalistă a regimului Ceaușescu

În timpul regimului Ceaușescu, noile condiții de trai, dar mai ales *politica pronatalistă* pe care o promova au dus la o creștere demografică explozivă în rândul rromilor. Printr-un decret dat de Ceaușescu era interzisă orice întrerupere de sarcină, femeile care ar fi săvârșit această faptă erau pedepsite cu închisoarea. Politica pronatalistă susținea și ajuta familiile cu mulți copii, Ceaușescu urmărind ca numărul populației în România să crească continuu. Numărul crescut al populației ar fi însemnat în viitor o armată mai puternică și mai numeroasă, o forță de muncă semnificativă.

În această perioadă se ofereau alocații pentru copii și *indemnizații* pentru mame, care asigurau condiții minime de trai, dar care, alături de venitul salarial al tatălui, însemnau suficient pentru acoperirea necesităților unei familii. Mamele care aveau peste cinci copii (cazul multor mame rrome) primeau titlul de "mamă eroină" și o indemnizație mărită. Aceste indemnizații au făcut ca multe mame să nu mai fie nevoite să se angajeze, ci să rămână casnice. Mai târziu însă, odată cu înrăutățirea condițiilor de trai, această situație s-a agravat și a determinat creșterea numărului de copii din orfeline.

Analiza rezultatelor acestei politici pronataliste în cazul populației de rromi a determinat autoritățile ca la sfârșitul anilor '80 să condiționeze alocația copiilor de frecventarea școlii de către copii, iar la familiile ce depășeau cinci copii de angajarea unuia din părinți, care, astfel, primea pe lângă salariu și alocația copiilor.

Creșterea demografică explozivă se poate constata și din cifrele înregistrate în urma recensământului din 1977. Față de numărul rromilor înregistrat la recensământul din 1966 (64.197 persoane), noul recensământ arată că în România locuiau aproximativ 229.986 de rromi. Numărul nu este, însă, unul care să poată fi socotit ca fiind conform cu realitatea, pentru că mulți dintre rromi se declarau români cu scopul de a obține unele avantaje sociale. De asemenea, au

existat mulți rromi, care - nefiind vorbitori ai limbii rromani - se declarau "țigani", întrucât nu se identificau prin etnonimul *rrom*, păstrat în limba maternă și respectat de către rromii care nu au pierdut limba maternă rromani.

De-a lungul timpului, datele privind rromii, la recensăminte, se prezintă astfel:

1930-1940: 300.000 rromi

1948: 53.425 rromi (0,3%)

1956: 104.216 rromi (0,6%)

1966: 64.197 rromi (0,3%)

1977: 229.986 rromi (1, 067%)

Dintre cei 229.000 de rromi se pare că 65.000 erau încă nomazi sau seminomazi, dar la sfârșitul anilor '70 și începutul anilor '80, datele arată că "toți" au fost așezați în case.

După alte date, în urma recensământului din 1977 au fost înregistrați 227.398 rromi, urmând ca, trei ani mai târziu, să se anunțe oficial că există 260.000 rromi.

Studii sociologice arată însă că numărul real era estimat la un milion.

Într-o publicație din 1977, „Populația României”, se afirma că românii, maghiarii și germanii constituie aproape 90% din populația țării, enumerându-se câteva grupuri minoritare, iar apoi apărea "etc". Lipsa recunoașterii oficiale a minorității rromilor a dat posibilitatea statului de a ignora problemele lor. (Helsinki Watch, 1991:16-17)

Rețineți!

Vocabular:

creștere demografică - creșterea numărului populației într-o anumită perioadă

pronatalist - care favorizează nașterea a cât mai multor copii

decret - act care reglementează anumite situații, emis de organele de stat

indemnizații - sume de bani care se acordă cuiva pentru acoperirea unor cheltuieli speciale (creșterea copiilor)

Verificați-vă cunoștințele!

1. Care au fost cauzele creșterii demografice explozive a romilor?
2. Ce urmărea Ceaușescu prin politica pronatalistă pe care o susținea?
3. Care era numărul romilor înregistrat în urma recensământului din 1977?
4. Faceți comparație cu recensămintele anterioare! Cum explicați diferența rezultatelor?

Lecția 58

Tradițiile culturale ale romilor în timpul regimului ceaușist

Romii sunt recunoscuți în toată lumea în special ca lăutari. Poate cel mai important aspect al culturii lor a fost și rămâne muzica. Regimul comunist le-a interzis să mai cânte în limba rromani, permițându-le să cânte numai în limba română. Aceste măsuri erau menite să șteargă orice urmă de "diferență" dintre etnicii rromi și populația majoritară. Pentru că nu mai erau lăsați să se exprime în propriul grai, mulți cântăreți rromi au părăsit ansamblurile populare din care faceau parte. Lipsa unei educații muzicale, care să le permită citirea notelor muzicale, îi obliga să afirme că nu știu să cânte, modul lor de reproducere a unei melodii, "după ureche", era considerat *retrograd*.

"De fapt, muzica romilor a fost interzisă complet în România înainte de 1989" (Helsinki Watch, 1991:21).

În timp ce mulți rromi "au abandonat" unele aspecte ale culturii lor, rromii au reușit, totuși, să păstreze limba. Limba rromani, de exemplu, este vorbită de aproximativ 60% din populația de rromi, unele neamuri păstrând și îmbrăcămintea tradițională. Cu toate acestea, pentru a urma o formă de educație sau pentru a primi un loc de muncă, rromii erau adeseori obligați să se conformeze practicilor populației majoritare.

Autoritățile aveau o modalitate simplă de a-i forța pe rromi să-și abandoneze tradițiile, limba și obiceiurile. Dacă doreau să primească un loc de muncă, o locuință sau să urmeze o formă de

educație, trebuia ca ei să-și abandoneze tradițiile culturale, modul de viață și să se conformeze practicilor populației majoritare, cultura lor fiind considerată retrogradă.

Cu toate acestea, în epocă, au fost recunoscuți muzicienii rromi care au contribuit major ca muzica românească, interpretată și dirijată de ei, să fie cunoscută și peste hotarele țării (Grigoraș Dinicu, Ionel Budișteanu, Tudorel Pană, Ion Voicu).

Grigoraș Dinicu

Rețineți!

Vocabular:

retrograd - care a rămas în urma progresului sau se opune acestuia

Verificați-vă cunoștințele!

1. Care era atitudinea autorităților față de cultura rromă?
2. Care era modalitatea prin care rromii erau obligați să-și abandoneze tradițiile culturale specifice?

Programul de integrare socială a rromilor din perioada 1977 - 1983

În anul 1977, CC al PCR a analizat situația rromilor și a inițiat un program special de integrare socială, dar care nu a fost făcut public. Programul de integrare socială avea la bază "încercarea de încadrare în muncă a romilor-problemă". *Romii - problemă* își păraseau deseori locul de muncă, datorită inadapării, a lipsei calificării, a atitudinii ostile a autorităților și chiar a populației.

Pe lângă încadrarea rromilor în muncă, programul mai cuprindea:

- măsuri de sedentarizare a nomazilor (ajutor cu materiale de construcție pentru case, oferirea de terenuri la sate);
- înregistrări la Oficiul Stării Civile, legalizarea căsătoriilor;
- condiții de locuit;
- obligativitatea învățământului;
- obligativitatea serviciului militar;
- starea de sănătate și asistență socială.

Raportul din anul 1983 asupra acestui program conține o evaluare a situației reale a rromilor.

În ceea ce privește *încadrarea în muncă*, cifrele arată că politica întreprinsă nu a dat rezultatele scontate. Din cei 65.000 de rromi nomazi și seminomazi, 5600 lucrau și doar 900 erau calificați. De asemenea, 32,7% din populația rromă aptă de muncă nu era angajată.

Referindu-se la *condițiile de locuit*, una dintre concluziile raportului a arătat că mulți rromi au deprins un nou mod de viață, unul civilizat față de cel "parazitar din perioada anterioară." Dar existau și multe familii de rromi care trăiau încă în condiții mizere. Unii distruseră locuințele primite revenind la vechiul lor mod de viață - corturi și bordeie.

Situația școlară. Prin programul național de învățământ educația era obligatorie pentru toți copiii până la vârsta de 15 ani, așa încât și copiii rromi trebuiau să frecventeze măcar primele opt clase de învățământ, micșorându-se astfel mult proporția mare de analfabeți din rândul rromilor.

Înainte de 1989, au existat multe rapoarte întocmite de profesori, în care sunt descrise situații în care copiii rromi erau discriminați pentru felul în care erau îmbrăcați.

"Sărăcia era văzută ca fiind sinonim al prostiei și, din această cauză, mulți copii rromi au fost așezați în spatele clasei și ignorați" (*Helsinki Watch, 1991:25*).

Limba de predare în școli era în mod obligatoriu limba română sau, după tradiția locală, maghiara, deși mulți copii rromi, la începerea ciclului primar, nu știau limba de predare din școli (româna ori maghiara). Din acest motiv, materia le era greu accesibilă. Limba rromani a fost introdusă în școli numai după anul 1992 (3-4 ore săptămânale), în contextul în care, anterior, din anul

1990, aceasta se introdusese la nivelul școlilor normale (fostele licee pedagogice) din București, Târgu Mureș și Bacău, unde existau clasele de pregătire a viitorilor învățători rromi.

Situația igienică și sanitară era precară. Copiii rromi nu erau incluși în campaniile de vaccinare, cei care stăteau la case nu beneficiau nici măcar de baia săptămânală, iar dacă se îmbolnăveau, nu apelau la serviciile sanitare decât în cazuri foarte grave, aceasta și datorită *ostilității* cadrelor medicale.

Situația familială. Au existat multe familii de rromi care, ajutate și de politicile de protecție ale statului, aveau o situație familială obișnuită, asemănătoare cu cea a populației majoritare. În același timp, însă, existau și multe *familii dezorganizate*, motiv pentru care s-a înregistrat un mare număr de copii abandonati la naștere în spitale sau plasați în orfelinate.

Concluziile raportului au fost:

- rromii nu sunt integrați social;
- au *mentalități retrograde*;
- au atitudine negativă față de muncă și față de viața socială.

Programul de integrare a fost aplicat doar în parte și pentru scurtă vreme. Când s-a agravat situația social-economică a țării, la mijlocul anilor '80, s-a renunțat la program, pentru faptul că aplicarea lui nu adusese mari schimbări, dar și pentru că autoritățile trebuiau să-și concentreze atenția spre probleme ce priveau întreaga națiune.

Rețineți!

Vocabular:

apt de muncă – capabil, potrivit, bun de muncă

familii dezorganizate – familii care nu aveau o componentă firească, de multe ori cu părinții despărțiți etc

ignorant – neglijat, de care nu se ține seama

mentalitate retrogradă – felul de a gândi, de a reacționa al unui individ sau al unei colectivități care se opune progresului

ostilitate – atitudine potrivnică, dușmănoasă

Verificați-vă cunoștințele!

1. Care au fost domeniile în care s-a acționat pentru îndeplinirea programului de integrare a rromilor în societate?
2. Care au fost concluziile raportului din 1983 cu privire la acest program?

Relațiile dintre autorități și populația rromă (Studiu de caz)

Rromii ajungeau de multe ori în conflict cu organele de miliție și cu autoritățile locale, fie pentru că nu erau încadrați în muncă, fie din cauza infracționalității ridicate sau pentru că-și practicau meseriile fără autorizație. Din aceste motive, foarte mulți rromi au ajuns să lucreze forțat pe șantierele de construcție din țară sau la Canalul Dunăre - Marea Neagră. De asemenea, rromii căldărari sau corturari, care aveau foarte mult aur teaurizat, erau fost obligați "să-l predea" statului.

Statul a luat o serie de măsuri succesive privind regimul obiectelor de teaur și al metalelor prețioase.

Decretul nr. 244/1978 prevedea că toate "bijuteriile din metale prețioase se confecționează în cadrul unităților socialiste și posedă o marcă legală a statului român (...) De asemenea, numai unitățile socialiste pot comercializa aur, care trebuie marcat."

Aceste legi au determinat confiscarea metalelor prețioase și a tezaurului de la diverse persoane, indiferent de statutul lor social, dar, mai ales, de la rromi. Miliția știa că rromii nomazi dețineau aur și că nu-l vor da de bună voie statului, așa încât organele de anchetă au torturat mulți rromi pentru a afla locul unde erau ascunse aceste "comori".

Raidurile poliției îndreptate împotriva rromilor se pretindeau a fi pur întâmplătoare, dar, în timpul acestora, rromilor le erau confiscate bijuteriile și alte averi, autoritățile pretinzând că proveneau din tranzacții făcute pe piața neagră (D. Kenrick, 1998: 140).

"Milițienii, pentru orice infracțiune cât de mică, ne cereau "cocoșei" sau salbele ca să ne facă scăpați. Ția care nu aveau sau care nu voiau să-i dea intrau la răcoare. Cel mai rău era la razii. Dădeau peste noi în casă. Ne presau până unul sau altul le dădea salba. Atunci mergeau cu aurul în Dumbravă și-l îngropau. A doua zi, îl scoteau de față cu tine. Se făcea un proces verbal. Tu scăpai de aur, ei de-o grijă. Nu treceau

câteva luni și chestia se repeta. De parcă pădurea aia avea numai comori pe la poalele copacilor." (Florin Cioabă, Sibiu)

Persecuțiile suportate de rromi din partea organelor de Miliție și de Securitate s-au soldat cu încercări ale rromilor de a lua atitudine. Acestea au fost, însă, dejucate de autorități.

"Sătui de persecuțiile Miliției și ale Securității, rromii s-au decis să riposteze. În 1986, mai mulți capi ai rromilor împreună cu tatăl meu, Ion Cioabă, urmau să pună la cale un protest. Stabiliseră să se întâlnească la Brașov. Eram la Hotelul Carpați cu sora mea, Luminița, și așteptam să ne vină rudele. Aproape 500 de rromi din toată țara urmau să se strângă pentru a-și cere drepturile. Când colo, pe 1 octombrie, chiar de ziua de naștere a Luminiței, străzile orașului erau pline de milițieni, securiști și soldați. Toți veniseră pentru noi. Fiecare rrom care intra sau tranzita Brașovul era săltat de ei. Am scăpat cu o mașină de ocazie și cu ceva noroc. Mama și sora mea au

făcut pușcărie la Aiud timp de trei luni." (Florin Cioabă, Sibiu)

Mulți lideri ai comunităților de rromi însă au colaborat cu autoritățile, iar informațiile primite de la ei au făcut ca rromii să fie mai ușor de controlat. Liderii erau, astfel, favorizați, unii dintre ei primind chiar permisiunea de a călători în afara granițelor țării.

Rețineți!

Vocabular:

cocoșei – bani de aur (în trecut)

razie – control neanunțat al organelor de miliție, cu scopul de a descoperi infractori

Confiscare aur

Rromii – participanți la mișcările de protest împotriva regimului Ceaușescu

Lecția 61

Participări ale rromilor la mișcările de protest anterioare anului 1989

În ultimii zece ani ai regimului comunist, dezorganizarea socială și crizele economice au oprit procesul "modernizării" societății românești. Munca patriotică a elevilor, militarizarea prin intermediul gărzilor patriotice, îndoctrinarea prin radio și televiziune erau suportate din ce în ce mai greu.

Începând cu anii 1975, Ceaușescu a luat hotărârea de a plăti toate datoriile externe ale României, aceasta necesitând eforturi uriașe din partea populației. Condițiile de trai s-au înrăutățit foarte mult, fapt care a dus la nemulțumiri tot mai mari ale populației.

Datorită încălcării drepturilor și libertăților omului, după 1975, în România au existat mișcări de protest, mai timide sau mai puternice, în rândul populației.

În august 1977, a avut loc greva minerilor din Valea Jiului, în anul 1987, la 16 februarie, s-a desfășurat manifestația studenților ieșeni, iar la 15 noiembrie 1987 - mișcarea de protest a muncitorilor brașoveni.

La Brașov, la 15 noiembrie 1987, nemulțumiți de lipsa alimentelor, de faptul că nu aveau curent electric decât două ore seara, iar apă caldă doar sâmbăta după-amiază, dar mai ales pentru că nu-și primiseră salariile, care și așa fuseseră micșorate, angajații mai multor secții de la uzina "Drapelul Roșu" din Brașov au părăsit uzina și au plecat încolonați către sediul partidului. Poliția nu i-a împiedicat, deoarece fiind ziua alegerilor, se credea că merg la vot.

"Muncitorii s-au oprit și au răsturnat o mașină de intervenție a Poliției,

căreia i-au dat foc. Unii aveau cuțite, bâțe sau pietre în mâini și au început să strige "Jos Ceaușescu!", "Să votăm ce vrem noi!". Ajungând lângă un depozit de alimente, muncitorii l-au devastat, apoi au intrat în sediile locale PCR și în Primărie și au ars portretele lui Ceaușescu și însemnele comuniste."

Această "revoluție" nu a rămas fără urmări. Mulți dintre participanți, între care se numărau și muncitori de etnie rromă, au fost prinși, reținuți de poliție și bătuți. Alții au fost deportați în alte localități, peste noapte.

Pentru familia Buceanu din Brașov, de etnie romă, gestul capului de familie, Buceanu Aurel, de a se revolta, atunci, în 1987, împotriva regimului, a fost plătit scump. După ce a fost anchetat și bătut la închisoarea de la Gherla, a fost adus înapoi de către Securitate și "în aceeași noapte a venit poliția, ne-a adunat toate lucrurile, ne-a urcat într-un camion și într-o singură noapte ne-am trezit într-un apartament din Slobozia, cu interdicția de a mai călca vreodată prin Brașov."

Mișcările de protest n-au fost organizate, ele au izbucnit spontan. Din această cauză au fost înăbușite rapid, iar persoanele care au participat au fost arestate de organele de securitate, au fost torturate și condamnate, în multe cazuri, la ani grei de închisoare.

— Participarea rromilor la Revoluția din 1989 —

Participări ale rromilor la Revoluția din anul 1989

La sfârșitul anului 1989, populația României s-a revoltat împotriva regimului, pentru că nu mai suporta foamea și abuzurile care au dus la înrăutățirea vieții. Lupta împotriva regimului ceaușist a fost favorizată și de căderea regimurilor comuniste din sud-estul Europei. Documentele vremii consemnează această mare mișcare a maselor sub numele de "Revoluția din Decembrie".

Condițiile grele de trai au afectat în egală măsură și minoritățile din România, care n-au ezitat să se alăture celorlalți participanți la manifestația împotriva regimului represiv al lui Ceaușescu. Participanții s-au bucurat să-i vadă și pe rromi alături de ei în coloanele de manifestații:

"În timpul revoltei, rromii au participat în număr mare alături de noi și ne-au ajutat la ocuparea fostului Comitet Județean de Partid." (Victor Tănase, Hunedoara)

Victor Morar, comandantul gărzilor patriotice din Hunedoara, a declarat unui ziar de limbă germană: "(...) mergeam spre sediul fostului partid, dar eram o coloană mică, și ne-am bucurat foarte mult când am văzut că rândurile colanei s-au îngroșat cu o mulțime de rromi..."

La procesul celor 21 de ofițeri de securitate de la Timișoara, colonelul Filip Teodorescu, în ancheta din 7 martie, a mărturisit că printre manifestații care au intrat în sediul securității au fost și rromi.

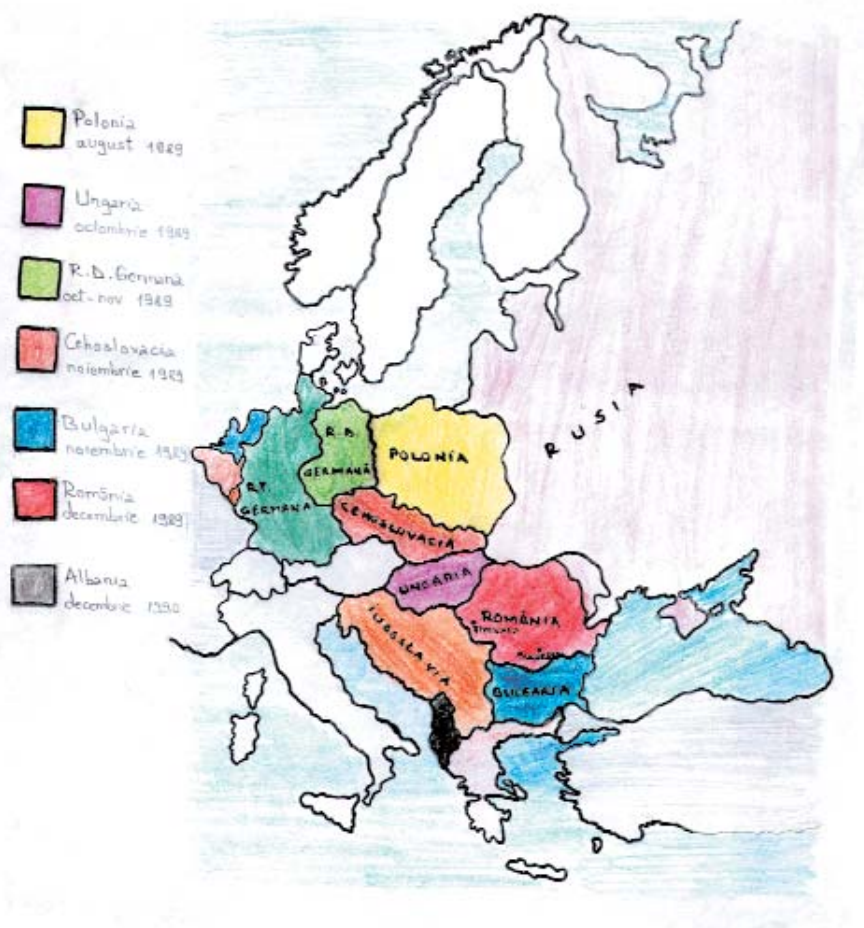
În București, Dumitru Dincă, rrom din neamul „ursarilor”, a fost unul dintre conducătorii Revoluției din Decembrie, care a avut o contribuție fundamentală în mobilizarea revoluționarilor.

În timpul Revoluției, alături de români și alte naționalități, au căzut și rromi.

La Cluj, este consemnat Cioară Ioan, cetățean român de etnie rromă, din cartierul Mănăștur, care a fost ucis de gloanțe." (Filip Etveș, *Rromii, un neam indian*, 2000).

După Revoluția din 1989, sistemul democratic instalat în România a permis rromilor să se manifeste în viața politică și publică, să-și afirme interesele, formulând revendicări sociale și etnice specifice. Rromii au fost recunoscuți prin lege ca minoritate națională, având dreptul de a fi reprezentați în Parlamentul României. Dreptul de a se exprima a dat naștere militantismului civic, creându-se o întreagă rețea de organizații non-guvernamentale rrome, care militează pentru respectarea drepturilor etniei, pentru îmbunătățirea modului de viață, pentru păstrarea identității culturale a rromilor.

Căderea regimurilor comuniste în Europa

Tradițiile rromilor

(Introducere în cultura tradițională rromă)

Rromanipen - model de solidarizare și de responsabilizare intra-comunitară

Rromanipen-ul constituie legea rromani, sistem de norme și concepte comunitare, care se organizează în jurul modelului de identitate al culturii tradiționale: familia. Comunitatea însăși este o familie extinsă, bazată pe trei tipuri de rudenie: sangvină - *amaro rat* (sângele nostru), prin alianță - *amare xanamika* (cuscrii noștri) și prin afinitate - *amare kirve* (nașii noștri).

Modelul educațional în familia tradițională a rromilor se bazează pe valorificarea experienței și a intuiției, dar și pe responsabilizarea individului în raport cu ceilalți – răspunderea colectivă – și pe educarea sentimentului rușinii – *lazavo* –, care intervine în cazul în care nu se respectă normele general acceptate. Familia are ca fundament cultul copiilor și al bătrânilor.

Răspunderea colectivă și întraajutorarea, completate de sentimentul fratern reciproc sunt elemente de bază ale conceptului de *phralipen* (frăție), esență a societății tradiționale a rromilor. Codul politeții rituale include moduri de adresare, în cadrul cărora afecțiunea se dovedește prin adresări de tipul: *murro phral* (fratele meu) sau *murri phen* (sora mea).

Această tradiție are valoarea unei reguli de viață, în centrul căreia se află trei concepte esențiale: *phralipen* - fraternitate, ajutor reciproc și împărtășire a unui destin comun; *pativ* - credință, respect și încredere reciprocă, precum și conservarea stării de puritate spirituală și trupească; *baxt* - noroc, soartă pozitivă în viața celor care respectă normele *phralipen*-ului și *pativ* -ului, în opoziție cu *bibaxt* - nenoroc, neșansă, ghinion, care apare în lipsa primelor două – *phralipen* și *pativ*.

Dacă „*pativ*”-ul înseamnă comuniune: „*te xas, te pias, te rovas khethanes*” (să mâncăm, să bem, să plângem laolaltă), existența în comunitate presupune păstrarea purității, nerespectarea normelor ducând la excludere.

A fi declarat „*maxrime*” (spurcat, impur) și a fi exclus din cadrul neamului nu se află în relație directă, ca în religie, cu ideea de păcat (de altfel, noțiunea de „*bezex*” = *păcat* nu este importantă în cultura rromani), ci cu aceea de rușine = „*lazavo*”, cei care „*na den pativ e nămosqe*” (nu dau respect neamului), fiind marcați de categoria impurului, fiindu-le blocat accesul la comuniunea cu propria lor familie.

Însăși crearea familiei este, în esență, un proces de acte formative, căsătoria nefiind o împlinire a iubirii, cu atât mai puțin a plăcerii, ci un act sacrificial îndeplinit pentru a asigura

continuitatea neamului și descendența – „*kadă mukhlă o Del*” (așa a lăsat Dumnezeu).

De aceea, culoarea roșie – „*o lolo*” – considerată caracteristică portului rromilor, prezentă însă în obiceiurile de căsătorie în toate culturile tradiționale, nu semnifică dragostea, ci sacrificiul, acel plâns ritual împărtășit de toți membrii comunității în momente-cheie ale existenței (nunta, „*i pativ*” – masa de împăcăciune, „*o divano*” – reuniunea rromilor) și care este forma supremă de comuniune spirituală: „*te rovas khethanes*” (să plângem împreună).

Nu avem de-a face cu un fel de fatalism al unui neam care, oricum, a suferit atât de mult de-a lungul istoriei, ci cu manifestarea cea mai profundă a „*phralipen*”-ului, cu sentimentul definitoriu al frăției, împărtășirea suferinței.

Paharul frăției

Verificați-vă cunoștințele!

1. Ce înseamnă a fi rrom?
2. Cum definiți Rromanipen-ul?
3. Care sunt cele trei concepte esențiale ale culturii tradiționale rromani?
4. Cum se adresează rromii unii altora?
5. Ce reprezintă culoarea roșie în cultura tradițională rromani?

Conceptele de pur și impur

Filosofia culturii tradiționale rrome se bazează pe opoziția *užo* – pur / *maxrime* – impur. Puritatea reprezintă respectarea ordinii și armoniei universale prin conformarea la model, iar impuritatea este devierea de la model, ruperea echilibrului prestabilit printr-o serie de legi de comportament și conduită, a căror valabilitate a fost îndelung verificată prin experiență. Conceptul de *pur*, în cultura tradițională a rromilor, implică atât dimensiunea fizică, cât și pe cea spirituală. Prima o presupune pe a doua, puritatea trupească nefiind altceva decât o reflectare a purității morale.

Adulții au obligația să respecte regulile purității, în caz contrar putând fi excluși din cadrul comunității. Un număr destul de ridicat de reguli se referă la corpul uman și la igiena rituală, pornindu-se de la ideea că, de la brâu în sus, trupul este pur, iar de la brâu în jos

este impur. Ochii, capul, gura sunt considerate curate.

Capul – sediul norocului și acoperământul său – pălăria – sunt pure, așadar aparțin sacrului, fapt pentru care nimic uman nu poate trece pe deasupra lor. Dacă o femeie trece peste pălăria unui bărbat, pălăria respectivă este aruncată. Când cineva își atinge capul cu mâna, trebuie să-și scuture imediat degetele, pentru a îndepărta influența negativă pe care o parte mai joasă a corpului o poate avea asupra capului. Genunchii și gleznela, în acord cu impuritatea

părții inferioare a corpului, se consideră a fi cea mai rușinoasă parte a trupului omenesc – *baro lazavo* –, trebuind să se acopere întotdeauna.

Dimineața, înainte de a vorbi cu cineva, un rrom își spală întotdeauna fața și mâinile, pentru a se purifica. Partea de jos a corpului trebuie să fie în permanență acoperită, atât la femei, cât și la bărbați. Referitor la portul tradițional al rromilor, femeile rrome poartă fuste lungi, inclusiv pentru a trasa cu precizie linia de separare dintre partea de jos și cea de sus a corpului, niciodată nu poartă pantaloni sau fuste scurte. Bărbații rromi poartă pantaloni lungi, niciodată scurți. Fusta nu se îmbracă pe cap, pentru a nu-l spurca. Cămășile se spală separat de fuste și pantaloni, în vase diferite,

speciale pentru fiecare componentă a îmbrăcăminții, superioară sau inferioară. Nu se amestecă niciodată apa ori vasele de spălat obiecte de bucătărie cu apa sau vasele de spălat haine. La fel, tacâmurile și vasele de bucătărie se spală separat de haine. Apa cu care s-a spălat partea de jos a corpului se aruncă departe, în spatele casei. Vasele în care se mănâncă nu se șterg cu nici un fel de prosop, ștergar sau cârpă, pentru că acestea ar fi putut fi spălate laolaltă cu hainele și, mai grav, cu fustele. Așadar vasele de bucătărie se lasă la soare să se usuce. Din același motiv - păstrarea purității casei - se evită construirea băii în casă, ea fiind plasată în afara spațiului de locuit.

Dacă o femeie atinge cu fusta un vas pus pe pământ sau, pur și simplu trece peste el, nimeni nu mai mănâncă sau bea din acel vas, fapt pentru care este interzis să se pună vasele pe jos,

în locuri de trecere. Soția nu are voie să-i dea soțului apă cu mâinile goale, ci acoperite de un ștergar sau, mai bine, de propria ei basma (rr. *dikhlo*), din respect (rr. *pativ*) și rușine (rr. *laz, lazavo*).

Părul femeii se ține strâns în cozi – *čhungră* (trei cozi, pentru *čhaja bare* - fete mari; două cozi acoperite cu *dikhlo* – basma, altfel spus „ceea ce este văzut”, pentru *rromnă* - femei măritate), nu se spală în fața altora și nu se atinge, pentru că este impur.

Femeile, cu excepția celor bătrâne, nu trebuie să fumeze în fața bărbaților (această interdicție se aplică și tinerilor, ei neavând voie să fumeze în fața bătrânilor), nici să

treacă prin fața lor, fără a-i avertiza să-și întoarcă privirea (*ambold tut* = întoarce-te, *arakh tut* = păzește-te, ferește-te).

Se poate spune că a fi *maxrime* nu înseamnă numai a fi spurcat, dar și periculos pentru comunitate, prin intermediul unor puteri care pot deveni malefice, amenințând echilibrul comunitar. Cei declarați impuri sunt excluși de la evenimentele comunității, nu sunt chemați la nunți, nu mănâncă laolaltă cu ceilalți, pentru că impuritatea este molipsitoare, putându-se răspândi prin intermediul mâncării sau atingerii celui în cauză sau obiectelor sale.

Excluderea este echivalentă cu pierderea identității, deci moartea spiritului, pentru că

Spălarea hainelor

individul există numai în măsura în care este recunoscut de comunitate. Dacă această recunoaștere dispare, omul se consideră mort. Trădătorul, cel care fură de la fratele lui, femeia care își înșală bărbatul, cel care încalcă interdicțiile și norma rușinii prin comportament, port, limbaj sau atitudine, cel care disprețuiește judecata și voința bătrânilor, devin, prin hotărârea *kris*-ului, adunarea de judecată a rromilor, *maxrime*. Pedepsa se extinde, de cele mai multe ori, și asupra familiei vinovatului.

La o privire din exterior, pedeapsa nu pare atât de gravă. Persoana poate continua să locuiască în spațiul comunității, dar gravitatea vine din aceea că își pierde identitatea, se transformă într-o umbră, nimeni nu mai vorbește cu el, decât cel mult prin intermediar. Acesta încetează a mai fi chemat să participe la viața comunității, la evenimente de familie (nunți, botezuri, înmormântări), la adunări etc. De asemenea, este exclus de la alianțe prin căsătorie, este izolat de ceea ce are mai scump – neamul său.

Comportamentul impur aduce ghinion – *bibaxt* –, lucru extrem de periculos atât pentru om, cât și pentru comunitate, pentru că, odată instalat, nenorocul urmărește individul și familia întreaga viață.

Statul la masă împreună este foarte important la rromi, ca formă de comunicare și împărtășire a încrederii și responsabilității colective, ca dialog în interiorul comunității și ca simbol al statutului social. A refuza onoarea de a mânca împreună cu un rrom care te invită la masă este considerat un gest de mare jignire, este ca și cum l-ai refuza pentru că este *maxrime*.

Copiii poartă zestrea purității, pe care însă o vor pierde în timp, prin însăși existența pe pământ. Ei pot face lucruri interzise adulților, considerate pentru aceștia din urmă *maxrime*, inclusiv pot purta haine care nu delimitează partea de sus a corpului pură de partea de jos a corpului impură.

Respectarea acestor norme ține de responsabilitatea individuală și colectivă și formează simțul rușinii –*lazavo / lazipen* –, spirit în care sunt educați copiii, în special fetele, și care nu trebuie încălcat întreaga viață.

Numai în condițiile în care normele purității sunt respectate, se poate vorbi despre un alt concept esențial al familiei tradiționale a rromilor: *phralipen* (fraternitate). Acesta s-ar putea defini prin raportare la relațiile stabilite în cadrul familiei extinse, în care *sa kathe si phrala* (toți sunt aici frați), ca responsabilitate egal împărtășită de către membrii comunității privite ca o familie mare.

Rețineți!

Vocabular:

rromanipen - legea rromani

phralipen - frăție, solidaritate și responsabilitate împărtășită

pativ - respect, încredere, cinste, credință, în comparație cu *laz*, *lazavo* - rușine

užo - pur, în comparație cu *maxrime* - impur

baxt - noroc, soartă, în comparație cu *bibaxt* - nenoroc, neșansă

Verificați-vă cunoștințele!

1. Numiți și definiți rușinea în cultura tradițională rromă!
2. Ce înseamnă a fi *maxrime* în cultura tradițională rromă?
Bifați răspunsul corect:
a. Partea de sus a corpului este pură.
b. Partea de jos a corpului este pură.
3. Exemplificați câteva reguli ale purității din cultura tradițională rromă!
4. În familia / comunitatea din care proveniți se respectă regulile purității? Dați exemple de asemenea reguli!

Fecioară rromă (Arhiva „Aven Amentza“)

Nomadism și sedentarism

Nomadismul rromilor se află undeva la mijloc - între *identitate etnică* și *rezultat al excluderii istorice*. Ambele sunt manifestate și în latura economică (nomadismul comercial s-a datorat și marginalizării sociale), ca strategie de supraviețuire.

Nu trebuie considerată ca adevăr absolut ideea că rromii nomazi sunt singurii rromi adevărați. După cum s-a constatat în istorie, o mare parte a rromilor s-a sedentarizat, și nu întotdeauna forțat. Au avut loc și procese de *sedentarizare* liber-consimțite, fenomenul fiind, așadar, cu mult mai complex decât pare.

Ceea ce rămâne însă este mobilitatea mai mare a acestui popor, poate acel fond psihologic care predispune la deplasare, pe care societatea are datoria să-l protejeze ca valoare culturală autentică. Afirmării de genul: „călătoria o avem în sânge, este mai puternică decât noi”, sau „noi suntem ca păsările cerului” nu trebuie trecute cu vederea. Li se alătură refuzul unor reguli prestabilite legate de organizarea timpului, stabilirea unui ritm personalizat al activităților, preferința pentru spații deschise, comune întregii familii, spiritul colectiv fratern în raport cu ai săi, prețuirea deosebită acordată calului, ocupațiile tradiționale cu caracter itinerant.

Perspectiva istorică asupra nomadismului rromilor în spațiul românesc oferă un tablou convingător. În cei peste 500 de ani de robie, s-a desfășurat un nomadism limitat și controlat al unei anumite categorii de robi - robii domnești. Aceștia erau obligați la plata unui tribut către domnie și la prestarea de munci în folosul curții domnești. După Dezrobirea de la jumătatea secolului al XIX-lea, un val important de migrație a pornit spre Apus, dar s-a amplificat și nomadismul intern. Acest nomadism relativ intens a continuat până în perioada celui de-al doilea război mondial, când a fost stopat cu violență de Holocaustul nazist asupra rromilor – *Samudaripen* în limba rromani, când zeci de mii de rromi au fost deportați și exterminați în Transnistria. A urmat procesul de

sedentarizare forțată și de asimilare etnică început în anii cooperativizării (1949–1962) și continuat de-a lungul întregului regim comunist (până în 1989). Nomadismul însă a continuat să-și facă drum, cu greu, în noul tip de societate uniformizatoare, care avea drept scop ștergerea definitivă a identităților și a tuturor diferențelor dintre oameni, ultimii sedentarizați fiind căldărarii, în anii '60. Astăzi, unii rromi au reluat practica *nomadismului sezonier* (pe perioada verii), în special în scop comercial și de revalorizare a materialelor re folosibile.

Pelerinajele rromilor nomazi cu ocazii sacre sunt o tradiție în întreaga lume. De pildă, este bine-cunoscut pelerinajul anual, din 24-25 mai, al

rromilor de pretutindeni, la Camargue, pe Coasta de Azur, la Les Saintes-Maries-de-la-Mer, la *moaștele Sfintei Sara - la - Kali* (Sara cea Neagră), tradiție veche de peste trei veacuri. Prea puțin recunoscută de Biserică, dar tolerată, Sf. Sara este considerată protectoarea rromilor. Sclavă a celor două sfinte, Maria Jacobé și Salomé, ea le-a salvat viața, punându-și pelerina pe

apele mării și înfăptuind miracolul prin care cele două nu s-au scufundat. Altă legendă spune că Sara a fost aceea care și-a convins neamul (probabil rromii din zonă) să se creștineze. În România, Sfânta Sara se află pictată în Biserica "Sfânta Paraschiva" din localitatea teleormăneană Segarcea Vale, din anul 1997. De asemenea, la noi, două sunt cele mai importante pelerinaje ale rromilor: acela al căldărărilor, de Sf. Maria Mică – 8 septembrie, la Costești / Vâlcea și cel al rromilor moldoveni, la Sf. Paraschiva – 13 octombrie, la Iași, unde se află moaștele sfintei.

Spiritul nomad a impus coeziune și un profund sentiment de solidarizare a comunității, elemente reflectate în tipul de educație, independența în exercitarea meseriei, polivalența profesională, economia de supraviețuire adaptabilă la orice situație, mobilitatea mentală.

Migrație

Rețineți!

nomadismul rromilor – element de identitate etnică și rezultat al excluderii sociale

Verificați-vă cunoștințele!

1. Cum definiți nomadismul rromilor?
2. Care sunt elementele legate de nomadism din cultura tradițională rromă?
3. Care a fost evoluția în istorie a nomadismului rromilor?
4. Care sunt pelerinajele cele mai cunoscute ale rromilor?

Lecția 66

Meseriile tradiționale ale rromilor. Prelucrarea fierului

Cea mai importantă ocupație a rromilor a constituit-o *prelucrarea metalelor*, pe de o parte, înzestrare moștenită încă din antichitatea indiană, pe de altă parte, necesitate de supraviețuire, completând nevoile unei economii de tip pastoral-agrar.

Ceea ce aduc nou meșterii rromi este specializarea pe domenii meșteșugărești. De exemplu, prelucrarea fierului (fierăritul) cuprinde meseriile: *fierăria propriu-zisă*, *potcovăria*, *caretă-ria* și *feroneria* (prelucrarea artistică a fierului).

În cadrul *fierăriei* sunt confecționate: unelte agricole (sape, greble, seceri), obiecte de uz comun (cuțite, dălți, ciocane, topoare, cazmale), elemente de fier pentru construcții și instalații (fiare de moară, lanțuri, încuietori). Aici a intervenit specializarea *lăcătușerie*, prin care se confecționau lacăte, zăvoare, balamale, chei, broaște și diferite tipuri de încuietori de uși și de porți. *Feroneria* se ocupa mai mult de obiectele din fier care erau prelucrate artistic (frigări, grătare, grilaje, ancadramente de uși și de ferestre) sau care puteau fi ornamentate cu motive decorative.

Inventarul unui atelier de fierărie, în ceea ce are esențial, cuprinde: *nicovala*, care poate fi de mai multe tipuri (de pământ - înfiptă direct în pământ, unde vatra este joasă; de butuc - înfiptă într-un butuc de lemn, unde vatra este înălțată); foalele, *unealta* de suflat în foc, *vatra de foc* sau *cuptorul de pământ*, *ciocanul*, *dalta*, diferite tipuri de clești. Înainte de a apărea tipul clasic de foale, era folosită o piele de capră sau de oaie, întoarsă cu părul pe dinăuntru, întinsă și bătută în cuie, găurită la vârf și prevăzută cu o țevă, care, mai târziu, avea să treacă printr-o talpă de argilă. Foalele se mai numesc și foaie, foiuri, găfuri - după vechiul sistem de construire.

Una dintre principalele tehnici de prelucrare a fierului o reprezintă prelucrarea la rece, prin ciocănire. Prelucrarea fierului la cald poartă numele de fierbere a fierului.

Dintre fierari s-au desprins *potcovarii*, de cele mai multe ori fără a se limita la această specializare strictă. Tehnica de potcovire cuprinde

următoarele etape: curățirea de pietre a copitei calului cu lingura, cu cleștele sau cu coada cleștelui; tăierea sau tunderea unghiei crescute anormal, de unde ideea că potcovarul este și veterinar sau vraci de animale; curățirea cărnățuiei de pe copită (să fie așa de curată încât să poată să bea omul apă din ea); așezarea potcoavei, ermetic și după ce s-a răcit, pentru a nu se îngropa în unghie și a nu distruge copita. Există și *potcoave de coseală*, pentru caii care calcă într-o parte, *potcoave de țăcăneală* - pentru producerea

unui zgomot plăcut (în special pentru birjele din vechile orașe). Un alt tip de potcoave realizate de fierari îl reprezintă potcoavele de *gheață*, numite "mâțe", potcoave "bătrânești" sau *potcoave țigănești*, care se legau peste încălțăminte, pentru a nu aluneca iarna pe gheață.

O altă specializare a fierăritului este *caretăria* / legatul căruței, care constă în trasul șinelor pe roți și confecționarea legăturilor de fier ale căruțelor printr-o tehnică complexă numită *ferecatul* carelor, aplicată și la legatul săniilor.

Deosebită de fierărit, dar derivată din acesta, este *lăcătușeria*. Lăcătușii repară obiecte din fier, confecționează chei, balamale, încuietori, lacăte.

Printre meseriile practicate de rromi, în cadrul prelucrării metalelor, se numără și *tinichigieria*. Prin specificul ei legat de construcții, această meserie poate fi încadrată și în categoria ocupațională a construcției de case.

Prelucrarea fierului. Nicovală

Materialele folosite sunt tabla zincată și tabla de aluminiu. Tehnicile de lipit pot fi cu apă tare, la tabla galvanizată, și cu apă stinsă, la tabla neagră, netratată (se curăță întâi cu apă tare nestinsă). Tehnicile de prindere se împart în prinderea *în faț* (prin asamblarea îndoiturilor) și baterea în cuie. Tinichigiii se ocupă cu confecționarea burlanelor, a jgheburilor, a acoperișurilor din tablă.

Cum se știe, neamul de rromi care practică cu predilecție tinichigieria este acela al gaborilor (rromi "unguri" din Transilvania, ce vorbesc un idiom asemănător căldărarilor).

Rețineți!

prelucrarea fierului	- fierăria - lăcătușeria - potcovăria - caretăria - feroneria
-----------------------------	---

Verificați-vă cunoștințele!

1. Care sunt meseriile legate de prelucrarea fierului practicate de rromi?
2. Care sunt principalele unelte folosite în aceste meserii?
3. Ce neam de rromi se ocupă cu predilecție de tinichigierie?
4. Vizitați și descrieți un atelier de fierărie!

Lecția 67

Meseriile tradiționale ale rromilor. Prelucrarea aramei

La fel de importantă ca și prelucrarea fierului este, pentru cultura materială a rromilor, *prelucrarea aramei*, arămăritul sau căldărăritul. Căldărarii confecționau și reparau vase de aramă, dar făceau și acoperișuri pentru biserici (extinderea meseriei spre tinichigierie în aluminiu).

Vasele căldărarilor sunt de două categorii: vase mari, de uz familial sau comunitar (alambicuri – cazane mari de fiert țuica / de povarnă, cazane / căldări de fiert săpunul, găleți de apă etc.) și ritual – religios (cristelnițe pentru botez) și vase mici sau medii, de uz gospodăresc (căldări, tăvi, tigăi, căni, oale, găleți pentru apă, ibrice, căldări de mămăligă etc.) și de cult (căldărușa de Bobotează, pocalul bisericesc).

Toate aceste vase au un dublu rol: funcțional - de uz casnic sau cu funcție rituală (vadra de mireasă) - și decorativ, fiind ornamentate în diferite tehnici (lustruire, ciocănire, încovoiere, perforare, tăiere, incizie). În special vasele rituale prezintă un decor deosebit, atât prin tehnică, cât și prin valoare simbolică și formă (bumbi realizați prin ciocănire, linii geometrice incizate: dungi, brâuri, unghiuri, zigzag-uri, romburi, frunze, linii curbe etc.), realizate mai ales cu dalta și ciocanul.

În special în zone sărace în lemn și cu pământuri lipsite de o calitate a lutului care să permită dezvoltarea olăritului (Teleorman,

Câmpia Dunării, zonele de câmpie ale Moldovei) prelucrarea aramei s-a dezvoltat ca o necesitate. Arama se prelucrează ușor, cu unelte simple, iar vasele de aramă au valoarea ritualic-magică: cazanul de botez, cazanul de aghiazmă, vasele dăruite de către nași mirilor la strigarea darului, la masa mare, menționarea vaselor de aramă ca valori simbolice în foile de zestre.

Numită științific cupru, arama are câteva proprietăți care o apropie de metalele nobile: maleabilitate, ductibilitate, conductibilitate termică și electrică.

În ceea ce privește tehnica de prelucrare, aceasta cuprinde următoarele etape importante: topirea aramei, decălirea, baterea aramei și așa-numita "alămire țigănească".

Topirea aramei se face cu ajutorul unui cuptor de pământ, care se arde cu două zile înainte, cu cărbuni de prun, și atenția este îndreptată către foale, ca să nu se răcească materialul. *Alămirea țigănească* este un procedeu vechi, de mare măiestrie, transmis în cadrul familiei și ținut secret, de aceea este foarte puțin cunoscut în etnografie.

Modul de îmbinare a părților componente ale unui vas de aramă presupune câteva operațiuni complicate. După ce au fost croite și aduse la dimensiunile dorite, părțile se taie pe margini în profil de coadă de rândunică, se introduc una în cealaltă, după care îmbinarea se bate foarte bine

Căldărar

pe nicovala de pământ. La bătaie, arama se decăleşte. Călirea se face prin introducerea de mai multe ori în groapa cu jăratec prevăzută cu foale de groapă. Operațiile se repetă succesiv pentru a asigura durabilitatea și soliditatea încheieturii.

Pentru o îmbinare perfectă – etanșeitate – se face alămirea: curățarea aramei la încheietură prin tratarea cu apă tare nestinsă (acid clorhidric) și presărarea cu lamă – lamele subțiri de alamă sau granule de șpan de bronz și borax.

Pentru a se extrage umiditatea și a se opri desprinderea stratului de șpan și borax, încheietura se udă cu o măturică (pleaftură) și se presară cu sare de bucătărie; se pune vasul în groapa cu jăratec și se ridică temperatura, prin insuflarea masivă de oxigen cu ajutorul celor două foale mici de groapă.

Pentru a se face materialul cât mai rezistent, se ciocănește de multe ori (chiar de peste zece ori) în întregime. Suprafața fiind perfect îndreptată, se trece la ornamentare, din bătaia ciocanului și cu dalta. Ceea ce este esențial în arămărit ține de două tehnici de bază: alămirea și ritmul de ciocănire.

În categoria lucrătorilor în metal se includ și rromii *spoitori*, care se ocupau, pe lângă cositorirea vaselor de aramă (oale, tigăi, ceane, cazane etc.), și cu repararea și curățirea periodică a acestora.

Cositorirea este tratarea (prin acoperire, pe suprafața interioară) cu cositor (denumit științific staniu), metal alb-argintiu, foarte maleabil și ductil, a concavității vaselor de uz casnic, pentru a se împiedica oxidarea lor. Cositorul este topit, apoi se unge suprafața în mod uniform prin mișcarea circulară a vasului. Ca și alte activități gospodărești cu dublu caracter: funcțional-utilitar și ritualic, de pildă lutuirea casei (schimbarea stratului de pământ de pe jos sau refacerea prispei de lut), care se făcea la marile sărbători de primăvară (exemplu, de Paște), spoirea vaselor a fost o necesitate dublată de un simbol al înnoirii și al purificării - cositorirea generală, a tuturor vaselor (în afara spoirilor accidentale) practicându-se de Paște.

Rețineți!

prelucrarea aramei	- călire
	- decălire
	- alămire

Verificați-vă cunoștințele!

- 1 Care sunt obiectele realizate de căldărari?
- 2 Care sunt principalele unelte folosite în prelucrarea aramei?
- 3 Cu ce se ocupau spoitorii?
- 4 Vizitați și descrieți un atelier de căldărar!

Lecțiile 68 și 69

Meseriile tradiționale ale rromilor. Prelucrarea metalelor prețioase

Una dintre ocupațiile tradiționale importante ale rromilor este și *prelucrarea metalelor prețioase* (argintul și aurul). De la început trebuie făcută diferențierea dintre rudari (numele lor provine de la cuvântul slav. ruda = minereu) - care se ocupau inițial cu extragerea aurului din nisipul râurilor, abia mai târziu (sfârșitul secolului al XVIII-lea și mai ales secolul al XIX-lea) trecând la prelucrarea lemnului - și zlătari (din slav. zlato = aur), care se ocupau cu prelucrarea aurului. Zlătarii - aurari s-au confruntat, într-un anumit moment istoric nu foarte exact cunoscut, cu o interdicție a muncii lor, meșteșugul prelucrării aurului fiind preluat de argintari, fapt păstrat și astăzi.

Tehnica culegerii aurului din nisipurile aurifere

ale râurilor este cunoscută din relatările numeroșilor călători străini (Paul de Alep, Del Chiaro) despre secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Instrumentele rudarilor constau dintr-o scândură cu adâncituri tăiate transversal și mărginită în ambele părți de o stinghie de lemn. Pe această scândură numită *doscă* (< lb. slavă, cu același sens), ținută ca un plan înclinat, se întindeau țesături de lână și ea era scufundată în apa amestecată cu nisip a râurilor. Sedimentul aurifer era reținut de țesătura care, spălată într-un butoi, își separa nisipul de aur, cel dintâi curgând printr-un jgheab. Mine-reul adunat se zdrobea într-un vas

de fontă, simplu sau amestecat cu mercur, pentru a se obține un amalgam. Acesta se storcea într-o pânză, apoi se topea într-un vas de ceramică. Aurul topit era apoi realizat în tipare, ca lingouri

Unelte de argintar (Arhiva „Aven Amentza”)

(rudarii cunoșteau și tehnica topirii aurului în bare / lingouri). Aurarii își obțineau materia primă fie de la rudari sau de la băieși (care scoteau aurul din mine de aur), fie, ca și argintarii, din monedele care circulau în epocă.

Obiectele pe care le confecționau argintarii erau: obiecte de podoabă (inele, cercei, salbe, broșe, agrafe, brățări, coliere, lanțuri), piese de harnașament (pinteni), arme (săbii), piese de îmbrăcăminte (nasturi, butoni), obiecte de uz casnic (tacâmuri, castroane, tăvi, solnițe aurite, cupe de argint aurite, cești), obiecte religioase (chivoturi, potire, cădelnițe, ferecături de carte bisericească, sfeșnice, cristelnițe, candelă, tăvi, linguri și lingurițe, anafornițe, aureole, aghiazmă, cruci lucrate în tehnica filigranului).

Obiectele care presupuneau o decorare mai detaliată erau obținute prin imprimarea, încrustarea de ornamente cu ajutorul unor matrițe speciale, laminarea sârmei de aur și de argint prin ciocănire, tehnică ce oferea posibilitatea unor multiple utilizări ale sârmei filigranate, fină ca o pânză de păianjen, încrustarea cu pietre prețioase. Metodele ștanțării, ale perforării și ajustării erau și ele utilizate mai ales la confecționarea obiectelor de cult. Cea mai răspândită însă era tehnica modelării în relief prin ciocănire, metodă cunoscută încă din secolul al XVI-lea.

În ceea ce privește confecționarea podoabelor și a obiectelor de uz casnic mici (din argint), singura conservată până astăzi în cadrul prelucrării argintului și a aurului de către meșterii rromi, se remarcă tehnica filigranului, mai perfecționată la cercei și mai simplă la inele.

În prezent, argintarii fac diferite obiecte de podoabă (cercei, inele, verighete, nasturi, brățări, obiecte mici de uz casnic special (din argint), elementele metalice pentru costumul tradițional (nasturi, închizători de brâu etc.), meșterii fiind grupați mai ales în zone din Muntenia, Oltenia, Vlașca, Teleorman.

Ei au păstrat atât tehnica de lucru (ciocănire, incizare, îndoire, tăiere, crestare etc.), cât și inventarul de unelte vechi (nicovala mică de butuc, foalele mici manuale, ciocanul, dălțile, țeava de suflat /suflaiul, care înmoaie și topește metalul, foarfecele de tăiat metalul, matrițele de mână, calapodul - un con ascuțit și lung, de lemn, cu vârful în jos, cleștele mic). Uneori nicovala poate fi o bucată de fier dreaptă sau o șină.

Etapele de lucru cuprind: topirea metalului pe un cărbune de mangal scobit cu o scoabă și încălzit prin suflarea aerului printr-o țeavă /sufalai (mai nou se folosește spirtiera); după ce s-a topit cu ajutorul focului suflat prin țeavă și a boraxului, metalul se ia cu o pensetă sau cu un clește mic și se bate pe nicovală; calapodul fixează mărimea inelului; partea rotunjită a nicovalei ajută la îndoirea barelor; alte ornamente se fac cu dalta și ciocanul sau prin încrustări, ștanțări sau filigranare.

Argintarii posedă foarte bine tehnicile moștenite, de prelucrare a metalelor prețioase, vibrația lucrului cu mâna oferind obiectelor unicitatea și frumusețea care nu pot caracteriza niciodată obiectele de serie.

În concluzie, se poate afirma, fără teama de a greși, că meșterii rromi, prin varietatea meseriilor legate de prelucrarea metalelor pe care le stăpânesc cu măiestrie, dețin taina metalului, dar, după cum vom vedea în lecția următoare, nici taina lemnului nu le este străină.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Care a fost ocupația inițială a rudarilor?
2. Descrieți tehnica culegerii aurului din nisipuri aurifere!
3. Care sunt obiectele pe care le fac argintarii?
4. Care sunt principalele unelte folosite în prelucrarea metalelor prețioase?
5. Vizitați și descrieți un atelier de argintar!

Lecțiile 70 și 71

Meseriile tradiționale ale rromilor. Prelucrarea lemnului

Rudarii sunt meșterii rromi care se ocupă astăzi cu prelucrarea lemnului. Inițial, rudarii, după cum le arată și numele (vezi cuvântul slav *ruda* = minereu), se ocupau cu spălatul aurului: ei culegeau aurul din nisipul râurilor (mai ales în Transilvania), printr-o tehnică pe care deja am descris-o, și îl topeau în lingouri.

Ulterior a avut loc un transfer ocupațional sau o reconversie profesională, rudarii trecând la prelucrarea lemnului.

În cadrul acestei ocupații, au apărut specia-

lizări / meserii: *rudăritul propriu-zis* – *butnarii*, care fac obiecte casnice din lemn (blide, căni, donițe, maiuri de bătut rufe etc.) și *covătarii* / *albietii* care fac albii și coveți; *lingurăritul* – *lingurarii*, care confecționează linguri, lingurițe, cupe, linguroaie, polonice; *fusăritul* – *fusarii*, meșteri în confecționarea fuselor; *lădăritul* – *lădarii*, specializați în mobilier (mese, scaune, dulapuri etc.), dar mai ales în lăzi de zestre, lăcrițe (cutii mici de lemn), hambare și tronuri (lăzi mari de ținut mălaiul sau alte cereale).

O ramură distinctă este aceea a *corfarilor* care împletesc corfe sau coșuri din nuiete de alun, de răchită sau de salcie.

Mobilierul țărănesc făcut de meșterii romi specializați în prelucrarea lemnului este cunoscut sub numele de *mobilier rudăresc*, care se diferențiază de celelalte tipuri de mobilier (tâmplăresc și dulgheresc) prin faptul că acesta pune în valoare calitățile naturale ale fibrei lemnoase, lăsând-o vizibilă la suprafața obiectului.

Odată uscat prin afumare, lemnul de lucru se cioplește pe lungime cu securea, se curăță și se uniformizează cu barda, se netezește cu mezdrea /cuțitoaia pe scaunul de cuțitorit.

Ornamentarea, în special a lăzilor de zestre, se numește horjire sau scriere (Muntenia, Oltenia), împistrire (Transilvania), tărcare (Maramureș) și se face prin incizie și crestare cu scoaba / horjul – cuțit curbat (pentru linii drepte) și cu floralul / capra (compas cu horj pentru linii curbe).

Un alt obiect de mobilier tipic, lucrat de rudari, este masa joasă, rotundă, cu trei picioare, de influență vădit orientală, prezentă pe arii largi din Banat, Oltenia, Muntenia, Dobrogea și Moldova. Ea este însoțită de scaunele joase, cu față ușor scobită, rotunde sau pătrate, cu trei sau patru picioare, de obicei simple, fără ornamente.

Alte obiecte de mobilier rudăresc mai sunt blidarele, lingurarele, dulapurile de perete, podișoarele (dulapuri), colțarele (dulapuri de colț), leagănele pentru copii (cele așezate pe podea).

Rudarii lucrează și *furci de tors* simple sau cu forme simbolice (cu coarne, cu aripi, cu măr / roată, simboluri ale fertilității și căsătoriei) obținuți prin traforare și cioplire, ornamentate prin incizare, crestare și scobire cu vârful cuțitului sau cu horjul.

Bătele și cărjele păstorești, însemne ale puterii, fecundității și bogăției, lucrate în general din lemn de corn, au partea superioară îngroșată (măciucă, măciulie, cap, măr) și confecționată uneori din os.

Lingurarii lucrează în lemn de esență moale (salcie, plop negru, tei), dar și în paltin, frasin, arin alb, prun, cireș, păr. Tehnica de lucru este următoarea: despicarea lemnului într-o formă apropiată de cea a lingurii, realizarea părții concave a lingurii prin scobire cu scoaba, croirea și subțierea cozii cu cuțitul; șlefuirea lingurii cu o bucată de os sau cu un ciob de sticlă. Deosebite sunt lingurile cu călcâi (cu o curbă puternică

deasupra căușului, care conferă eleganță cozii) și cele cu cârlig (cu coada îndoită prin cioplire și îndepărtare de material), de agățat în lingurarul de perete. Alături de lingurile de uz, există și lingurile decorative, care se bucură de o mare varietate ornamentală: cioplirea capului cozii (simboluri: capul de șarpe, cocoșul, capul de cal etc.), incizii puternice făcute cu vârful briceagului și al unghioarei (dălțiță ascuțită) - motive geometrice, antropomorfe (ochișorul) etc. Practic fantezia meșterului este nelimitată.

Fusarii urmează și ei o serie de etape de lucru: scurtarea și despicarea lemnului în fâșii de grosimea fusului brut; uscarea lemnului în uscătoare (cotlon cu pereții de lut, deasupra focului); cioplirea cu barda; strunjirea cu gruica (instrument metalic) la strungul cu sfoară (lemn scobit la mijloc - scobitura se numește scoc - sprijinit pe doi țăruiși înfipti în pământ și bifurcați la partea superioară, pe care stau rezemate cele două capete ale lemnului), acționat manual: prins la capete, fusul se mișcă sferoidal cu ajutorul unei sfori încolăcite după fus și mișcate cu un mâner de lemn (arcuș) acționat cu mâna stângă a rudarului, în timp ce cu dreapta se ține gruica pentru netezit (un fel de daltă). Fusul poate fi ornamentat prin crestare sau cioplire în jurul titirezului sau prin incizii, crestături și perforări sugerând filigranul, aplicate pe prâsnele (roți de lemn, introduse pe fus, care îi imprimă o mișcare de rotație continuă).

Albierii (covătarii) fac albii de rufe, căpistere (vase pentru frământat aluatul), molde (vase pentru must), postăvi (vase de cules fructe), coveți de pâine, teici (troace pentru hrănitul porcilor), leagăne suspendate pentru copii. Realizarea acestor obiecte presupune: tăierea lemnului; retezarea lui la dimensiunile dorite, cu ferăstrăul de curmat; despi-

carea fiecărei bucăți în două, cu toporul sau cu securea; scobirea în praguri, cu toporul lung, a fiecărei părți despicate; cioplirea interiorului (trasul la teslă); finisarea interiorului cu scoaba (cuțit curbat); trasul la mezdrea (cuțitoaie) pe dinafară; îndreptarea marginilor și îndepărtarea surplusului de material (strânsul albiei); uscarea lent, cu gura în jos, la soare.

Corfarii (împletitorii de coșuri / corfe / târne), înainte de a începe împletitul propriu-zis, călesc la foc lemnul de alun (il udă și îl trec prin foc succesiv de câteva ori), apoi îl taie fâșii cu cuțitul.

Împletitori de coșuri (Arhiva „Aven Amentza“)

Pentru rezistență, fâșiile sunt groase – se numesc șine –, iar toarta se continuă în jos și constituie inima corfei. Urmează subțierea curelelor cu cuțitul, legarea toartelor, așezarea spetezelor / mânerelor și îngrădirea cu ajutorul unui clește care prinde inima corfei și o înfășoară cu o fâșie de alun numită praștie.

Toate aceste moduri de prelucrare a lemnului, stăpânite excepțional de către meșterii rromi, aduc un argument în plus pentru înlăturarea unui stereotip, acela că rromii cunosc secretul fierului și al metalelor în general. Iată că rromii cunosc la fel de bine și secretul lemnului.

Rețineți!

prelucrarea lemnului	- rudăritul (butnarii și albierii/ covătarii) - lingurăritul - fusăritul - lădăritul - corfăritul
-----------------------------	---

Verificați-vă cunoștințele!

1. Care sunt meseriile legate de prelucrarea lemnului practicate de rromi?
2. Care sunt principalele unelte folosite în aceste meserii?
3. Vizitați și descrieți un atelier de rudar lingurar!

Lecția 72

Meseriile tradiționale ale rromilor. Muzica

S-a scris mult despre lăutari și despre muzica lăutărească. Ceea ce nu știu însă cu limpezime cercetătorii, pentru rromi este un lucru cunoscut: muzica rromani este arta din interiorul comunității, cu caracter ritualic (cântecul de nuntă, bocetul etc.) sau neritualic, vocală și instrumentală. Muzica lăutărească, în schimb, este ocupație aducătoare de venituri și aparține profesioniștilor interpreți ai muzicii populare autohtone.

Faptul că artiștii rromi preiau motive sau fraze muzicale din muzica rromani sau chiar stilul de interpretare al muzicii rromani (*rromane gilă* – cântece rrome) și le transpun în muzica lăutărească este cu totul altceva și, fără să se creeze confuzie între cele două tipuri de muzică, acest fenomen este cunoscut sub numele de manieră rromă de interpretare.

S-a crezut că rromii - din perspectiva practicării muzicii - sunt înrudiți cu vechii indieni, aduși de regele Persiei, Bahram (430– 443), să cânte din lăută la curtea sa, sau cu kafirii, altă populație indiană care se ocupa cu muzica. Ipotezele sunt însă neconfirmate.

Majoritatea studiilor încep cu Barbu Lăutarul și cu memorabila lui întâlnire cu Franz Liszt și se încheie, în funcție de epoca în care sunt scrise, cu Cristache Ciolac, Petrică Motoi, Fănică Luca, Grigoraș Dinicu, Petrea Crețu Solcanu, lăutarii din

Clejani, Fărămiță Lambru sau Ion Onoriu.

O privire în istorie ne spune că, la 1600, lăutăria era considerată o îndeletnicire de rușine, a robilor, și, de aceea, căsătoria cu un lăutar era interzisă prin reglementări juridice stricte. În 1775, în Țara Românească, sub domnia lui Alexandru Ipsilanti, lăutarii se constituie ca breaslă, cu vătăfi (șefi) și catastih (carte de îndatoriri).

În general, studiile remarcă o serie de caracteristici ale lăutăriei: a) o meserie moștenită din tată în fiu; b) se practică mai rar individual și mai des în grup, cu banda, în taraf, mai nou, cu formația; are drept ocazii și locuri: nunțile, horele, hramurile, praznicile, târgurile, bâlciurile, cârciumile, serenadele; c) nu presupune cunoașterea notelor muzicale, învățându-se după ureche, cel puțin forma clasică (inițială) a lăutăriei, căci astăzi, se știe, unii lăutari au studii de

specialitate; d) instrumentele folosite, în ordinea frecvenței, sunt: vioara (inclusiv un tip de vioară improvizată, de fapt o violă cu arcușul în semicerc sau cu șase coarde), lăuta, țambalul, acordeonul (preluat mai târziu din muzica germană), basul (așa numesc lăutarii violoncelul și contrabasul), cobza, chitara, cimpoiul, fluierul din lemn de salcie, de plop tremurător sau de trestie (tip flautul lui Pan), tamburina (folosită de ursari), surla (un tip vechi de clarinet), clarinetul.

Barbu Lăutarul

Muzica lăutărească este caracterizată de câteva elemente esențiale: *spontană*; cu multă improvizație (de aceea, în prezent, lăutarii rromi au ales jazz-ul, arta improvizației și a variațiunii); *bogată*; *variată*; *cu ritmuri suple și combinate* – de la suav la pătimaș, de la jalnic la exuberant, de la grațios la impetuos –; *de natură transpozitivă* (transcrie muzica autohtonă într-o manieră necunoscută autohtonilor); *cu ample valențe interpretative* (imită uneori trilarurile păsărilor); *folosește așa-numita "gamă țigănească"* (gama minoră: la, si, do, re diez, mi, fa, sol diez, la; sol, la, si bemol, si, do, re bemol, fa diez, sol; sol, la, si bemol; do diez, do, re bemol, fa diez, sol; cu alternanțe de bas și de ton înalt, cu un ton de tranziție), asemănătoare frazei muzicale „Destinul” din „Carmen” de Bizet; *folosește schimbările de ritm și de măsură, sincopa* (tonul sacadat și fraza prelungită), *repetiția și tehnica variațiunilor*; *combină armonios ritmul impus de muzica autohtonă cu flori de stil orientale / turcești* – manea și meterhaneaua (cîntece de dragoste, predominant instrumentale, cîntate rar, în ritm de jale), a căror formă inițială a început să decadă

încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, iar lăutarii le preiau elemente de stil –; prelucrează elemente de ritm arabe preluate din *canto flamenco de Andaluzia*.

Din punct de vedere cultural, lăutarii, având ocupația cel mai larg utilitară, în toate mediile societății (țărănesc și boieresc, urban și rural), și trăind cel mai mult răspândiți printre nerromi, în mijlocul culturii majoritare, au fost cel mai devreme supuși unei puternice asimilări (majoritatea și-au pierdut limba și elementele de reprezentare culturală).

Astăzi, meseria de muzician a fost preluată și este dezvoltată aproape în exclusivitate de rromii din neamul ursarilor.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Cum era considerată lăutăria în perioada robiei?
2. Care sunt caracteristicile lăutăriei?
3. Care sunt caracteristicile muzicii lăutărești?
4. Ce neam de rromi a preluat și dezvoltat astăzi meseria de muzician?

Lecția 73

Meseriile tradiționale ale rromilor. Prelucrarea osului și a cornului. Prelucrarea pieilor și a părului de animale

Una dintre ocupațiile importante ale rromilor, aflată, în prezent, mai mult în memoria meșterilor trecuți de vârsta practicării meseriei, este *prelucrarea osului și a cornului*.

Din os se realizau piepteni (meșterii pieptănari), nasturi, mânere de cuțit, mânere de pipă, plăsele de cuțit, capete sau măciulii de bătă păstorească, diferite pandantive. Din corn de cerb, de vită sau de capră se făceau cornuri de vânătoare (de semnal), cornuri de praf de pușcă, mai rar mânere de cuțit.

Etapele de prelucrare cuprindeau următoarele operațiuni: se despica osul sau cornul în bucăți de mărimea dorită cu un ferăstrău; se trata materialul, prin scufundarea, pentru o perioadă variabilă (după natura lichidului de înmuiere), într-o baie de înmuiere cu apă clocotită (perioadă de timp mai mare), ulei încins sau leșie fierbinte obținută din cenușă de lemn fiartă cu apă (perioadă de timp mai mică); se ciopleau fețele cu un topor sau cu un cuțit; se egalizau cu briceagul și se lustruiau frecându-se cu praf de cărbune, cenușă sau nisip fin, mai

nou, cu șmirghelul.

Curburile pieptenului se trasau după șabloane, cu compasul, iar dinții se creștau, după finisare, cu ferăstrăul. După creștare, dinții pieptenului se ascuțeau la vârf cu un cuțit și se răzuiau cu o pilă groasă de fier. În final, pieptenele se șlefuia din nou prin frecare cu cenușă sau cu nisip și se lustruiau cu o cârpă moale îmbibată cu ulei sau untură. O tehnică, se pare, și mai veche, este aceea a încălzirii pieptenului de corn la foc (ținut cu cleștele) și apoi a despicerii (longitudinal) a dinților cu cuțitul, urmată de presarea cu o pană de lemn pe un bloc de piatră, pentru întinderea lamelelor de os. Pentru a dobândi rezistență, înainte de a se răzui inegalitățile, pieptenele trebuie ținut câteva ore îngropat în argilă galbenă. La sfârșit, meșterii care cunoșteau secretul indestructibilității obiectului din os, ungeau - ursari fiind la origine - pieptenii, cu grăsime de urs, un produs vânătoresc extrem de rar și de greu de procurat.

Ciurărese

În ceea ce privește confecționarea cornurilor de praf de pușcă, învelișul aspru este netezit cu *rașpa*, apoi cornul se fierbe în leșie ca să se înmoaie țesutul poros din interior și să poată fi scos cu dalta, cu sfredelul sau cu burghiul. Cornul se lustruiește cu ulei amestecat cu praf de cărbune și gura de scurgere i se astupă într-un sistem aripioară – cep, prevăzut să se închidă automat după o măsură de pulbere. Capetele cornurilor cu dopuri de lemn au armătură de alamă. Mânerele de cuțite compuse din două plăsele se prind cu nituri de fier. Cornurile de semnal se aleg după rezonanță, care este în funcție de grosimea pereților, de circumferința gurii și de lungime.

Obiectele din os și din corn se ornamează prin șlefuire, crestare, incizie, tăiere, perforare, ardere (pirogravare), aplicații metalice, excizări (linii în relief), încrustări metalice, ștanțări etc. Motivele sunt geometrice (linii punctate, linii paralele, cercuri concentrice, romburi, caneluri, zig-zag-uri etc.), florale, semne de meșter, brâul alveolar, decorul în ochiuri (rețea de cercuri concentrice având în mijlocul ultimului cerc un punct); acestea sunt realizate cu compasul.

Patina gălbuie, roșcată sau brună este dată prin fierbere cu foi de ceapă și gălbenele, frunze și coji de nucă sau tutun. În Moldova, uneori, dacă inciziile erau mai adânci, se umpleau cu o pastă neagră (praf de cărbune și grăsime) sau cu ceară roșie.

O altă ocupație a romilor, dispărută astăzi, era *prelucrarea pieilor de animale*, cu specializarea specifică, meseria de *ciurar* (făcea site și ciururi din piele). Materia primă pentru aceste obiecte era pielea, mai ales de porc și de vițel, fiind mai elastică, dar și de capră și de oaie. Se făcea un cerc de lemn de brad numit veșcă și se tăia cu cuțitul o bucată de piele neargăsită. Pielea se curăța și se lăsa în apă să se înmoaie, apoi se întindea foarte bine pe veșcă și se fixa prin legare strânsă cu o curea de piele.

Sistemul constă în perforarea bucății de piele pe margini și în trecerea prin fiecare gaură a unei fășii de piele legate, la rândul ei, fiecare, de curea.

Găurile ciurului se făceau cu preduceaua (un instrument de fier în formă asemănătoare cu a unei penițe, foarte ascuțit la vârf) sau cu sula. Pielea ciurului se așeza pe un fel de nicovală, numită copici (instrument de fier lung, și ascuțit spre vârf), și, cu maiul de lemn, numit bătător, se bătea preduceaua. După mărimea găurilor, ciururile se clasifică în: ciur de bucate, de cernut cereale (grâu și secară), cu găuri mari, și sită de făină de porumb, cu găurile mai mici.

Romii se mai ocupau și cu *prelucrarea părului de animale*, ei făceau perii (perieri/părieri), bidinele (bidineri/bădnari) și pensule. Materialul era părul de porc sau de cal (are firul cel mai rezistent) și lemnul pentru suport. Tehnica de confecționare era simplă: se tăiau firele de păr la lungimea dorită, se făceau mănunchiuri; se pregătea suportul, format din două bucăți groase de lemn; se perfora prima bucată, cea de deasupra; în găuri se introduceau mănunchiurile de păr, care se fixau apoi cu ajutorul celeilalte bucăți de lemn, negăurite, prin prinderea capetelor de mănunchi și lipirea lor cuclei de brad sau înclieirea cu clei natural având la bază rășina.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Descrieți tehnica tradițională de prelucrare a osului!
2. Care sunt obiectele din os pe care le confecționau romii?
3. Care sunt uneltele folosite în prelucrarea osului?
4. Descrieți tehnica tradițională de prelucrare a pielor de animale!
5. Descrieți tehnica tradițională de prelucrare a părului de animale!
6. Care sunt obiectele din piele pe care le confecționau romii?
7. Care sunt obiectele din păr pe care le confecționau romii?
8. Care sunt uneltele folosite în prelucrarea pieilor de animale?
9. Care sunt uneltele folosite în prelucrarea părului de animale?

Meseriile tradiționale ale rromilor. Căramidăritul. Ursăritul. Negustoria de cai

În cadrul ocupației legate de construcția caselor, rromii stăpâneau foarte bine meseria de *căramidari*, în prezent pe cale de dispariție. Căramizile nearse (chirpici în Muntenia, Oltenia, Dobrogea și Moldova; văioage în Transilvania și Banat), au constituit, în special în zonele de câmpie și de podiș (Transilvania), acolo unde nu se găsea lemnul, principalul material de construcție.

Rromii erau căramidari ambulante, ei călătoreau de primăvara până toamna, pe distanțe mari, în caravane de câte 20 de familii, în căutarea lucrului. Meșterii recunoșteau pământul bun pentru căramizi, după culoare, consistență, chiar după miros: proporția optimă de argilă și de nisip se simte la mână.

Oriunde s-ar fi prelucrat, acasă sau la locul de extragere, era obligatorie vecinătatea unei surse de apă, pentru că, odată săpată groapa, pământul se amesteca cu apă și era luat de patru ori la sapă (amestecat și bătut). Bulgării de pământ se pisau (se mărunțeau) cu muchia sapei și se făcea o grămadă; peste grămadă se aruncau paie (de preferat de secară), întregi sau tocate, și pleava; peste amestec se turna apă; unii căramidari adăugau și bălegar uscat la soare. Frământarea lutului însemna călcarea lui cu picioarele.

Modelarea căramizilor, la care lucra toată familia, inclusiv copiii, se făcea pe o masă lungă sau pe jos. Lutul bine frământat se introducea cu mâinile într-o măsură / într-un tipar de lemn, se presa, se nivela, și, după ce lua forma dorită, se așeza pe arie, peste un strat de pleavă, să se usuce la soare.

Pentru că un căramidar bun făcea aproximativ 1000 - 1500 de căramizi pe zi, se puteau vedea arii întregi ocupate de stivele de căramizi. Abia după ce se uscau, căramizile se clădeau (se chiteau), adică se stivuiu în grămezi, în așa fel făcute, încât să lase aerul să circule prin spații de aerisire. În caz de ploaie, stivele erau protejate cu o învelitoare.

Pentru a se usca cât mai repede căramizile, pe arie se așeza și un strat de nisip (care absoarbe umezeala), căramizile fiind întoarse pe toate părțile, inclusiv se întorceau în dungă. Spre

deosebire de chirpici, căramizile pentru ars în cuptoare nu conțineau decât pământ bun și apă, fără paie și pleavă; restul tehnologiei era similară. Ca o căramidă să se usuce bine, era nevoie de două zile cu soare arzător și continuu, eventuala ploaie putând ruina lucrarea căramidarului.

Datorită acestui fapt, căramidăritul și-a dezvoltat o serie de practici magice de *legare a ploii*: sacrificarea prin ardere a unei broaște laolaltă cu căramizile din cuptor; îngroparea unei păpuși antropomorfe sub vatra casei; jertfirea rituală a unui animal, punerea cărnii lui într-un burduf plin cu apă și așezarea burdufului sub vatra focului; clocitul ouălor de lut (al căramizilor, simulând că sunt ouă) de către bătrânele comunității (*le phură*).

O altă ocupație dispărută în zilele noastre a fost *ursăritul / umblatul cu ursul* (practicat de către ursari), activitate situată între spectacolul de circ și vindecare magică. Valorificând semnificația ursului ca simbol al puterii, fertilității și reînnoirii ciclurilor naturii, cu virtuți curative și de protecție, ursarii făceau din spectacolul de dresaj al ursului, un ritual cu multiple semnificații și funcții: protecția casei de atacul animalelor sălbatice (dacă-ți joacă ursul în băătăură nu te mai calcă ursul toată iarna); inițiere, fertilizare și fecundizare (călcătura ursului este un joc la feciori de însurat și fete de măritat); vindecare (călcătura ursului vindecă de iele, de sperietură, de deochi, de farmece, de cununii legate și de alte boli aduse prin mijloace magice).

Una dintre ocupațiile dispărute ale rromilor a fost *geambășia* sau *negustoria de cai*. De aceasta se ocupau mai ales lovarii din Transilvania, fiind una dintre ocupațiile importante ale rromilor unguri din fostul Imperiu Austro-Ungar. Legendele spun că rromii geambași cunoșteau graiul cailor.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Enumerați meseriile tradiționale ale rromilor dispărute sau aflate pe cale de dispariție!
2. Descrieți tehnica tradițională de confecționare a căramizilor nearse!
3. Care erau funcțiile umblatului cu ursul?
4. Cu ce se ocupau lovarii?

Familia tradițională și căsătoria

Familia în cultura tradițională rromani reprezintă valoarea fundamentală a solidarității în cadrul comunității, factor de control social și conservare a identității etnice. În cultura tradițională a rromilor, totul gravitează în jurul familiei. Familia constituie unitatea primordială a organizării sociale, un sistem extins de înrudire, o unitate economică, în cadrul căreia se asigură protecția individului. În situații de dificultate, familia reprezintă permanența, fiind sinonimă cu stabilitatea. Familia de rromi este, de fapt, comunitatea, nu numai prin factorii de control social, firești pentru oricare societate tradițională, ci, mai ales, prin sistemul de relații de *înrudire culturală* („phralipen”), fapt pentru care o putem numi *familie comunitară*. Familia extinsă locuiește laolaltă și, de cele mai multe ori, întreaga vecinătate este locuită de rude. De obicei, pentru tinerii căsătoriți, se adaugă camere la casa tatălui mirelui sau se construiește o casă în curtea casei bătrânești.

Principiile coabitării în familie sunt *ajutorul reciproc și responsabilitatea colectivă*.

De la căsătorie la căsătoria copiilor și dincolo de aceasta, fiecare membru al familiei își asumă responsabilitatea pentru ceilalți, iar aceștia îi garantează protecția morală și siguranța economică, îi asigură integritatea culturală și îi oferă răspunsul potrivit în situații de criză. *Rromanipen* – legea neamului – îi ține fiecărui component al familiei loc de religie și, prin extinderea sentimentelor, dorința de a sta laolaltă se traduce prin modelul specific de socializare. Astfel, oricare rrom întâlnit, chiar complet necunoscut, este identificat ca fiind frate (rr. „phral”) și tratat ca atare.

Căsătoria se face prin înțelegerea celor două familii „*xanamikărimos*” (încuscrire), fără necesitatea unei oficializări externe (la primărie etc.) și reprezintă o alianță pentru întreaga viață între cele două familii. Relația este la fel de puternică precum aceea de sânge, membrii celor două familii având obligația să se sprijine reciproc în orice situație, să nu-și refuze nimic unii altora și să-și acorde

încredere deplină.

Uneori, cele două familii care se vor încuscri, cei doi „*xanamika*” (cuscri), se hotărăsc să se înrudească prin copiii lor, uneori încă dinainte de nașterea acestora. Ei stabilesc căsătoria urmașilor, iar relația de rudenie care se va realiza va fi aproape la fel de puternică precum aceea de sânge. Acest angajament (legământ) ritualic poartă numele de „*juruirea copiilor*” (rr. „*solaxadimos e çhavenço*”; „*ame semas dine anθ-o solax*” = am fost juruiți) și este urmat de reuniuni succesive ale celor două familii, în special la aniversările fiului și fiicei, pentru ca, astfel, cei promiși să se poată cunoaște și împrieteni, cu mult timp înainte de data căsătoriei.

Se petrece astfel acomodarea psihologică timpurie a viitorilor miri.

Dacă este mai sărac decât familia fetei sau dacă alegerea sa nu corespunde dorinței părinților, mirele poate fura fata (rr. „*našimos*” - fugă). Fuga mirilor – „*o našimos*” –, deși nerecomandată de comunitate, se petrece prin refugiarea la rude, de obicei la

neamul băiatului, la o soră măritată, de pildă, și întoarcerea acasă la familia mirelui, care are datoria să returneze fata părinților ei. După căutări, veghe, jurăminte, pedepsirea fetei pentru *dezonorarea* neamului, fugarii se întorc la părinții fetei și își cer iertare. Faptul este, într-un târziu, acceptat prin intervenția comunității: „*akana gata si o bajo*” (acum treaba e deja făcută). Se dezbate situația, se face „*o divano*” (discuție, sfat): familia fetei acuză familia băiatului că a profitat de inocența fetei lor și că nu și-a educat bine fiul, familia băiatului o acuză pe aceea a fetei că a dorit să-și câștige un ginere, iar cei doi culpabili nu rostesc o vorbă. Kris-ul hotărăște ca tatăl băiatului să-i plătească rușinea tatălui fetei („*te pokinel o lažav*”) și să se facă o căsătorie în care băiatul să plece „*zamutro*” (ginere) la familia fetei. În final se face încheierea înțelegerii de încuscrire – „*xanamikărimos*”.

În locul prețului miresei („*dau love p-e bori*” = dau bani pentru noră) se plătește amenda onoarei pătate, „*o štrăfo*”.

Familia

Se poate face și nuntă, chiar dacă va fi o ceremonie ceva mai simplă față de aceea consacrată, deci fără masă de „pativ” (onoare).

Există și posibilitatea alegerii mutuale a unei „bori”, fratele dintr-o familie însurându-se cu sora cumnatului său, soțul surorii lui. Acest schimb – „paruvimos” reduce cheltuielile de nuntă la jumătate (nunțile se fac laolaltă) și anulează prețul miresei. Această practică prezintă însă și riscuri în cazul unui divorț unilateral, care ar putea duce la divorțul și al celeilalte părți. Evident, doar *krisul* va putea decide desfacerea unei singure căsătorii și menținerea celeilalte.

O altă formă de căsătorie este aceea de a pleca ginere – „zamutro” –, în cazul în care familia fetei este mai bogată, sau părinții băiatului nu au bani suficienți să plătească fata promisă. În această situație, mirele pierde din statut, inclusiv prin faptul că stă la casa fetei, faptul fiind, de obicei, urmarea unor amenințări cu sinuciderea ale băiatului („nasvalo pala’ laθe” = bolnav după ea; „mulo pala’ laθe” = mort după ea; „mudarav man te na mekhes man te lăv la” = mă omor dacă nu mă lași să o iau).

Rețineți!

căsătoria tradițională:	- <i>xanamikărimos</i> - încuscrire
	- <i>solaxadimos</i> - juriere
	- <i>našimos</i> - fugă
	- <i>paruvimos</i> - schimb
	- <i>zal sar zamutro</i> - a merge ca ginere (în casă)

Verificați-vă cunoștințele!

1. Ce reprezintă familia în cultura tradițională a rromilor?
2. Care sunt caracteristicile familiei tradiționale a rromilor?
3. Ce este și cum se manifestă relația de *xanamika*?
4. Ce este *paruvimos*-ul în ritualul de căsătorie la rromi?
5. Ce este *našimos*-ul în ritualul de căsătorie la rromi?
6. Prezentați obiceiurile de căsătorie din familia sau din comunitatea voastră!

Lecția 76

Etapele căsătoriei tradiționale

Căsătoria tradițională a rromilor cuprinde o serie de etape de trecere: cererea în căsătorie (pețitul) – „*o mangimos*” și logodna; nunta – „*o biav*” –, masa de sărbătorire a virginității miresei – „*i pativ*”.

„*O mangimos*” se face în două etape. Prima etapă o constituie deplasarea pețitorilor – rude ale mirelui sau alte persoane de încredere – „*pativale*” – din neam – la casa fetei, pentru un prim contact cu familia miresei, de stabilire a termenilor întâlnirii cu părinții mirelui.

Părinții băiatului aduc părinților fetei o *ploscă* învelită într-un șal roșu, de care sunt legați bani de aur (rr. „*i plòska vuladi anθ-o lolo šàlo e sumnakutne lovença*”), semn al încrederii și al înțelegerii reciproce. Dacă tatăl fetei acceptă să bea, fapt care se petrece, de obicei, după îndelungi dezbateri, menite să spulbere toate posibilele îndoieli și temeri ale celor două familii, fata se consideră, din acel moment, „*tomnime*” / *mangărdi* (tocmită) / logodită / promisă. De acum, relațiile ei cu viitorul mire încep să fie marcate de o serie de interdicții care până atunci nu existau, relațiile lor anterioare fiind de frăție. Așadar, ea nu va putea vorbi cu el decât în

prezența martorilor, ei nu trebuie să fie văzuți zăbovind prea mult împreună. Fraternitatea general împărtășită de fetele și băieții comunității se transformă, prin *logodnă*, într-un profund sentiment de rușine – „*lazavo*”, care explică schimbările de atitudine și comportament.

Reprezentanții autorității celor două familii, părinții, mărturisesc, confirmă și validează *logodna* și termenii căsătoriei, prin garanția darului și prin stabilirea, de comun acord, a „prețului miresei”. Acesta este elementul de confirmare a valorii fetei, care are ca prim criteriu fecioria. Înțelegerea se întărește prin jurământ (rr. „*solaxadimos*”). Astfel se pun bazele înrudirii prin alianță – „*xanamikărimos*” –, care va împărți responsabilitatea în numele cuplului și fără de care unirea celor doi este imposibilă.

„*Cumpăratul miresei*”, de către familia băiatului, cu „love bare” (bani mari) reprezintă, pe de o parte, semnul prețurii acordate fetei de către familia viitorului ei soț, iar pe de altă parte cumpărarea unei noi forțe de muncă, a nurorii care intră în neamul mirelui. Dacă fata este mai bogată decât băiatul, își poate alege singură mirele, și acesta vine să locuiască în neamul ei, ca

„zamutro” (ginere).

Așa-numitul „preț al miresei”, suma de bani plătită familiei fetei de către familia mirelui, reprezintă, de fapt, un fel de plată a viitorilor copii, care vor aparține familiei soțului și pe care acesta trebuie să-i preia în schimbul unei valori simbolice. În felul acesta își întărește reputația, așadar statutul în cadrul comunității. În cazul unui divorț, o parte din acești bani vor fi returnați familiei bărbatului.

Și tatăl fetei are obligația să dea fetei zestre (fuste pentru zece ani, bijuterii de aur, mai ales salbe, tacâmuri de aur și argint, obiecte de uz casnic etc.), pentru ca fiica sa să nu fie, mai târziu, persecutată de soț, pentru că nu a contribuit economic la căsnicie. Pentru a împărtăși responsabilitatea căsătoriei, familia

fetei contribuie financiar și la nuntă. Atât arvunirea, cât și logodna - care constă în jurământul de credință al celor doi, repetat de trei ori (rr. „solax”) - se fac în prezența unor martori reprezentativi, așezați în cerc (forma perfectă) în jurul mirilor, care contribuie la binecuvântarea viitoarei căsătorii, alături de conducătorul comunității – „bulibaš” - și de cea mai bătrână femeie din neam. Cununia o va încheia un „rašaj” (preot), având sensul inițial de om bătrân și înțelept al neamului.

După nuntă, familia mirelui devine deplin responsabilă de bunul mers al căsniciei. Nora – „i bori” – are atât responsabilități, în special în cadrul creșterii și educației copiilor și în realizarea treburilor gospodărești, cât și drepturi importante, a căror încălcare poate conduce inclusiv la cererea divorțului. Nora trebuie să fie modestă, sfioasă și cuminte, să-și respecte și să-și asculte soacra, dar și aceasta din urmă are obligația să-i îndeplinească dorințele. De pildă, soacra nu trebuie să cumpere ceva pentru fetele ei fără a-i cumpăra și nurorii, ea

trebuie să o îmbrace frumos, să nu o lase să muncească exagerat de mult, să-și pună fetele să o ajute la treabă și să stea cu ea de vorbă de pe pozițiile unei adevărate mame. În mod simbolic, nora refuză toate aceste favoruri, dar soacra trebuie să insiste în a i le oferi fără rezerve. Dacă familia soției bănuiește că fata lor este tratată necorespunzător în familia soțului are dreptul și datoria să discute problema cu cuscii și să ceară

rezolvarea situației. Dacă familia bărbatului nu îmbunătățește situația, nora poate cere divorțul și întrunirea kris-ului (adunarea de judecată a romilor).

Despărțirile sunt extrem de rare la romi, ele fiind deseori urmate de împăcări, în special la sărbătoarea de Sf. Gheorghe. Dacă totuși se produce, despărțirea trebuie pusă aprobării kris-

ului, care decide suma pe care trebuie să o plătească soțul pentru întreținerea soției și a copiilor după divorț, indiferent dacă vina i-a aparținut sau nu. Faptul demonstrează răspunderea totală și continuă pe care o are bărbatul față de familia sa, depășind limitele conviețuirii.

Rețineți!

etapele căsătoriei tradiționale:

- *o mangimos / o mangărimos* (peșitul)
- *o biav* (nunta)
- *i pativ* (cinste, respect, dar și masa “de cinstire” a virginității miresei)

Verificați-vă cunoștințele!

1. Descrieți etapele ritualului de căsătorie la romi!
2. Ce reprezintă „prețul miresei”?
3. Cum se manifestă responsabilitatea părinților față de copiii lor căsătoriți?

Nuntă

Nunta la rromi

Pregătirile pentru „biav” (nuntă) - din credința că se pot produce schimbări neașteptate de destin („baxt”) - se fac doar începând cu dimineața nunții, fiind asigurate de către tatăl mirelui, însă la cumpărături participă și tatăl fetei: „Amari čhaj si, mūsaj vi ame te avas khine” (e fata noastră, trebuie să ne obosim și noi).

Peșitul

Nunta este, în general, momentul de cooperare maximă a membrilor comunității, de comunicare la toate nivelele, de comuniune, de împărtășire a responsabilităților. Bărbații își ajută femeile la treburile gospodărești; nunta îi adună laolaltă pe toți rromii (rr. „jekh biav kidel sa le rromen khethanes”), fără ca aceștia să primească invitație, pentru că a veni cu familia la o nuntă reprezintă un semn de respect și prețuire, iar a ști de nuntă și a nu veni înseamnă dispreț și desconsiderare, fapt sancționat de comunitate cu aceeași monedă. Orice străin care trece întâmplător pe lângă nuntă este invitat la masă, refuzul acestuia având drept urmare supărare mare și chiar violență, răspuns la lipsa de respect a trecătorului.

Pe tot parcursul nunții, tatăl fetei este stăpân absolut, dorințele lui sunt ordine, recompensându-i-se, în felul acesta, pierderea fetei din neam. Fiica sa devine membra neamului soțului și va îmbogăți cu copii tot neamul soțului, familia ei de proveniență rămânând astfel mai săracă.

În noaptea nunții, mirii fac un *legământ de credință* (rr. „solax”), jurământul fetei făcându-se pe banii de la salbă, pentru a avea putere de viață și de moarte. Se consideră extrem de importantă, pentru fericirea și fertilitatea viitorului cuplu,

îndepărtarea „bibaxt”-ului (ghinion, nenoroc, neșansă), dezvoltându-se practici magice în acest sens. În timpul jurământului de credință – „o solax”, mirii sparg împreună un vas cu apă, simbolul fertilității fiind apa vărsată pe pământ. La fel, la nașterea primului copil, un bătrân sparge un vas și spune – „Kana t-avela tumenqe kadi piri sar sas kana sas sa, te agorisarel tumaro trajo khethnes” („când va fi oala aceasta iar întregă, să se termine viața noastră laolaltă”), această rostire implicând ideea de unire veșnică prin căsătoria împlinită prin copil, scopul căsniciei.

Dacă mireasa a fost fecioară, soacra își spală nora din creștet până în tălpi, semn că o prețuiește și îi va fi ca o mamă, îi dăruiește salba ei de aur și închină rachiu pentru cinstea ei. A doua zi după nuntă, soacra își primește nora cu pâine și cu sare sau/și cu rachiu, pe care mirii le mănâncă / îl beau direct din mâna ei, semn al integrării depline a femeii în noul ei statut, de „bori” (noră). Soacra își așteaptă nora și îi dă să mănânce pâine caldă nedospită și cu miere, simboluri ale cinstei, belșugului și durabilității căsniciei. A doua zi după noaptea nunții, rochia purtată de noua soție va fi roșie și, la masa de confirmare a virginității ei – „pativ”, ea își va cere iertare de la părinți.

Celebrarea supremă a cinstei fetei o reprezintă *masa de împăcăciune* – „pativ” –, confirmare comunitară a căsătoriei. Implicarea comunității în cadrul acestei ceremonii este deosebită, cele două familii își laudă neamul, toți își spun „pativale” (de onoare, de încredere), își dau respect („den pativ”), mănâncă și beau laolaltă („T-avel baxtali amari skafidi” = să fie masa noastră cu noroc). Păstrându-se virgină până la nuntă, fata face onoare părinților ei și întregii vițe, socrilor și soțului, tuturor rromilor, care își vor crește fiicele după modelul ei. Dându-și fata fecioară în căsătorie, tatăl fetei face onoare cuscrului său, familiei xanamik-ului și întregii vițe a acestuia, tuturor rromilor, oferindu-le un exemplu de urmat. Venind în număr mare la ritual, rromii fac onoare miresei, părinților și socrilor ei. În felul acesta, „pativ”-ul se dovedește a fi o sărbătoare a onoarei, a conceptului de pur, care trebuie păstrat nealterat și pe parcursul căsniciei.

Virginitatea miresei are, în cultura tradițională a rromilor, o valoare excepțională, datorită faptului că se află la baza moralei rromani, a concepției de pur și impur. Așa-numitul „preț al miresei” înglobează tocmai această valoare, alături de altele, ca frumusețea, hărnicia și modestia fetei,

respectabilitatea și averea familiei ei. Dacă mireasa nu este virgină, nu se dovedește „*pativali*” (cinstită, respectabilă), atunci ea se numește „*doşali*” (greșită) și ritualurile merg, în funcție de dorința familiei mirelui, de la un sacrificiu reparatoriu (fata trebuie să taie un porumbel și să lase sângele să curgă în apa unui râu), până la și spargerea nunții și restituirea banilor familiei băiatului, care poate cere și plata unor daune morale.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Descrieți etapele ritualului de nuntă din comunitatea din care veniți.
2. Ce reprezintă virginitatea miresei în cultura tradițională romă?

Lecția 78

Nașterea, educația și protecția copilului în cultura tradițională romă

Scopul căsătoriei fiind continuitatea neamului, în familia tradițională a romilor se manifestă un adevărat *cult al copiilor*. Ei sunt educați în spiritul fraternității și al ajutorului reciproc, dar și al responsabilității pentru ceilalți. Frații se cresc între ei pentru a deveni responsabili, fetele se ocupă de treburile gospodărești, băieții învață meserii și participă la adunările bărbaților încă de la vârsta pre-adolescenței. Pentru că sunt puri, deci nu intră sub incidența opoziției pur - impur, copii se bucură de o mai mare libertate, contrabalansată de simțul răspunderii.

Considerați capabili de a înțelege tot ceea ce li se spune, copiii sunt expuși, de la începutul existenței lor, unor stimulenți similari cu aceia destinați părinților lor. Se educă puterea lor de apărare, forța morală și rezistența la frustrare, fiind trimiși, de pildă, să înfrunte un unchi sau un văr mai mare: „*kuş les kana tromas!*” (înjură-l dacă îndrăznești!). La răspunsul violent al acestora din urmă, băiatul trebuie să dea dovadă de putere de stăpânire și curaj, antrenându-și astfel dezvoltarea și forța de relaționare. Ca membru al familiei extinse, având numeroase rude, copilul se simte protejat în comunitate, dar trebuie, totodată, să demonstreze că respectă normele neamului. Deși fiind puri, copiii pot avea acces la orice tip de informații – în fața lor se vorbește deschis despre căsătorie –, în special fetele sunt educate în spiritul rușinii („*lazavo*”): ele trebuie să se comporte în concordanță cu restricțiile și recomandările concepției despre pur.

Normele onoarei și ale „*pativ*”-ului (respect) interzic unei femei să treacă prin fața unui bărbat, ea fiind obligată să-și anunțe trecerea cu „*arakh tut!*” (ferește-te!) sau „*ambolde tut!*” (întoarce-te!), iar bărbatul trebuie să întoarcă privirea în altă parte, pentru a-i lăsa cale liberă. În schimb, o femeie cu un copil în brațe, considerată a fi purificată de prezența copilului, poate trece oricând prin fața bărbaților.

O familie ideală are un număr egal de fete și băieți, gemenii de sex opus fiind considerați un noroc deosebit. Copilul nu aparține numai părinților săi, ci întregii comunități, el fiind o valoare comună a neamului: astăzi doarme acasă, mâine poate dormi la o mătușă sau la o altă rudă, fără ca părinții să aibă ceva de obiectat.

Copiii sunt educați în spiritul „*phralipen*” (frăție), prin urmare, nimeni nu le interzice nimic la modul verbal: „nu face asta!”. Aparent, nu se exercită nici un control asupra lor, ei nu au tabu-uri, pentru că sunt puri. În schimb, condiția este să li se sugereze codurile comunitare, în forma unei învățări lente și firești, fără interdicții, dar educându-li-se respectul – „*pativ*” –, responsabilitatea împărtășită frățeste și simțul rușinii – „*lazavo*”.

Cei mai tineri trebuie să ceară permisiunea pentru a putea vorbi – „*kamav aj mangav te phenav vi me jekh duma!*” (vreau și cer să spun și eu o vorbă!), datorită respectului („*pativ*”) pe care au obligația să-l poarte celor bătrâni – „te des *pativ*” (să dai respect).

Pentru a înțelege fraternitatea generală din comunitatea de romi, este necesară o privire asupra relațiilor dintre frați într-o familie: toți frații sunt egali, nici unul nu are dreptul să se situeze pe o poziție superioară sau să aibă o atitudine de superioritate față de celălalt. Copiii le pot spune părinților pe nume, li se pot adresa cu „*mo*” (mă), „*chavea*” (băiete), „*chaje*” (fată) sau „*phrala*” (frate), fiind folosită cu predilecție adresarea fiului către tatăl său: „*phrala*”.

În acest spirit, membrii comunității se reunesc, mănâncă și beau laolaltă, stau de vorbă („*keren jekh divano*” = fac o reuniune de dezbateri și meditație asupra celor mai importante probleme ale comunității), își împărtășesc gândurile, bucuriile și necazurile, temerile și motivele de îngrijorare, caută soluții, dezbate controversate și își mărturisesc greșelile.

Comunicarea nu este exclusiv verbală, romii își dau mâinile, se îmbrățișează, se sărută,

celebrând frăția și pe Dumnezeu („o baro Del”). „O taxtaj” (paharul), simbolul puterii, este purtat din mână în mână și fiecare bărbat trebuie să închine înainte de a bea. Simbol al comuniunii, paharul - „o taxtaj” - este semnul autorității, el fiind cupa ritualică a bulibașei, transmisă din tată în fiu, ca marcă a puterii ereditare, și folosindu-se la mesele de împăcaciune - „pativ” - (masa dată de cel vinovat, pentru împăcarea cu victima, în cazul unui conflict pentru care se decide reconcilierea), ca semn al împăcării.

Există o serie de urări tradiționale precum: „Te del tuqe o baro Del but berš aj sastimos!” (Să-ți dea Dumnezeu cel Mare mulți ani cu sănătate!); „Te khelas k-o tiro čhavesqo abäv!” (Să jucăm la nunta fiului tău!); „T-aves baxtalo aj sastevesto aj te del tuqe o Del so kames maj but!” (Să fii norocos / fericit și sănătos și să-ți dea Dumnezeu ce-ți dorești mai mult!); „Te žives jekh šel berša!” (Să trăiești o sută de ani!); „Te žives, te na maj

meres!” (Să trăiești, să nu mai mori!); „Te živel tuqe tiri familia!” (Să-ți trăiască familia!); „Te živen tuqe tire čhave!” (Să-ți trăiască copiii).

Majoritatea acestor urări se centrează pe binele familiei și al copiilor, fapt care demonstrează, dacă mai era nevoie, ideea că familia este adevărul suprem al culturii rromilor.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Ce reprezintă copilul în cultura tradițională a rromilor?
2. Cum se educă rezistența la frustrare?
3. Care sunt caracteristicile educației copiilor rromi?
4. Cum se manifestă fraternitatea în comunitatea de rromi?
5. Ce simbolizează paharul - „o taxtaj”?
6. Ce este masa de împăcaciune?
7. Dați exemple de urări tradiționale rrome!

Lecția 79

Botezul

Numeroase *ritualuri de protecție* înconjoară nașterea, botezul și viața întreagă a copilului. Amintim numai câteva: noului-născut i se pune baier (obiect de pază): „i posoci” (pungă, buzunar) - o punguță de cârpă roșie cu un ban de argint, un fir de busuioc și o bucățiță de zahăr, legată la gât; sub pernă i se așează un cuțit sau un foarfece, să-l apere de duhurile rele ale nopții; i se fac descântece de deochi - „jakhlipnasqe drabarimata”; în jurul încheieturii mâinii stângi, din dreptul inimii, nou-născutului i se leagă ață / panglică roșie, cu rol de protecție, de care este prins un ghioc sau o scoică, simboluri ale fertilității și ale norocului.

Nașterea unui copil, în special a primului copil și mai ales dacă este băiat - pentru că el va îmbogăți familia cu urmași -, constituie un prilej de mare bucurie. Tânăra noră - „i bor” - îi vorbește soacrei sale despre condiția ei de femeie însărcinată - „khamni” - ca unei mame, iar soacra este responsabilă de sănătatea nurorii. Regulile modestiei și ale rușinii - „lazavipen” - o opresc pe soție să discute despre sarcină cu soțul ei.

Femeii „khamni” trebuie să i se îndeplinească toate poftete,

pentru a nu pierde copilul; ea trebuie să vadă numai lucruri frumoase, pentru a avea un copil frumos, altfel, la vederea unui lucru urât, copilul ar fi marcat de semne. În ultimele trei luni de sarcină, ea se retrage din viața familiei și a comunității, pentru a păstra legile purității.

După naștere, pentru o perioadă relativă de timp, de la trei zile, o săptămână, 40 de zile, la 6 săptămâni, femeia nu iese din casă, nu primește oaspeți, nu face mâncare, nu-și servește soțul la masă, nu-și privește socrul, toate aceste gesturi având la bază sentimentul de rușine - „lazavipen” - motivat de starea de „maxrime” (impură). Doar femeile măritate care își doresc copii și nu-i pot avea, se recomandă să o viziteze, pentru a deveni fertile.

O practică legată de vulnerabilitatea sufletului copilului este aceea că orice femeie, în afara mamei, dacă intră în camera în care doarme copilul, trebuie să ia cu ea ceva de pe patul lui, pentru că altfel se consideră că îi ia somnul - „i lindri” - și liniștea, iar, după acest moment, copilul va plânge mult noaptea.

Mama rromă oferind copilul soțului ei pentru a-l pregăti în vederea desfășurării botezului focului, ritual pe care tatăl îl va îndeplini împreună cu nașul copilului

Există două tipuri de botez – „*bolimos*” – în cultura tradițională rromă: unul creștin, desfășurat la biserică, după toate regulile religiei, cu preot – „*rašaj*” – și nași – „*kirvo aj kirvi*” –, și unul denumit „*rromano bolimos*”, în care nici nu poate fi vorba de preot, ba chiar pronunțarea numelui acestuia este considerată aducătoare de neșansă – „*bibaxt*”. De cel dintâi se ocupă femeile și beneficiile sale sunt mai degrabă pragmatice decât legate de procesul de creștinare în sine. Are loc o purificare a copilului de impuritatea actului nașterii, fapt care îl face mai frumos – „*si les aver rang akana, si mai šukar*” (acum are altă culoare, e mai frumos) – și mai liniștit: va plânge mai puțin. Botezul creștin, este înțeles ca un act magic de purificare, apa sfântă (aghiazma) fiind luată din biserică de femeile, care, mai târziu, își vor stropi casele și rudele pentru a le proteja de impuritate. Acest gest protector este completat de un gest reparatoriu: în momentul în care copilul se îmbolnăvește, el este botezat a doua oară, pentru a se vindeca. Acest al doilea botez, care poate fi și o simplă scufundare a copilului în apă sfințită, fără aportul preotului, este considerat un act purificator, care îl curăță pe copil de atacul impurității, cauză a bolii și a oricărui dezechilibru. Explicația care se dă de obicei este că „*O jekhto bolimos ċi geläs*” (Primul botez nu a mers.) sau „*O jekhto bolimos n-as lačo*” (Primul botez nu a fost bun.), interpretându-se că repetarea actului magic poate avea rezultatele dorite.

Botezul rromano înseamnă purificare și oferirea unei valori. Acesta este botezul de pământ – „*o bolimos e phuvăqo*” –, prin care, în vremurile nomade, copilul era așezat la o răspântie de drumuri – spațiu considerat magic –, pe pământ, și i se presăra pe creștet puțin pământ, rostindu-se urări de bine și noroc, pentru a i se induce calitate precum frumusețea, bogăția și cinstea – „*T-aves baxtalo, pațialo, barvalo aj šukar*” (să fii norocos,

de onoare, bogat și frumos). Alt tip de botez rromano este botezul de foc – „*o bolimos e jagăqo*”, în cadrul căruia copilul este trecut de trei ori peste foc din brațele tatălui în brațele nașului și invers, în același scop purificator și de aducere a binelui în viața copilului, focul fiind un element de purificare și protecție.

Relația de înrudire spirituală dintre tată și nașul copilului este la fel de importantă, dacă nu chiar mai profundă, față de aceea de sânge, din perspectiva responsabilității și comuniunii de interese: cei doi iau parte la un ritual de fraternizare, realizat prin ciocnirea paharului de cinste – „*o taxtaj*” – și împărțirea din aceeași mâncare și băutură – comuniune alimentară. Ritualul poate fi însoțit, pentru confirmare, de un jurământ – „*solax*” –, prin care înrudirea este consacrată de responsabilizarea egală și magică a părților.

Rețineți!

o rromano bolimos (botezul rrom):

- *o bolimos e phuvăqo* - botezul pământului
- *o bolimos e jagaqo* - botezul focului

Verificați-vă cunoștințele!

1. Descrieți câteva ritualuri de protecție a copilului la rromi!
2. Care sunt obiceiurile legate de femeia însărcinată?
3. Prezentați tipurile de botez la rromi!
4. Ce reprezintă și cum se manifestă relația dintre tată și nașul copilului ?
5. Prezentați obiceiurile de la naștere și de la botez din familia / comunitatea voastră!

Copil rrom (Arhiva „Aven Amentza“)

Fetițe rrome (Arhiva „Aven Amentza“)

Ritualuri funerare în cultura tradițională romă

În comunitățile tradiționale de rromi, moartea nu este în nici un caz un subiect deschis discuției cu ușurință. Discutarea unui asemenea subiect este considerată semn rău și poate aduce nenorocire asupra casei și a locuitorilor săi. Această viziune se bazează pe credința puternică a rromilor în noroc, șansă sau soartă – „*baxt*” –, dar și în nenoroc, neșansă sau destin rău – „*bibaxt*” –, alt subiect despre care nu este ușor și nici bine de vorbit. A rosti numele morții poate aduce moartea, deoarece cuvântul este văzut ca element creativ, capabil să modeleze realitatea după voința celui care îl folosește. A evita să vorbești despre subiecte precum moartea, boala sau altele similare este un mod de a te proteja pe tine, dar și de a-ți proteja familia și comunitatea împotriva „*bibaxt*”-ului.

Concepția despre moarte și ritualurile funerare în cultura tradițională a rromilor se dezvoltă din opoziția pur / impur. Fenomenul morții este împărțit în două părți distincte: moartea trupului, în jurul căreia nu se desfășoară ritualuri în comunitate, corpul mort fiind considerat necurat – „*biužo*” – sau spurcat / impur – „*maxrime*” – și separarea sufletului – „*o gi*” – de trup, alături de călătoria sufletului către lumea morților – „*o them e mulenqo*” –, încurajată de o serie de ritualuri funerare complexe.

Corpul mort impur – „*biužo*” – se transformă într-un potențial pericol pentru comunitate, astfel încât el trebuie cât mai repede dat în grija preotului care, de cele mai multe ori, este nerrom, așadar aparține lumii exterioare comunității. Acest lucru se petrece însă numai după ce corpul mort este pregătit pentru această înstrăinare. El este spălat cu apă sărată, actul fiind purificator, atât apa, cât și sarea având o îndelungată istorie de elemente purificatoare, în numeroase culturi ale lumii. Este apoi îmbrăcat cu haine noi, cu hainele sale cele mai bune sau cu cele preferate, semn de cinstire a memoriei celui mort.

Un alt comportament ritual foarte important este legat de faptul că mortul nu este scos din casă pe ușa obișnuită, ci pe ușa din spate, scoțând ușa din țâțâni și punând-o la loc după scoaterea mortului, deschizând partea laterală a cortului, în vremurile nomade, sau chiar pe fereastră, toate acestea pentru a nu lăsa mortul să știe care este intrarea normală în casă și pentru a-l opri, în felul acesta, să revină ca *coxano* (strigoi) și să ia pe cineva din familie cu el.

În vremurile nomade, incinerarea morților și arderea lucrurilor sale personale, considerate

purtătoare de „*bibaxt*” (nenorocire) și „*maxrime*” (impure) erau practici comune.

Pe de altă parte, există ritualuri care întruchipează *încercarea de a ușura procesul morții*, de a-l face mai puțin dureros și de a evita prelungirea inutilă a agoniei. Toate lucrurile care au fost cândva importante pentru muribund sunt scoase afară din cameră, pentru ca acesta să nu le mai poată vedea și să nu existe astfel nimic ce l-ar influența să se întoarcă de pe drumul hotărât către moarte. Rudele iubite ies și ele din camera muribundului, în același scop, pentru a nu influența o revenire la viață nedorită și neobișnuită și pentru a-i lăsa muribundului libertatea să decidă, fără nici o constrângere emoțională, asupra drumului pe care vrea să-l urmeze, fie el spre moarte sau spre viață. Se practică ritualul iertării reciproce, prin care muribundul își iartă rudele de toate greșelile care i-au făcut sau i-ar fi putut face vreun rău, iar rudele sale, la rândul lor, îi iartă toate greșelile față de familie, pentru a-i elibera sufletul de orice regret sau remușcare.

Un câine alb, cunoscut drept paznic al lumii morților – „*o parno zukel kaj rakhel o them e mulenqo*” (câinele alb care păzește lumea morților) –, des prezent în „*rovimata*” (bocete), menit să elibereze sufletul din corpul muribund și să ușureze procesul morții, este adus în fața persoanei gata să moară, pentru a fi văzut de acesta sau chiar pentru a-l linge pe muribund și a-l conduce în lumea de dincolo.

În timpul *priveghiului*, care durează trei zile și trei nopți, rromii stau laolaltă, beau și cântă împreună, stau de vorbă, își împărtășesc gândurile și emoțiile. Nu se organizează o masă comună, de tip praznic, ci se poate mânca individual pâine romă simplă – „*manro rromano peko e uze rromnăθar*” (pâine romă coaptă de femei rome curate) – numită, de obicei, „*bokoli*” (turtă).

Chiar și mai târziu, după înmormântare, așa-numita „*pomană*”, ceremonie comemorativă, nu este altceva decât un obicei împrumutat, mai ales prin faptul că lucrurile personale ale mortului, considerate impure, nu se dădeau niciodată de pomană, în special nu rudelor sau în cadrul comunității, ci se ardeau, cel puțin în vremurile nomade, inclusiv pentru a nu deveni o povară inutilă pentru o caravană. Arderea lucrurilor personale ale mortului se practică încă la neamul de rromi manuș din Franța.

Pentru a defini concepția culturii tradiționale rome asupra morții, trebuie să se țină cont de dualismul rromilor. *Dualismul* împarte lumea în

bine și rău, „Del” (Dumnezeu) și „Beng” (Diavol), suflet și trup, „ćacipen” (adevăr) și „xoxavimos” (minciună), „užo” (pur) și „maxrime” (impur), ambele laturi fiind considerate necesare armoniei universale. Conform acestei viziuni, corpul este impur și deci este firesc să moară, iar sufletul, fiind pur, nu moare niciodată, ci doar se schimbă în altceva și își urmează călătoria spirituală.

Rețineți!

Dualismul rrom - Del, Devel -

Dumnezeu, în comparație cu **Beng** - Diavol

- o dĭ - sufletul, în comparație cu o mas - trupul
- ćacipen - adevăr, în comparație cu xoxavimos - minciună
- užo - pur, în comparație cu maxrime - impur

Verificați-vă cunoștințele!

1. Ce se întâmplă cu sufletul omului după moarte în viziunea culturii tradiționale rrome?
2. Ce trebuie făcut pentru ca mortul să nu se transforme în ćoxano?
3. Ce se face pentru a ușura moartea cuiva?
4. Prezentați priveghiul la rromi!
5. Cum se manifestă dualismul în cultura tradițională rromă?

Lecția 81

Reprezentările autorității, factorii de control și de sancțiune socială în cultura tradițională rromă

Conflictele este de preferat să se rezolve în interiorul comunității – „maškar e phralenĥe” (între frați), prin adunarea de judecată – „i kris” – precedată de dezbateră a cazului între rude de grade mai îndepărtate – „o divàno” (discuția). Judecata o fac krisinitoră – „krisăqe rroma” (judecători), înțelepți, bătrâni (*amare phure*), „patĭvale rroma” (oameni de onoare, foarte respectați), independenți din punct de vedere al rudeniei față de cei în cauză. Hotărârea se ia prin consens și justiția este distributivă: ambele părți au dreptatea lor și trebuie să li se dea satisfacție tuturor. De vreme ce nu există adevăr absolut, încrederea și respectul reciproc sunt bazele comunicării și ale comuniunii. Reconcilierea se manifestă printr-o masă de împăcăciune – „patĭv” –, în cadrul căreia fiecare dintre părți își primește partea de compensație. Se urmărește nu atât pedepsirea vinovatului, cât mai ales compensarea victimei.

Dacă „o divàno” previne, antrenând rude – „xanamika” (cuscri), „kirve” (nași, cumetri) – și propunând justificări, explicații și concesii, „i kris” reglează conflictul, dă sentințe, tranșează – „te ćhinel i kris” (să taie kris-ul) sau „si tut manro, si tut ćhurik, ćhin kaĥar kames” (ai pâine, ai cuțit, taie de unde vrei).

Există, în cultura tradițională a rromilor, un adevărat cult pentru bătrâni, care se alătură cultului copiilor. Niciodată o familie de rromi nu-și va da bătrânii la azil, oricât de luxos ar fi acel azil; excluderea lor ar reprezenta uciderea spirituală,

deci un păcat de moarte. În jurul unei rude bătrâne și bolnave, chiar o rudă îndepărtată sau, pur și simplu, un bătrân din comunitate rămas singur, vor fi permanent văzuți cel puțin doi-trei nepoți, îngrijindu-i suferințele cu răbdare, alinându-i sufletul cu duioșie și tandrețe sau măcar ținându-i companie. În vremuri de criză, când întreaga familie suferă de foame, se va găsi, totuși, întotdeauna ceva special, „vareso guglo” (ceva dulce) sau măcar un fruct pentru bătrânul bolnav. Același lucru se întâmplă și cu copiii orfani, ei sunt imediat adoptați de comunitate și vor fi frați buni („ćace phrala”) într-o familie.

Femeia bătrână se bucură de un respect deosebit. Eliberată de impuritatea conviețuirii fizice, dar păstrând miracolul matern, ea rămâne responsabilă de educația nepoților, este „phuri daj” (mamă bătrână) –, dobândește prestigiu și influență asupra comunității. Considerate a fi deținătoarele unei experiențe unice și posesoare ale cunoașterii magice, femeile bătrâne, fie ele bolnave, oarbe sau surde, sunt clarvăzătoare, știu să lege și să dezlege farmece, au autoritate de vindecătoare și acces la esența lumii prin relație cu forțele supranaturalului. Chibzuirea și părerea bătrânei poate rezolva un conflict grav chiar mai eficient uneori decât judecata kris-ului, iar în cazul unei dispute de nerezolvat, ultimul cuvânt îl are ea. Toți membrii comunității se grăbesc să-și împartă masa cu bătrâna, chiar copiii flămânzesc, pentru a avea ea cele mai bune bucăți. Binecuvântarea de la „i phuri daj” păzește de orice

nenorocire ca și binecuvântarea de la Dumnezeu. A nu îndeplini o dorință sau a-i refuza o rugămintă este un păcat de moarte.

Dacă până aici am vorbit despre structurile de autoritate din cadrul comunității, vom pune în lumină, în continuare, tipurile de relaționare cu divinitatea.

Esența gândirii rrome asupra spațiului și timpului o reprezintă credința în armonia cosmosului și prezentul continuu. Cea dintâi se traduce în faptul că fiecare lucru își are locul său bine definit și definitiv în lume, ca de pildă, astrele, care aparțin spațiului celest, și animalele, care aparțin pământului. Orice suprapunere dintre spații este privită ca rupere a echilibrului și orice trecere dintr-un spațiu în altul (nașterea, moartea) trebuie însoțită de ritualuri de protecție.

În ceea ce privește prezentul continuu, mentalul rrom consideră, ca în Biblie, că trecutul nu contează foarte mult pentru că oricum s-a consumat, viitorul nu contează pentru că numai Dumnezeu îl cunoaște, așadar ceea ce are cu adevărat importanță este prezentul.

Viziunea binară asupra lumii, cuprinzând opoziția pur – „užo” – / impur – „maxrime” – se regăsește, la nivelul relației cu supranaturalul, într-o credință de tip dualist, în cadrul căreia atât forțele binelui, reprezentate de Dumnezeu – „o Del” sau „o Devel” –, cât și forțele răului, reprezentate de Diavol – „o Beng” –, sunt necesare armoniei lumii și complementare.

Dualismul are reflexe și în concepția asupra rolurilor complementare ale bărbatului și femeii în familie.

Femeia se ocupă de creșterea și educarea copiilor, de treburile gospodărești interne, iar bărbatul de câștigarea unui venit pentru întreținerea familiei și de relațiile cu exteriorul.

Rețineți!

justiția tradițională rromă:

- o *divano* – discuția, sfatul
- *i kris* - judecata

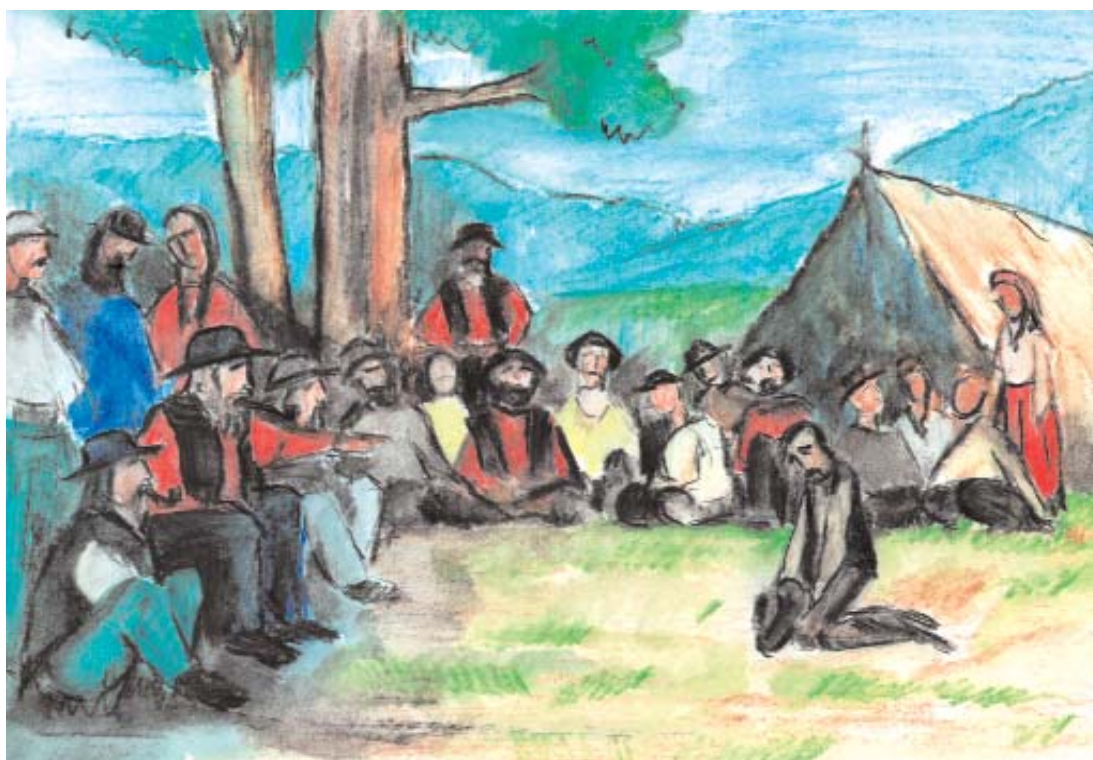
principiile judecării tradiționale rrome:

- consensul
- justiția distributivă
- compensarea victimei
- reconcilierea

Verificați-vă cunoștințele!

1. Cum se numește și cum funcționează judecata tradițională rromă ?
2. Când este un membru al comunității rrome declarat maxrime?
3. Care este poziția femeilor bătrâne în comunitatea de rromi?
4. Care este relația dintre viziunea dualistă asupra lumii și păstrarea echilibrului în comunitate?

Stabor

Elemente de folclor rrom

Creația orală rromă cuprinde specii folclorice neritualice (care nu sunt legate de un ritual): *paramiça* (povești), *gilă* (cântece), *drabarimata* (descântece), *armană / armaja* (blesteme), *purane godımata* (proverbe, zicători), *puçhimata* (ghicitori) și specii folclorice ritualice (legate de un ritual): *biavesqe gilă* (cântece de nuntă), *kolinde* (colinde), *rovimata* (bocete).

Temă

Citiți, comentați și rețineți următoarele proverbe!

Purane godımata

1. *But çhave, but baxt.* Mulți copii, mult noroc.
2. *Me manreça, tu bareça.* Eu cu pâinea, tu cu piatra.
3. *Vi e kale khajnătar inklöl parno o anro.* - Și din găina neagră iese oul alb.
4. *Vi anθ-o nasulipen si laçhipen.* Și în necaz e o parte bună.
5. *O amalipen si barvalipen.* Prietenia este bogăție.
6. *O manus bi rromnăqo si sar jekh kher kòrkoro.* Bărbatul fără nevastă e ca o casă singură.
7. *Guglo k-o muj, kerko k-o dı.* Dulce la gură, amar la inimă.
8. *I çhib gugli putrel o sastruno udar.* Limba dulce deschide poarta de fier.
9. *O laçho manus kerel pesqe sar amal vi le sapes anθar o drom.* Omul bun se împrietenește și cu șarpele din drum.
10. *O rrom le rromes n-aști te xoxavel les.* Rromul nu-l poate minți pe rrom.
11. *Po but siklôs beršenθar sar lilenθar.* Timpul te învață mai mult decât cărțile.
12. *O çacıo rrom vi anθar o barr pani ankalavel.* Rromul adevărat scoate apă și din piatră seacă.
13. *O godăver thol i çhib p-o ilo, o dilo sikavel o ilo p-i çhib.* Înțeleptul trece cuvântul prin inimă, nebunul are inima pe limbă.
14. *Kon zıvdăs but - zanel but, tha' kon phirdăs but zanel vi po but.* Cine-a trăit mult știe mult, dar cine-a umblat mult știe și mai mult.
15. *Azutisar tut kòrkoro, te aves azutisardo kaθar o Del.* Ajută-te singur, ca să te ajute Dumnezeu.
16. *Jekh daj barărel deşe çhaven, tha' deş çhave na inkeren jekhe daja.* O mamă crește mari zece copii, dar zece copii nu întrețin o mamă.
17. *O patıvalo rrom, vi bokhaθar te merel, ni bistrel i patıv.* Rromul cinstit, chiar dacă moare de foame, nu-și uită cinstea.
18. *Vi te si e avresqo çhavo, vi te si mirro, te xan kamen s-ol duj.* De-i al altuia copilul sau al meu, amândoi trebuie să mănânce.
19. *Mirro barvalipen na-i anθar so lilöm, tha' anθar so dinöm.* Bogăția mea nu este din ce mi s-a dat, ci din ce am dat.
20. *Akava xin miro: so xalöm, so pilöm, so siklilöm – oda manθar nikon na lela.* Nimeni nu-mi poate lua: ce-am mâncat, ce-am băut și ce am învățat.
21. *Kas na-i les manro – çoro; kas na-i les godı – vi çoreder.* Cine n-are pâine - e sărac; cine n-are minte – este și mai sărac.
22. *Şel rroma, şel droma.* O sută de rromi, o sută de drumuri.
23. *Vi le parnes, vi le kales si len o rat lolo.* Și albul și negrul au sângele roșu.
24. *Te na ulăs kali i phuv, na ulăs parno o manro.* Dacă nu era pământul negru, nu era pâinea albă.
25. *O rromano kòkalo na phagel les nikon.* Osul de rrom (neamul) nu-l poate sparge nimeni.
26. *Na-i çacıo rrom kodova savo dur le rromenθar cirdel pes.* Nu e rrom adevărat cine se ține departe de rromi.
27. *Kon lazal pesqe çhibăθar, lazal pesqe dajaθar.* Cui îi este rușine de limba sa, i-e rușine de mama sa.
28. *Na nùmaj manro, tha' vi patıv trebal te des le manusesqe !* Nu-i deajuns pâinea, și respect trebuie să dai omului!
29. *E bala parnön, i godı baröl.* Părul de albește, muntea crește.
30. *Svakone butı si la duj riga.* Fiecare lucru are două părți.

Cititul în palmă

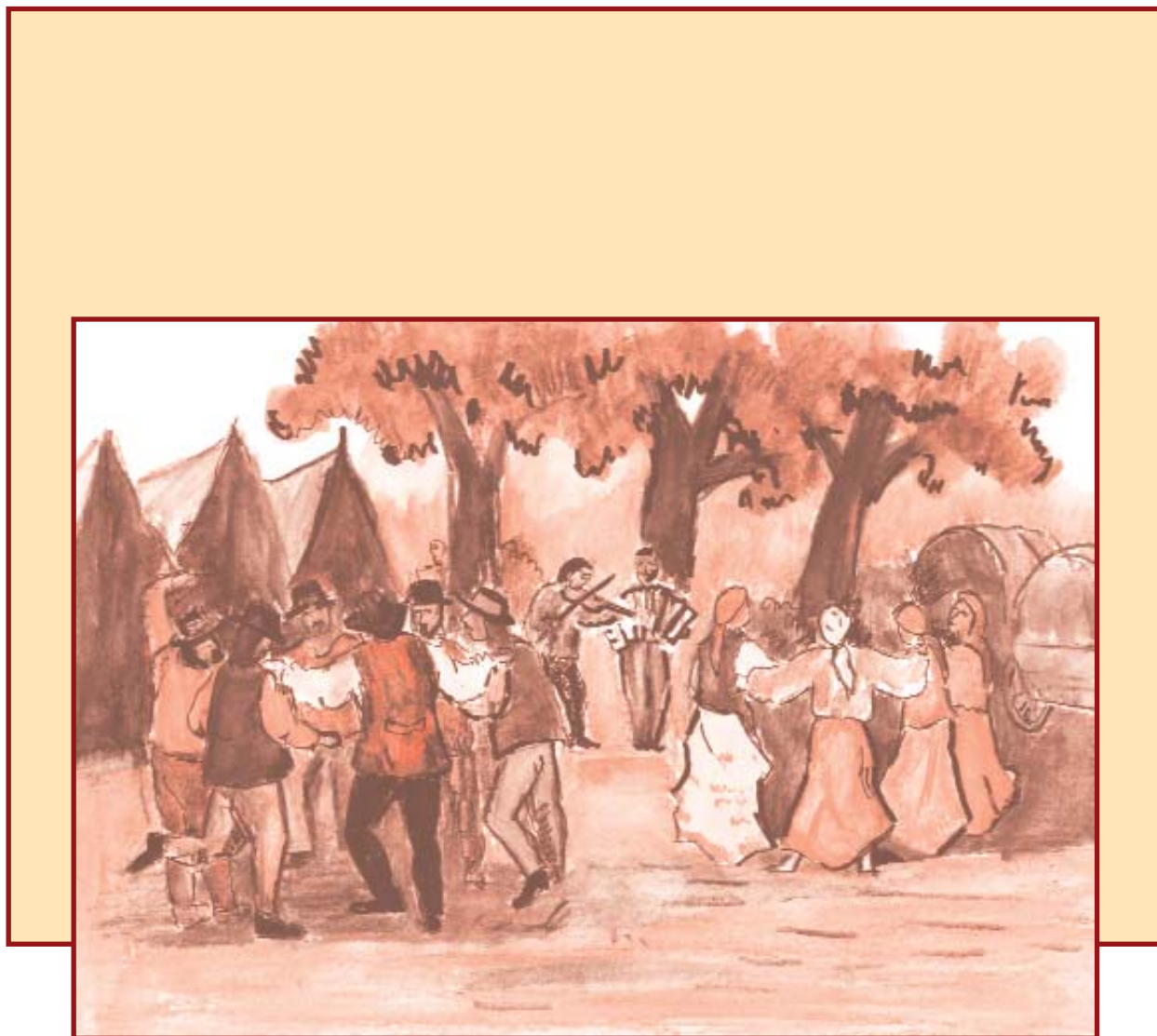
Vocabular cu termenii utilizați în prezentarea culturii tradiționale rrome

- aghiazmatar* – vas pentru aghiazmă
amalgam - amestec
anaforniță – vas pentru anafură
ancadrament – chenar decorativ în relief, care înconjoară o ușă sau o fereastră
antropomorf – cu formă umană
apă tare – acid azotic
apă tare nestinsă – acid clorhidric
aramă - cupru
binar – compus din două unități
borax – borat de sodiu
călire – întărire a metalului prin înroșire în foc și introducere într-un mediu lichid
chivot – vas pentru împărtășanie
coeziune - unitate
comuniune - legătură
concavitate – scobitură, adâncitură a unui corp
conductibilitate termică și electrică - capacitatea de a conduce căldura și energia electrică
decălire – înmuiere a metalului prin batere
deportare – deplasare forțată a unor persoane / grupuri în alte spații, ca persecuție
descendență - urmași
dezrobire – eliberare din robie
ductibilitate – capacitate de a se trage în fire
filigran – lucrătură în fire subțiri de metal prețios, sub formă de dantelă
frustrare – lipsă
harnașament – totalitatea obiectelor necesare la înhămarea, înșeuarea și conducerea calului
Holocaust – Genocid, ucidere în masă
incizie - tăietură
laminare – întinderea unui material, în special metal, prin deformare plastică
lingou – calup de material
maleabilitate – capacitate de a se îndoi ușor
malefic - rău
matriță – forma folosită la turnarea materialelor
moaște – rămășițe mumificate ale unui sfânt
nomadism – mod de viață caracterizat prin lipsa unei locuințe stabile
nomadism comercial – nomadism datorat ocupațiilor legate de comerț
ocupații cu caracter itinerant – ocupații care presupun deplasarea în spațiu
oxidare - ruginire
pelerinaj – călătorie în scopuri religioase
polivalentă profesională – practicarea mai multor meserii
reconciliere - împăcare
ritual – practica unui obicei
robie – sclavie, stare socială prin care oamenii nu erau considerați ființe, ci obiecte de schimb
statut social – poziție în societate
sedentarism - mod de viață caracterizat prin stabilitate în spațiu
sedentarizare – proces de stabilizare în spațiu a unei comunități
strunjire – prelucrare la strung
șpan - resturi de la prelucrările mecanice ale metalelor
ștanțare – gravare prin presiune asupra unui material a unui model
tablă galvanizată – tablă zincată
tablă neagră / netratată – tablă din fier
transfer ocupațional - reconversie profesională, schimbarea meseriei
transversal – de-a latul
traforare - decupare

Bibliografie

- Achim, V., *Țigani în istoria României*, București: Editura Enciclopedică, 1998.
- Acte judiciare din Țara Românească. 1775-1781*, București: Editura Academiei, 1973.
- Asséo, Henriette, *Les Tsiganes, une destinée européenne*, Gallimard, 1994.
- Burtea, Dr. Vasile, *Rromii în sincronia și diacronia populațiilor de contact*, București: Lumina Lex, 2002.
- Chelcea, Ion, *Țigani din România. Monografie etnografică*, București: Imprimeria Institutului Statistic, 1944.
- Codul Callimach*. Ediție critică, București, 1958.
- Costăchel, V.; Panaitescu, P. P.; Cazacu, A., *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, București: Editura Științifică, 1957.
- Dan, Dimitrie, *Țigani din Bucovina*, Cernăuți, 1892.
- Djuvara, Neagu, *Între Orient și Occident. Țările române la începutul epocii moderne (1800-1848)*, București: Editura Humanitas, 1995.
- Etveș, Filip, *Rromii - un neam indian*, Ed. Destin, 2000.
- Gebora, Adalbert, *Situația juridică a țiganilor din Ardeal* (teză de doctorat), București: Editura Universității din București, 1932.
- Gilberg, Troud, *Influence of State Policy on Ethnic Persistence and Nationality Formation: The case of Europe*, in „Ethnic Diversity and Conflict in Eastern Europe”, 1980.
- Grigore, Delia, *Purane Goghimata. 1001 Proverbe rrome*, București: Editura Centrului rromilor pentru politici publice „Aven Amentza”, 2002.
- Grigore, Delia, *Curs de antropologie și folclor*, București: CREDIS, 2001.
- Ionescu, Dumitru P., *O filă din istoria Rromilor*, „Șatra liberă” (Slobozia), anul I, (1990), nr. 5, p. 2.
- Itu, Mircea și Moleanu, Julieta, *Cultură și civilizație indiană*, București: CREDIS, 2001.
- Helsinki Watch*, 1991.
- Îndreptarea Legii. 1652*, București: Editura Academiei, 1962.
- Kenrick, Donald. *Rromii: din India la Mediterana. Migrația rromilor*, trad. din limba engleză: Laura Lotreanu, București: Editura Alternative, 1998.
- Kogălnicenu, Mihail. *Schiță despre țigani* (traducere G. Ghibănescu), Iași, 1900.
- Leguirea Caragea*. Ediție critică, București: Editura Academiei, 1955.
- Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Țigani din România (1919-1944)*, Cluj, 2001.

- Pascu, Ștefan (coordonator), *Atlas istoric*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1971.
- Pascu, Vasile, *Atlas istoric didactic*, București: Editura Clio Nova, 1998.
- Pons, Emmanuelle, *Țigani din România. O minoritate în tranziție*, București: Editura Compania, 1999.
- Petre, Matei și Ionescu, Vasile, *Rromii în istoria României. Antologie și bibliografie*, 2002.
- Petre, Matei și Ionescu, Vasile, *Deportarea rromilor în Transnistria. De la Auschwitz la Bug*, 2000.
- Petcuț, Petre, *Istoria rromilor. Caseta trilingvă (română, rromani, maghiară)*, Media Pro Music - UNICEF, 2002.
- Potra, George; *Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România*, București: Mihai Dascăl Editor, 2002.
- Pravilniceasca Condică. 1780. Ediție critică*, București, 1957.
- Rezachevici, Constantin, *Enciclopedia domnilor români*, București: Editura Enciclopedică, 2001.
- Robia rromilor în Țările Române. Țara Românească*, Editura Centrului Rromilor pentru politici publice "Aven Amentza", București, 2001.
- Robia țiganilor în Țările Române. Moldova. Rromii în România - studii și documente istorice*, București: Editura Centrului rromilor pentru politici publice „Aven amentza”, 2000.
- Sarău, Gheorghe, *Rromii, India și limba rromani*, București: Editura Kriterion, 1998.
- Scurtulescu, Th. Boris, *Situația juridico-economică a țiganilor din principatele române. Teză pentru doctorat*, Iași, 1938.
- Zamfir, Elena și Zamfir, Cătălin, *Țigani între ignorare și îngrijorare*, București: Editura Alternative, 1993.

Editura **RO MEDIA**